Partierna i Stadshuset

En handledning till forskning vid Stockholms stadsarkiv och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Mats Hayen (red.)

Vetenskaplig forskning om de demokratiska processerna på kommunal nivå är en viktig del av det moderna samhället. I den här boken står det politiska partiväsendet i centrum. Fokus är på den moderna partistruktur som etablerades i Stockholms stadshus efter 1945.

Kunskap om de politiska partierna i Stockholm finns idag på många olika håll. För den som forskar kan det ibland vara svårt att veta var informationen finns. Det vill vi med denna bok ändra på.

Syftet är att locka till forskning om Stockholms politiska värld. Boken är ett samarbete mellan Stockholms stadsarkiv, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och professor Torbjörn Nilsson vid Södertörns högskola. Författarna är historiker och arkivarier.

I boken hittar du texter om ämnesval, arkivarbete och metodik.

ISBN: 978-91-981469-O-5

Stockholms stad

Partierna i Stadshuset

Partierna i Stadshuset

En handledning till forskning vid Stockholms stadsarkiv
och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Mats Hayen (red.)

Stockholms stad

Omslag: Stockholms stadsarkivs läsesal, fotografi av Petter Magnusson.

Boken är tryckt med bidrag från Riksarkivarie Ingvar Anderssons fond.

© Författarna och Stockholms stadsarkiv 2013

Boken är tryckt på 130 grams G-Print och satt med Stockholm Type och Times New Roman.
Tryck: Edita Bobergs AB.
ISBN: 978-91-981469-0-5

INNEHÅLL

Förord. Stadsarkivarie Lennart Ploom. 7

1. Politiken i Stadshuset, 1945–2013. Torbjörn Nilsson. 9

2. Börja forska! Stockholmspolitiska teman. Torbjörn Nilsson. 23

3. Kommunfullmäktiges tryckta handlingar. Mats Hayen. 29

4. Insyn! stockholm.se som källa. Anna-Maria Tiberg Knutas. 43

5. Var finns arkiven? Peeter Mark, Jörgen Skoglund och Lars Gogman. 51

6. Exempel I: Självstyrelseutredningen 1966–75. Mats Hayen. 59

7. Exempel II: Socialdemokratiska profiler. Arne Högström. 73

8. Exempel III: Vänsterpartiet i fullmäktige. Lars Gogman. 89

Författare. 103

Förord

Sedan 1863 har vi haft kommunalt förtroendevalda i städer och på landsbygden som beslutat om det som kanske står människorna närmast, den lokala plats – staden, stadsdelen, tätorten, byn, landsbygdsområdet – där man lever sitt dagliga liv. Inledningsvis fanns inga politiska partier i dagens mening men de började att utvecklas i slutet av 1800-talet.

År 2013 sitter sju demokratiskt valda politiska partier i Stockholms stadshus. Den här boken handlar om dem.

Forskning om det politiska arbetet på olika nivåer i samhället är en central del av det offentliga livet i Sverige. Vi behöver kunskap om det förflutna för att bättre kunna förstå nutiden och för att bättre kunna planera inför framtidens utmaningar. Att forska är också att ifrågasätta, att försöka ge nya perspektiv på etablerade utsagor om det förflutna, och att se sin egen tids normer och ”sanningar” på nya sätt. Kanske också om att lära känna sig själv bättre. Allt det finns i forskningsarbetet.

Det politiska arbetet på kommunal nivå återspeglas på många olika sätt i arkiven och genom de olika mediekanaler som funnits tidigare och som finns idag. I studier av de politiska partierna i Stockholms stadshus använder sig gärna forskarna av offentliga handlingar från stadens förvaltning, av utsagor i press, radio, tv och internet, av intervjuer och av redan tryckt och publicerat material. Mer sällan hittar forskaren till partiernas egna handlingar i arkiven. Det vill vi ändra på med denna bok. Den är producerad av fil. dr Mats Hayen vid Stockholms stadsarkiv, i samarbete med professor Torbjörn Nilsson vid Södertörns högskola och med textbidrag från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Lennart Ploom, stadsarkivarie i Stockholm

Kommunfullmäktigemöte i Stockholms stadshus. Foto: Jens Johansson 2009.

Politiken i Stadshuset, 1945–2013

Torbjörn Nilsson

Varje år diskuterar och beslutar Stockholms politiker i en mängd stora och små frågor. Ibland råder skarpa motsättningar mellan partierna, i andra fall är enigheten total. All kommunal verksamhet i Stockholm passerar på något sätt genom den politiska maskin som finns i Stockholm, främst i Stadshuset – stadens politiska centrum.

Många frågor väcker kanske inte så stor uppmärksamhet när de dyker upp, men får istället betydelse på längre sikt. Andra kan förefalla rutinmässiga och sakna ett allmänt intresse, men vid närmare betraktelse ändå beröra partiernas ideologiska och politiska grundhållningar. Sådana frågor går att hitta såväl 1945 som idag. Låt oss börja med att undersöka en samtida kommunal fråga. Vad döljer sig bakom en enkel detaljplanefråga från hösten 2011?

Stadshuset

Kommunfullmäktige i Stockholm sammanträder i Stora rådssalen i Stockholms stadshus.

Det har man gjort sedan 1922, då det blev möjligt att använda det nya stadshuset. Invigningen av huset ägde rum sommaren 1923.

Vattenfall i Råcksta – från kontor till bostäder

Hösten 2011 antog Stockholms kommunfullmäktige detaljplanen för fastigheten Vattenfallet 2 i Råcksta, strax söder om Vällingby. Beslutet innebar en omvandling av statliga Vattenfalls tidigare kontorsanläggning till blandad bebyggelse med bostäder och offentlig service. Läget var tilltalande, precis vid Råcksta t-banestation på den gröna linjen. Uppemot 1.200 nya lägenheter skulle kunna byggas samtidigt som Vattenfalls höga kontorsbyggnader, Råcksta gård, restaurangbyggnaden samt parkanläggningen bevarades.

Det låter som ett beslut som alla kunde enas om, men här fanns inbyggda motsättningar. Vilken typ av hus skulle byggas? Miljöpartiet som i huvudsak stödde förslaget ville slopa de radhus som ingick i planen till förmån för flerbostadshus. Kontorshusen borde främst bli bostäder för studerande och unga, framhöll man. Socialdemokraterna, som också var för ombyggnaden i stort, ville att det redan från början skulle klargöras att hälften av bostäderna borde vara hyresrätter. Vänsterpartiet ville ha bostäder på området, främst för unga, men ansåg att exploateringen var för stor, till skada för det kulturhistoriska värdet av parken och Råcksta gård.

Detaljplan

Plan som bestämmer hur marken får användas och vilka byggnader som får uppföras i området.

Detaljplanen är demokratiskt framtagen och ett juridiskt bindande dokument.

Remiss

Skriftlig fråga från en myndighet till en annan myndighet eller organisation om ett uttalande i ett visst ärende.

De organ inom och utanför Stockholms stad som tillfrågats om synpunkter (remissyttranden), var i allmänhet positiva. Stadsmuseet och Skönhetsrådet gick däremot emot förslaget, på grund av dess utformning i känslig kulturhistorisk miljö.

Utifrån ett större samhälls- och tidsperspektiv är frågan utomordentligt intressant. Utbyggnaden av vattenkraften kom igång efter krigsslutet 1945. Fortsatt expansion förväntades, och behovet av inspektion och tillsyn av anläggningarna var stor. Vattenfall invigde sitt stora kontorskomplex i Råcksta 1962. Sedan tillkom kärnkraften som Vattenfall hanterade för statens räkning. Genom rationaliseringar och stopp för utbyggnad av dessa energiformer minskade så småningom behovet av tjänstemän på huvudkontoret.

Råcksta blev för stort och man beslöt att lämna lokalerna. Vattenfall har gått från att vara ett statligt verk till ett bolag som konkurrerar med andra företag och har stora intressen i andra länder.

Vattenfalls kontorsbygge på 1960-talet åskådliggör också spelet mellan staten och staden. Staten krävde att få äganderätt till marken där kontorskomplexet byggdes. Staden accepterade vanligen bara att dess mark upplåts som tomträtt. Men här var man tvungen att släppa ägandet eftersom man ville få bort Vattenfalls kontor från innerstaden, så att saneringen där kunde fortsätta. Staden backade med andra ord från sin principiella hållning för att vinna en strategiskt viktig fördel på annat håll.

Tomträtt

Avgiftsbelagd rätt att nyttja marken.

På samma sätt skulle andra politiska frågor kunna granskas närmare. Till synes mindre frågor kan innehålla ideologiskt sprängstoff, vara ett tecken på en stor samhällsförändring eller ses i förhållande till krafter utanför kommunen, staten såväl som andra länder. För att kunna forska om politiken behövs kunskap om kommuner i allmänhet och om Stockholm i synnerhet.

Stad i förändring 1945–2013

Stockholm 1945 och Stockholm idag är i grunden samma stad. Det geografiska läget med vatten och öar, liksom broförbindelserna, präglar i stor utsträckning staden, dess näringsliv, bostadsområden och fritidsnöjen. Stockholm är huvudstad, säte för riksdag, regering, centrala ämbetsverk och många storföretags huvudkontor. Vägar, järnvägar och flygtrafik (då Bromma, nu främst Arlanda) knyter staden till andra delar av Sverige och världen. I Stadshuset arbetar stadens styrande, nu som då.

Betraktar man staden från andra utsiktspunkter blir bilden en annan. Den som besökte Stockholm 1945 och nu återser den skulle upptäcka mycket som verkar främmande. De stora industrierna har försvunnit, även om huvudkontoren kan vara kvar. Trafikleder runt staden har gynnat biltrafiken, men kollektivtrafiken med t-bana, bussar, pendeltåg och spårvagn är också väl utbyggd. Invandringen har gjort Stockholm till en mer internationell stad, såväl kulturell mångfald som kulturella spänningar är en del av vardagen. Allt fler stockholmare arbetar inom tjänstesektorn. Särskilt it-sektorn har vuxit sig stark, inte minst i Kista. Inom stadsgränsen (eller mer formellt kommungränsen) finns en mängd nya bostads- och arbetsplatsområden. Vällingby i nordväst invigdes 1954, en modern förort vars arkitektur och stadsplanering väckte intresse världen över. Senare byggdes staden ut i söder. Längs t-banans linjer uppstod förorter som Farsta och Skärholmen. Dessutom inleddes på 1960-talet en kraftig utbyggnad av Järvafältet, stora områden som staten sålt till staden när militärens verksamhet upphörde på fälten och i skogarna i stadens nordvästra del.

Förvaltningen växte också. Stockholms stad med sina årliga utgifter på 38 miljarder kr kan liknas vid ett storföretag. Tillväxten och den alltmer utbyggda servicen inom utbildning, barntillsyn, äldrevård samt inte minst trafikleder och annan infrastruktur, har förstås kostat. Om staden 1945 krävde in 7.64 kr per intjänad hundralapp av medborgarna är siffran nu 17.48 kr. Dessutom tillkommer landstingsskatten vilket gör att Stockholms skattebetalare skickar nästan 30 procent av sina inkomster till Stadshuset och Landstingshuset en kort bit därifrån. Det är nästan fyra gånger mer än skattesatsen 1945. Samtidigt bör man lägga till att skatten i Stockholm är lägre än riksgenomsnittet.

Kommunalskatt

Sveriges kommuner får själva bestämma vilken skattesats som ska gälla i kommunen.

Man skulle kunna tro av beskrivningen ovan att Stockholms invånarantal hela tiden vuxit, men så är det inte. Inflyttningen har efter det andra världskriget till största delen skett i andra delar av länet, i kommuner med stora markområden möjliga att exploatera som Sollentuna, Täby, Nacka, Huddinge och Botkyrka. Inflyttare strömmade till stadens nya förorter, men innerstadens befolkning minskade kraftigt genom höjningen av bostadsstandarden, räknat i bostadsyta per person. Till befolkningsminskningen bidrog också rivningar av äldre hus och kontoriseringen av fastigheter i city, det vill säga att bostäder gjordes om till kontor.

Stockholms stads befolkning minskade och samtidigt växte en storstadskritisk opinion sig stark. Den ”gröna vågen” på 1970-talet såg staden som en tärande ort, oförenlig med människans behov av natur och ren luft. Stockholms ledande roll sågs som en fara för glesbygd och mindre kommuner. De senaste tjugo åren har pendeln svängt. Stockholms befolkning,

det vill säga även stadens, ökar och nya bostadsområden i centrala lägen som Hammarbyhamnen, Hammarby Sjöstad och på nordvästra Kungsholmen har tillkommit. Stadens invånarantal var 847 000 år 2010, jämfört med efterkrigstidens bottennivå på 647 000 år 1981. På riksnivå såväl som i länet och andra kommuner runt Mälaren ses Stockholm nu som en ekonomisk motor det gäller att få draghjälp av för att möta framtidens utmaningar.

Att stockholmarna bor och arbetar på andra sätt idag jämfört med vid andra världskrigets slut är naturligtvis viktigt i sig. Men vad betyder det för politiken och de källor som den lämnat efter sig?

Industrins utflyttning har gett staden en annan social sammansättning. Socialdemokratins traditionella väljargrupper har minskat kraftigt. Att många invandrare i de nya förorterna röstar på partiet har inte uppvägt dessa förluster. Ett annat resultat är att nya politiska frågor har skapats. Miljöproblemen dök upp i Stockholmspolitiken först efter 1960-talet, som en följd av larm om nedsmutsning, kritik av trafikbuller och stora parkeringshus i city.

Med miljöfrågans väckande kom senare också nya partier som drev sådana frågor, först Stockholmspartiet och senare Miljöpartiet. Kontroversiella trafiklösningar som Dennispaketet eller Förbifart Stockholm har blivit stridsfrågor, både i och utanför Stadshuset. Daghemmen blev också en politisk fråga först på 1960-talet då kvinnorna i allt större utsträckning började arbeta utanför hemmet. Opinionsgrupper drev kravet på fler daghem och fick så småningom stöd av partierna.

På så sätt blir politiken i Stadshuset en spegling av större samhällsförändringar. Och de protokoll, förslag och utredningar som finns i arkiven en spegling både av kontinuitet och förändring. Stockholmspolitiken är väsentligt förändrad, men fortfarande handlar det om politiker och partier som ömsom strider, ömsom gemensamt för fram frågor som de anser gynnar Stockholm och dess invånare.

Växande kommuner och kommunal självstyrelse

Kommunal självstyrelse

Varje kommun har stor frihet att bestämma om sin verksamhet – det kallas för kommunal självstyrelse.

Kommunerna har av tradition ett stort mått av självstyre. De får ta ut skatt av invånarna och inom ramarna för statliga bestämmelser sköta skola, socialvård, vägar, hamnar, kultur och andra verksamheter i kommunen. I regeringsformens första paragraf, den grundlag som bestämmer hur Sverige ska styras politiskt, står följande om statsskickets grunder:

> All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Kommunerna har vuxit kraftigt efter 1945, särskilt under 1960- och 1970-talet. Den offentliga servicen är omfattande och de kommunala förvaltningarna omfångsrika. Kommunerna är på många håll den största arbetsgivaren. Om kommunerna har fått mer att säga till om som en följd av tillväxten är svårare att säga. Staten stiftar lagar genom riksdagen och regeringen kan utfärda bestämmelser som rör kommunernas verksamhet. En stridsfråga, särskilt för Stockholms politiker, har varit statens fördelning av pengar till de olika kommunerna och den utjämning mellan dem som har gjort att Stockholms skattebetalare har bidragit till andra kommuners verksamhet, vad som kallas kommunal skatteutjämning.

Vilka uppgifter som en kommun ska ansvara för bestäms både av lagar och av samarbete mellan kommunerna. Riksdagens beslut om kommunalisering av skolan 1989 innebar att kommunerna tog över som arbetsgivare för lärarna och hädanefter själva fördelade pengar till sina skolor. För Stockholms del var också stadens beslut att ingå i Stockholms läns landsting 1971 en viktig förändring. Därmed övergick ansvaret för sjukvården från staden till landstinget. Också lokaltrafiken sköts sedan dess på landstingsnivå genom SL – AB Storstockholms lokaltrafik.

För huvudstaden Stockholm blir det särskilt tydligt att en kommun inte bara sysslar med sina egna frågor. Även om politikernas och tjänstemännens arbete oftast rör frågor inom stadens geografiska gränser är kontakterna med omvärlden också en del av kommunalpolitiken. Det kan gälla grannkommuner, landstinget, staten – eller i hög grad för Stockholms del också internationella samarbeten. Inte minst EU med alla dess organ är viktigt. På så sätt kan både debatter i kommunfullmäktige och dokument i arkiven beröra såväl Kista och Kungsholmen som Baltikum och Bryssel.

Så styrs Stockholm

Stockholm är en stad, landets största och dessutom svensk huvudstad. När det gäller politik och förvaltning är Stockholm däremot en vanlig kommun, organiserad på samma sätt som både Lomma och Piteå, liksom de övriga av Sveriges totalt 290 kommuner. Skillnaderna mellan kommuner på landet och städerna togs bort 1971. Stockholms ”riksdag” heter därför

kommunfullmäktige (fram till 1970 stadsfullmäktige). Kommunstyrelsen, KS (tidigare stadskollegiet), är stadens motsvarighet till regeringen.

De 101 ledamöterna i kommunfullmäktige väljs vid kommunalvalen, samtidigt med alla andra kommuners, landstingens och riksdagens ledamöter, den tredje söndagen i september vart fjärde år. Tidigare skedde valen vart tredje år. Ännu tidigare var kommunalvalen och riksdagsvalen skilda åt, liksom dagens uppdelning mellan sommar-OS och vinter-OS. Därför ägde de rum 1946, 1950, 1954 osv fram till 1966. Riksdagsvalen gick omlott 1948, 1952, 1956 osv fram till 1968. Sedan 1970 sker valen samtidigt.

De flesta i kommunfullmäktige är fritidspolitiker, med vanliga jobb eller studier som huvudsaklig syssla. En mindre del, de mest ledande politikerna i varje parti, sysslar med politik på heltid. Det gäller till exempel ledamöterna i kommunstyrelsen, vars politiska sammansättning speglar fullmäktiges. De borgerliga partierna har sedan 2006 majoritet i fullmäktige och därmed också i KS. Partierna leds av sina respektive gruppledare som ofta samtidigt är borgarråd (eller oppositionsborgarråd).

Borgarråd

Ett borgarråd är högste politiskt ansvarig för en rotel.

Också borgarråden är heltidspolitiker. Beteckningen är speciell för Stockholm. Borgarråden är ordförande för de nämnder (eller styrelser) som är knutna till olika politikområden, till exempel skolnämnden, fastighetsnämnden och kulturnämnden. Här behandlas olika förslag och andra frågor innan borgarrådsberedningen (alla borgarråd tillsammans), kommunstyrelsen och fullmäktige tar vid.

Rotel

Ansvarsområde för stadens politiska ledning.

För närvarande finns åtta rotlar: finansroteln, trafik- och arbetsmarknadsroteln, äldre- och ytterstadsroteln, stadsmiljöroteln, socialroteln, skolroteln, stadsbyggnads- och idrottsroteln samt kultur- och fastighetsroteln (socialroteln har också ett biträdande borgarråd).

Politiska tjänstemän, det vill säga anställda som rekryterats på politiska grunder och som lämnar sina poster vid maktskiften, arbetar i rotlarna och på partiernas kanslier. En viktig grupp är borgarrådssekreterarna som står nära borgarråden. År 2011 fanns 65 politiska tjänstemän i Stadshuset. De är inte många jämfört med de vanliga, opolitiska tjänstemännen, men deras betydelse har ändå vuxit.

Genom åren har rotlarna organiserats om flera gånger. Fram till 1970 fanns en sjukvårdsrotel som med anslutningen till landstinget blev onödig. Länge fanns en industrirotel och en kort tid under 1990-talet också en kretsloppsrotel.

De svenska kommunerna hade länge en form av samlingsstyre. Partierna delade på makten. Stockholm behöll systemet ovanligt länge, till 1995. Sedan dess tillsätter den politiska majoriteten alla borgarråd. Motiveringen var att det politiska ansvaret skulle bli tydligare, bli mer likt riksdagens parlamentariska ordning. Tidigare hade partierna på båda sidor av blockgränsen gjort upp om rotelfördelningen. Det kunde innebära att ett moderat industriborgarråd tvingades anpassa sig till motsidans politik, om vänstersidan var i majoritet. På samma sätt kunde ett socialdemokratiskt socialborgarråd ha en majoritet emot sig när de borgerliga styrde. Finansroteln, som har hand om budgeten och övergripande ekonomiska frågor, har dock sedan 1940 alltid besatts av majoriteten. Finansborgarrådet är därför stadens mest betydelsefulla politiker, något av en statsminister.

Finansborgarråd

Stadens politiska ledare.

Avskaffandet av samlingsstyret har mött kritik på senare år. Stadshuspolitiken har blivit mer konfliktfylld, och svårigheterna att uppnå breda överenskommelser över blockgränsen har ökat, delvis kanske som en följd av att samlingsstyret försvunnit. Samtidigt ska inte skillnaderna mot tidigare överdrivas. Majoriteten utsåg även tidigare finansborgarrådet. Likaså finns det inslag av samlingsstyre också idag. För att oppositionen ska få insyn i majoritetens agerande och kunna bedriva sitt politiska arbete infördes 1995 heltidsanställda oppositionsborgarråd. Tre socialdemokrater och en miljöpartist har sedan 2010 års val sådana poster.

Oppositionsborgarråd

Representanter från minoritetspartier. De ansvarar inte för någon rotel men ingår i borgarrådsberedningen som förbereder ärendena till kommunstyrelsen

En annan stridsfråga som rör politikens spelregler är stadsdelsnämnderna. Att makt skulle flyttas ut från den centrala ledningen, från Stadshuset, till stadsdelarna hade tidigare diskuterats, länge med Folkpartiet som pådrivare. När beslutet om stadsdelsnämnder togs 1995 var situationen annorlunda. De borgerliga var kritiska och de ursprungligen 24 politiska nämnderna med tillhörande förvaltningar har successivt minskats till 14. De ansvarar för kommunal förskola, äldreomsorg, stöd till personer med funktionsnedsättning, stadsmiljöarbete, socialpsykiatri, individ- och familjeomsorg, konsumentvägledning samt fritids- och kulturverksamhet. Vänstersidan har sett systemet som ett stärkande av den lokala demokratin, medan de borgerliga anser att resurser slukas av stadsdelsnämndernas byråkrati.

Stadsdelsnämnder

Lokalt styre i stadens stadsdelar som har en decentraliserande effekt på makten i Stockholms stadshus.

På många sätt har kommunerna politiska liv kommit att likna rikspolitiken, med blockpolitik, fasta majoriteter och intensiv mediegranskning av toppolitikerna. Ändå finns det en viktig skillnad. Ett statsråd kan inte styra i detaljfrågor. Ämbetsverk som till exempel Socialstyrelsen eller Försvarsmakten genomför den politik regering och riksdag har bestämt med förhållandevis stort eget ansvar. En enskild minister kan inte gå in och ta över beslut som ett ämbetsverk ska göra. Det kallas ministerstyre, även om gränsen mellan tillåten och otillåten styrning är svår att avgöra.

I kommunerna, i Stockholm såväl som i Lomma och Piteå, förväntas en ledande politiker ta ansvar för allt vad som händer inom dennes ansvarsområde. Ett skolborgarråd ska inte sätta betyg, eller lägga upp undervisningen. Däremot ställs han eller hon till svars om skolan missköts eller om mobbing förekommer. Borgarrådet kan inte skjuta över ansvaret på tjänstemännen. Som det tidigare moderata finansborgarrådet Carl Cederschiöld har uttryckt saken:

> I kommunalpolitik är det vi kommunalpolitiker som bestämmer allt. Ska Stockholms stad köpa gem, så är det ett politiskt beslut.

Vilka beslut som har varit avgörande för Stockholm (mer än inköpen av gem) och hur partierna har slagits om makten i Stadshuset behandlas i nästa avsnitt.

Stadshuset skiftar färg

Stockholmspolitikens hjärta är Stadshuset, beläget på Kungsholmens sydöstra sida, ett stenkast från Centralstationen. Byggnaden invigdes 1923 och är internationellt välkänd, till stor del för att de årliga Nobelmiddagarna äger rum här. Läget vid vattnet, det röda teglet på fasaden, det 106 meter höga tornet med riksvapnet Tre kronor på dess topp, tillsammans med Blå hallen (som inte är blå), Gyllene salen och Rådssalen har gjort att det räknas som ett av Sveriges främsta byggnadsverk. Arkitekten Ragnar Östberg har blandat italiensk renässans med svensk nationalromantik. Till det senare bidrar också statyn av den medeltida frihetshjälten Engelbrekt vid vattnet.

Förutom konstnärligt utsmyckade festsalar rymmer Stadshuset också kontor för stadens ledande politiker och en central tjänstemannastab. Borgarråden finns här, liksom partiernas kanslier, stadsledningskontoret och som nämnts Rådssalen, där fullmäktige sammanträder.

Stadshuset må vara stadens politiska hjärta men huvuddelen av förvaltningen får inte plats i byggnaden. Enheter som exempelvis utbildningsförvaltningen, idrottsförvaltningen, fastighetskontoret, kulturförvaltningen, socialförvaltningen, stadsarkivet finns på andra håll, de allra flesta i närheten av Stadshuset.

Stadshusets silhuett med Tre kronor och sin röda tegelfasad är en klassisk symbol för Stockholm som många känner igen och få skulle vilja ändra på. Den politiska färgen har emellertid skiftat genom årtiondena, mer än

på riksnivå och med andra politiska förtecken. Efter det demokratiska genombrottet kring 1920 blev Socialdemokraterna största parti, liksom i Sverige som helhet. Ser vi på perioden efter andra världskriget, från valet 1946 och fram till idag, har den politiska utvecklingen skilt sig åt mellan Stockholm och riket. Medan Socialdemokraterna styrde landet närmast oavbrutet mellan 1932 och 1976 hade de borgerliga i Stockholm majoritet både 1950–1958 och 1966–1970, med folkpartister som finansborgarråd, senast Per-Olof Hanson. Däremellan var Stockholms kanske mest kände kommunalpolitiker, Hjalmar Mehr (S), finansborgarråd. I många frågor träffade han överenskommelser med Folkpartiet. Socialdemokraterna satt åter vid makten under 1970-talet, med undantag av åren 1976–1979.

Från 1980-talets mitt och fram till 2006 skiftade makten oavbrutet mellan varje val. Ett socialdemokratiskt finansborgarråd avlöstes av moderaternas kandidat vid nästa val, sedan åter en socialdemokrat och så vidare. Mest framträdande var Mats Hulth (S) och Carl Cederschiöld (M), politiska konkurrenter men med ömsesidig vänskap och respekt, som växelvis styrde staden mellan 1988 och 2002. Vid valet 1998 blev Moderaterna för första gången störst i Stadshuset. Socialdemokraterna tog tillbaka ledarpositionen 2002 men från 2006 har Moderaterna varit klart störst. Moderaterna övertog finansborgarrådsposten 2006 från Annika Billström (S), och vid 2010 års val lyckades den sittande borgerliga majoriteten för första gången på decennier behålla makten. Finansborgarråd är nu Sten Nordin (M).

Partierna i Stadshuset var från början bara fyra. Vid 1946 års val konkurrerade Socialdemokraterna, Folkpartiet, Högern (Moderaterna) och Kommunisterna (Vänsterpartiet) om rösterna. Bondeförbundet, som Centern ännu kallade sig, hade få sympatisörer i storstäderna och bedrev knappt ens några valkampanjer i Stockholm. Folkpartiet var tidvis större än Högern. Från 1973 har Moderaterna varit klart större. Antalet mandat har varierat mellan 23 och 41 (den högsta siffran uppnåddes 2006). Centern tog sig in i fullmäktige 1966 – genom valsamverkan med Folkpartiet – och växte snabbt under 1970-talet som en följd av tidens miljödebatt och ”gröna våg”. Valet 1973 gav 15 mandat, det bästa resultatet hittills. De senaste årtiondena har Centern varit betydligt mindre. Åren 1998–2006 stod man exempelvis helt utanför fullmäktige.

Antal partier

1945 fanns det fyra partier i fullmäktige, 2013 är antalet sju.

Partiväsendet i Stadshuset har successivt blivit allt mer komplicerat. Liksom i många andra kommuner kom så småningom ett lokalt parti in i fullmäktige. Stockholmspartiet (SP), med sin inriktning på miljö och demokratifrågor, tågade in under stor medial uppmärksamhet 1979. Bästa val blev 1988 då man fick 8 mandat. Vid valet 2002 åkte partiet ur. Under sin tid i Stadshuspolitiken försökte SP utnyttja sin ställning mellan blocken.

Partiet samverkade främst med Socialdemokraterna, men tidvis med de borgerliga. Så småningom fick man konkurrens av Miljöpartiet (MP). Partierna hade tidigare samarbetat men MP ansåg att SP blivit för borgerligt genom att acceptera friskolor och viss annan privatisering av kommunal verksamhet. MP kom in 1991 och tog alltmer över miljöopinionen. Vid det senaste valet 2010 skedde en stark framryckning. Med sina 16 mandat tycks MP ha tagit väljare både från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Valet 1991 bjöd på ytterligare två nya partier i fullmäktige, Ny Demokrati och Kristdemokraterna. Båda föll ur direkt vid nästa val, men Kristdemokraterna har sedan återkommit och etablerat sig inom det borgerliga lägret. Socialdemokraterna var länge stadens största parti. Först 1998 erövrade Moderaterna den positionen. Visserligen tog Socialdemokraterna tillbaka den 2002, men bara tillfälligt. De två senaste valen har inneburit kraftiga röstförluster för Socialdemokraterna.

Under Stockholmspartiets tid i Stadshuset försvagades blockpolitiken. Makten gick något förenklat uttryckt till den sida som kunde bjuda SP på flest fördelar. I och med Miljöpartiets uppslutning i den röd-gröna alliansen vid de senaste valen har blockpolitiken återigen präglat Stockholmspolitiken. Efter framgången 2010, och Socialdemokraternas och Vänsterpartiets samtidiga nedgång, har dock MP distanserat sig från sina tidigare allianspartner.

Hittills har kommunen Stockholm diskuterats i dess helhet. Men liksom i andra kommuner skiftar de politiska sympatierna mellan olika delar, främst beroende på social sammansättning. Mer välmående områden röstar borgerligt i större utsträckning och vice versa, men även politiska traditioner spelar in.

Socialdemokraterna har varit starkast i ytterområdena, särskilt söder om staden och på Järvafältet. Högern/Moderaterna uppvisar en omvänd bild, starkare i innerstaden, särskilt Östermalm, och i ytterområden som Bromma. Södermalm och de södra förorterna var länge svaga områden men 2010 inträffade det historiskt unika att M blev större än S i hela det klassiskt röda Södermalm. Folkpartiet har sina starka områden i city, på Norrmalm och i Bromma. Centerns och Kristdemokraternas väljare är ganska jämnt fördelade över stadens olika delar. Vänsterpartiets starka och svaga områden var länge desamma som Socialdemokraternas. Under de framgångsrika åren på 1980- och 1990-talet kom Södermalm och innerstaden som helhet att bli starka fästen, men vid de senare inte så lyckade valen har skillnaderna mellan områdena inte varit så stora. Miljöpartiet var tidigare starkast inom tullarna. På Södermalm är MP numera nästan

jämnstarkt med S. Med de senaste årens framgångar har väljarstödet ökat också i närförorterna. Stockholmspartiet var under sin tid ett utpräglat innerstadsparti. Man hade svårt att tränga utanför tullarna.

Kvinnorna tar över

En av de viktigaste politiska förändringarna efter det andra världskriget är kvinnornas frammarsch. Men det tog lång tid innan ens en någorlunda jämn könsfördelning uppstod. Så sent som 1967 var bara var fjärde kommunfullmäktig i Stockholm en kvinna. Ännu tydligare var den låga kvinnorepresentationen bland stadens ledande politiker, borgarråden. Första kvinna med den titeln var Inga Thorsson (S), socialborgarråd 1958–1962. Sedan dröjde det ett par decennier innan nästa kvinna utsågs. Att kvinnorna i början hänvisades till mer traditionellt kvinnliga områden som socialpolitik och kultur är också ett inslag i den tidigare manliga dominansen.

Första kvinnliga borgarrådet

Inga Thorsson (S), år 1958.

Första kvinnliga finansborgarrådet

Annika Billström (S), år 2002.

De senaste årtiondena har ändå mycket hänt. Inom den viktiga gruppen av politiska tjänstemän som nämndes i början är kvinnorna i majoritet. Könsfördelningen i fullmäktige är jämn sedan 15–20 år tillbaka, med tendens till kvinnlig övervikt. Också borgarråden är till största delen kvinnor, för närvarande sju av tretton. Likadant förhåller det sig med gruppledarna.

Tabell 1. Andel kvinnor i Stockholms fullmäktige 1947–2011 (%)

År	**Procent**
1947	27
1957	24
1967	25
1977	33
1987	44
1997	49
2007	52
2011	52

Källa: Stockholms kommunalkalender.

Skillnaderna mellan partierna i Stockholms fullmäktige har inte varit särskilt stora när det gäller kvinnornas ställning. Socialdemokraterna och Folkpartiet, partier som traditionellt har drivit jämställdheten hårdare, har ett liknande mönster som Högern/Moderaterna. Kommunisterna i gamla SKP var inte särskilt kvinnovänliga, fyra av sjutton ledamöter 1947. Efter vänsterradikaliseringen på 1960- och 1970-talet har VPK/V däremot legat före de andra. Stockholmspartiet och Miljöpartiet hade redan vid inträdet

i fullmäktige regler om 50-50 på sina riksdagslistor. Principen om ”varannan damernas” har sedan dess fått stort genomslag hos partierna vilket borgar för en fortsatt jämn könsfördelning, såvida inte den kvinnliga framarschen fortsätter.

Dramatik och politik

För att förstå politiken i Stadshuset behöver man också känna till avgörande stridsfrågor och de mer dramatiska händelser som ägt rum. Några av de viktigaste under de senaste decennierna som inte redan har nämnts ska här presenteras.

Cityomvandlingen från 1950-tal till 1970-tal innebar en genomgripande ombyggnad av stadens mitt, dess hjärta. Äldre, ofta nedgångna, hus revs till förmån för kontor, bredare gator och parkeringshus. Gamla byggnader ansågs stå i vägen för en modern stad, storskaligt byggd för handel och biltrafik. Under många år var stadens centrala delar en byggarbetsplats. Socialdemokraterna med Hjalmar Mehr i spetsen var pådrivande, ofta i samförstånd med Folkpartiet. Högern opponerade sig ibland mot rivningspolitiken.

Almstriden 1971 handlar om att en grupp demonstranter genom att klättra upp i träden förhindrade fällningen av almarna i Kungsträdgården. Almarna ansågs stå i vägen för en butik vid en planerad tunnelbanenedgång. Bråket gällde knappast bara träden, utan speglade en klyfta mellan Stadshuspolitikerna och medborgarna. Cityomvandlingen fanns med i bakgrunden när kritik riktades mot stadens förvandling, mot bilismen och den försämrade miljön. Almstriden blev en vändpunkt. Därefter har förändringar i stadsbilden bevakats mer noga av medier och politiska grupperingar, inom och utom partierna. I efterhand beklagade flera politiker att man låtit sig styras för mycket av stadens tekniska experter.

Ockupationen av kvarteret Mullvaden på Södermalm 1977–1978 var också en protest mot rivningar. Ockupanterna hävdade att huset kunde renoveras och motsatte sig att hyreshus förvandlades till bostadsrätter. Från politikernas sida fanns misstankar om att ockupanterna mest var ute för att själva skaffa sig en bostad vid sidan om Bostadsförmedlingen. Motsättningarna var skarpa. I september 1978 utrymdes huset av polisen. Ockupanterna greps och en del ställdes inför rätta.

Dennispaktetet var en trafikplan som körde fast. Förre riksbankschefen Bengt Dennis hade 1990 fått regeringens uppdrag att tillsammans med

Stockholms politiker nå en uppgörelse om hur trafikproblemen i och kring staden skulle lösas. Socialdemokraterna, Moderaterna och Folkpartiet i staden och länet enades 1992 om ett förslag som både innehöll ringleder för biltrafiken och satsningar på kollektivtrafiken. Kritiker hävdade att miljön skulle skadas och att bilismen bara skulle öka med de nya trafikslederna. Centern, Vänsterpartiet och Stockholmspartiet var emot, liksom miljögrupper. Med så många olika delar och inblandade intressen blev paketet svårt att föra i hamn. Det sprack definitivt då den socialdemokratiska regeringen träffade en uppgörelse med Centern för att få stöd för sin politik i riksdagen. I överenskommelsen ingick att Dennispaketet skrotades. Att Stockholms trafikpolitik avgjordes på den rikspolitiska nivån visar hur invävd Stockholmspolitiken är i större politiska sammanhang.

Trängselavgifterna var en stridsfråga med en lång förhistoria. Vägavgifter av olika slag hade diskuterats sedan 1970-talet. Det handlade både om att få in pengar till staden och att minska biltrafiken. Åtgärden ingick också i Dennispaketet. Efter många turer, i såväl regering och riksdag som i Stockholms stadshus, genomfördes efter en försöksperiod med systemet en folkomröstning samtidigt med 2006 års val. Stockholmarna röstade ja till införandet av avgifter för bilresor in och ut från Stockholms city.

Dramatik finns naturligtvis också i många andra frågor. Kommunalskattens nivå, om Bromma flygfält borde bli bostadsområde, Globenbygget, omvandlingen av hyresrätter till bostadsrätter, skolans stridsfrågor med nedläggningshot mot Adolf Fredriks musikklasser samt friskolornas snabba tillväxt, det misslyckade försöket att få sommar-OS 2004, försäljning av stadens energibolag Stockholm Energi – är bara ett urval. Likaså den pågående debatten om Slussens framtid.

Allt talar för att källmaterialet från Stockholmspolitiken kontinuerligt kommer att fyllas på med såväl mindre kända frågor som spektakulära stridsfrågor.

Stockholms stadshus en vinterkväll 2009. Foto: Yanan Li.

Börja forska! Stockholmspolitiska teman

Torbjörn Nilsson

Om Stockholm finns det mycket skrivet. En sökning i databasen Libris ger 81.701 träffar för böcker, skrifter, uppsatser och annat där Stockholm anges i titeln, oavsett språk. Här finns kartmaterial, turistlitteratur (alltifrån resenärer på 1700-talet till dagens guideböcker), historiska skildringar (till exempel en berättelse om mordet på Gustav III från 1792) skrifter från partiorganisationer (som t.ex. Högerungdomar i Stockholm, utgiven 1947–1964), eleganta fotoböcker, forskning, skrifter om museer och annan kultur, om idrott eller författare i staden – och mycket annat.

Även om man begränsar intresset till Stockholm efter 1945, och med tonvikt på forskning eller liknande material, är utbudet stort. Arkitektur och byggnadsverk är ett populärt tema, liksom framväxten av stadens olika delar, inklusive alla nya förorter. Trafikleder och kollektivtrafik skildras i många böcker. Omvandlingen av City på 1950- och 1960-talet är ytterligare ett populärt tema.

Mer sällsynt i sammanhanget är forskning om Stockholms politiska historia, om partierna i Stadshuset och de frågor som har stått i centrum för stadens makthavare och medborgare efter det andra världskriget. En del av de teman som nämndes ovan har naturligtvis inslag av politisk historia, men som helhet är kunskapen om stadshuspolitiken ganska begränsad. Man kunde annars tänka sig att politiken i huvudstaden skulle ägnas ett särskilt intresse. I själva verket är det tvärtom. Statsvetenskapliga undersökningar om till exempel demokrati i kommunerna utelämnar nästan alltid Stockholm. Staden anses med sin storlek och status som huvudstad vara alltför otypisk.

Som hjälp till den som är i färd med att forska om Stockholmspolitiken presenteras här forskning utifrån olika teman. Trots det svaga forskningsläget går det att bland de drygt 80.000 titlarna hitta mycket litteratur som hjälper en att förstå sammanhang, hitta nya vinklar eller formulera nya perspektiv som kan skapa ny kunskap. Forskningen behandlas utifrån sju underrubriker, ibland överlappar de varandra men ändå bör uppdelningen göra forskningsöversikten mer lättillgänglig. I marginalen listas användbara böcker. De flesta av dem berörs i texten.

Partier och politik

Ragnar Tomson
Etik och politik. Etiskt, kulturellt, socialt initiativ i Stockholms stadsfullmäktige, Del 1–3, 1962–1966.

Ragnar Tomson
Femtiotal i stadshuset. Med särskild hänsyn till kulturella och sociala frågor i Stockholms stadsfullmäktige, 1966.

Yngve Larsson
Mitt liv i stadshuset. Andra delen: I tjänst hos denna stolta stad, 1977.

Mert Kubu
Det politiska spelet i stadshuset, 1968.

Anders Gullberg och Sven Lilja (red),
Makten i Stadshuset. Stockholms lokalpolitik under 1900-talet, 2008.

Rune Premfors m.fl.
Demokrati i storstad. Stadsdelsnämnder i Stockholm, 1994.

Henry Bäck
Stadsdelsnämnder i Stockholm – demokrati och effektivitet, 2001.

Åke Askensten
Mot alla odds. En berättelse om hur Stockholmspartiet marscherade in i stadshuset, 1981.

Ragnar Tomson, FP-politiker på 1940- och 1950-talet, har gått igenom frågor som stadsfullmäktige tagit upp under hans tid inom områden som etik, kultur och socialpolitik. Förteckningarna med korta kommentarer redovisas i tre band. Dessutom finns en separat bok med motsvarande undersökning för kulturella och sociala frågor under 1950-talet.

Statsvetaren, tjänstemannen och folkpartiveteranen i Stadshuset, Yngve Larsson, har belyst stadens kommunalpolitiska utveckling i flera böcker som utifrån författarens livslånga politiska gärning ger många insikter i hur beslutsprocessen går till. Även den politiska atmosfären och tidens ledande politiker och tjänstemän skildras på ett färgstarkt sätt. Andra delen av hans politiska memoarer går fram till 1954 men i fråga om Norrmalmsregleringen och almstriden sträcker han sig ända till 1971.

Journalisten Mert Kubu arbetade i flera decennier som kommunreporter på Dagens Nyheter. Även om många uppgifter bygger på anonyma källor och Kubu samtidigt bjuder på kritik mot vissa politiker är hans bok från 1968 intressant utifrån hur makten utövades bakom kulisserna i Stadshuset, där allt inte alltid gick efter regelboken. De politiska tjänstemännens roll i Stadshuspolitiken har studerats av historikern Torbjörn Nilsson och organisationsforskaren Anders Ivarsson Westerberg.

Flera statsvetare har studerat de stadsdelsnämnder som infördes i Stockholm 1997. Både förspelet och dess faktiska resultat finns redovisat (Rune Premfors med flera). Henry Bäck har dessutom analyserat de demokratiska och effektivitetsmässiga följder som reformen fått. Även övergången till majoritetsstyre, åtminstone ett modifierat sådant, efter 1994 års val har studerats av statsvetare.

Renodlade partipolitiska verk finns också, men inte särskilt många. Uppstickaren Stockholmspartiet har sin skildrare i journalisten, och aktive politikern, Åke Askensten. Även om det är en partsinlaga ges en tydlig bild av den oro och delvis förvirring som det nya partiets inmarsch skapade 1979. Frågan diskuterades också på det vittnesseminarium från 2005 vars utgivning redigerats av Torbjörn Nilsson. I Anders Gullbergs och Sven Liljas antologi *Makten i Stadshuset* finns en rad uppsatser, både om stadens politiska strukturer och viktiga stridsfrågor.

Stadsplanering

Hur Stockholm har bebyggts, eller utifrån ett annat perspektiv, har rivits ned, har lockat många forskare. Troligen är denna förändring av Stockholm, främst cityomvandlingen, det område där forskningsläget är mest gediget. Processen var starkt politiskt framdriven, varför den tveklöst hör till de viktigaste områdena i Stockholms kommunala politiska historia. Anders Gullberg har i ett omfattande tvåbandsverk med den suggestiva titeln, *City – drömmen om ett nytt hjärta*, skildrat omvandlingen av city under perioden 1951–1979. Han bidrar också med en studie om regleringen av Nedre Norrmalm i antologin *Stockholm blir stor stad*. Även förre stadsplanedirektören och professorn Göran Sidenbladh har i flera skrifter ägnat sig åt frågan om de ledande aktörerna bakom besluten och om den kritik som växte fram så småningom.

Anders Gullberg
City – drömmen om ett nytt hjärta. Moderniseringen av det centrala Stockholm, 1951–1979, Del 1–2, 2001.

Anders Gullberg och K-E. Synnemar (red)
Stockholm blir stor stad, 1998.

Göran Sidenbladh
Norrmalm förnyat, 1951–1981, 1985.

Också konsthistorieprofessorn Thomas Hall har behandlat citysaneringen. Särskilt har han sett närmare på rivningen av de Sagerska husen och användningen av Lex Norrmalm, en expropriationsparagraf specialsydd för Stockholms omvandling av citykärnan som riksdagen godkände 1953. Med ett utifrånperspektiv, och även med en normativ utgångspunkt hur en stad bör styras demokratiskt, tog sig den amerikanske statsvetaren Thomas Anton på 1970-talet an styrningen av Stockholm.

Thomas Hall
I nationell skala. Studier kring cityplaneringen i Stockholm, 1985.

Thomas Anton
Governing Greater Stockholm. A Study of Political Development and System Change, 1975.

Markpolitik – bostadspolitik

Allt sedan 1870-talet har markpolitiken varit ett centralt element i stadens politik. Det finns också ett påtagligt intresse hos utländska forskare för Stockholm, till exempel Ann L. Strong. Sambandet med bostadspolitiken är tydligt, något som visas i kulturgeografen Kerstin Bodströms avhandling från 1994. Stadens markpolitik och fastighetsinköp har också tagits upp av Bertil Sannel för perioden 1900–1975. Ett mycket långt tidsperspektiv på markfrågans betydelse ger byggnadsforskaren Ingemar Johansson i sin historik över stadens bebyggelsehistoria. Adolf Dieter Ratzkai analyserar utifrån ett nationalekonomiskt perspektiv tomträttens betydelse för den stockholmska markpolitiken. Det privata hyreshusägandets utveckling, ett sällan använt perspektiv, analyseras av Håkan Forssell i antologin *Stockholm blir välfärdsstad* (redaktör Torbjörn Nilsson). Antologin innehåller förutom studier av bostadspolitik också socialpolitiska frågor på andra områden som striden för inrättandet av daghem, skoldebatterna och miljöfrågans framväxt i fullmäktige.

Kerstin Bodström
Marken, makten och bostäderna. Markanvisning: mark och bostadspolitiken i Stockholm, 1994.

Ingemar Johansson
Stor-Stockholms bebyggelsehistoria, 1987.

Torbjörn Nilsson (red)
Stockholm blir välfärdsstad. Kommunalpolitik i huvudstaden efter 1945, 2010.

Trafikpolitik

Per Lundin
Bilsamhället. Ideologi, expertis och regelskapande i efterkrigstidens Sverige, 2008.

Rikard Skårfors
Stockholms trafikledsutbyggnad. Förändrade förutsättningar för beslut och implementering, 1960–1975, 2001.

Karolina Isaksson
Framtidens trafiksystem. Maktutövningen i konflikterna om rummet och miljön i Dennispaketets vägfrågor, 2001.

För en modern storstad är kommunikationerna centrala. Trafikleder och andra trafiksystem får avgörande konsekvenser för stadens och stadsmiljöns utformning. Att frågorna därmed blir politiskt laddade är självklart. Per Lundins avhandling *Bilsamhället* analyserar ideologi, experternas roll och regelskapandet på området efter 1945. Karakteristiken gäller hela landet men många av exemplen är hämtade från Stockholm. Ekonomhistorikern Rikard Skårfors har undersökt vilka faktorer som bestämde Stockholms planeringsbeslut och genomförande av trafikprojekt under perioden 1960–1975, en tid då både bilismen och kollektivtrafiken expanderade. Vilka aktörer har varit pådrivande? Vilka värderingar har projekten genomsyrats av? Dennispaketet har intresserat teknikforskaren och statsvetaren Karolina Isaksson som analyserat processen utifrån ett maktperspektiv. Hon har också redigerat *Stockholmsförsöket*, om trängselskattens vingliga historia. Teknikhistorikern Tomas Ekman har i sin avhandling koncentrerat sig på spårvagnarna, och deras avveckling i samband med övergången till högertrafik 1967. Kulturgeografen Lennart Tonell har studerat Stockholms trafikplanering på ett övergripande plan. Stig Svallhammars arbete om tunnelbanans utbyggnad visar hur den var avgörande för bebyggelseutvecklingen.

Alternativa rörelser

Ulf Stahre
Den alternativa staden. Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen, 1999.

Ulf Stahre
Den gröna staden. Stadsomvandling och stadsmiljörörelse i det nutida Stockholm, 2002.

Daniel Helldén
Demokratin utmanas. Almstriden och det politiska etablissemanget, 2005.

Framväxten av s.k. alternativa rörelser – byalag, Alternativ stad, miljögrupper – är nära knutet till trafikfrågan. Biltrafiken och krav på fördjupad demokrati lade grunden för stadsmiljörörelsens framväxt, skriver etnologen Ulf Stahre i en av sina böcker på området. Han har publicerat flera studier om stadens omvandling och olika sociala rörelsers verksamhet, från den tidiga byalagsrörelsen till dagens ofta nätbaserade aktivistgrupper. Böckerna bygger delvis på omfattande intervjuer med aktivisterna. Frågor som också berörs är regionplaneringen, Storstadsutredningen 1990 och Dennisöverenskommelsen med dess karaktär av helhetslösning i stället för mer traditionell rullande planering. Åke Askenstens tidigare berörda inifrånskildring har nära samband med ovanstående frågeställningar eftersom Stockholmspartiets uppkomst byggde på de tidiga alternativrörelsernas arbete. En av de mest dramatiska konflikterna mellan alternativrörelsen och stadens politiska ledning, almstriden 1971, behandlas av Daniel Helldén i en avhandling i statsvetenskap.

Stor-Stockholm

Stockholms relationer till omgivningen är en central aspekt för förståelsen av stadens utveckling. Det gäller såväl de omkringliggande kommunerna, kranskommunerna, som landstinget, det så kallade storlandstinget som staden ingått i sedan 1971. Här finns en grogrund för intressekonflikter, men också möjligheter till samverkan kring större projekt. Det nya samarbetet i landstinget har analyserats av ekonomhistorikern Uno Gustafsson, med särskild tonvikt på sjukvården, trafikpolitiken och bostadspolitiken. Ämneskollegan Sven Fritz har likaså utkommit med en studie vid 25-årsjubileet. Att Stockholms expansion kunde väcka ont blod framgår av Sam Hägglunds studie om vad han kallar ”Stockholmsproblemet”. Beträffande det regionala samarbetet har Regionplane- och trafikkontorets femtio första år (1952–2002) behandlats i en antologi.

Uno Gustafson
Storstockholm och storlandstinget. Expansion och integration i Stockholms län, 1991.

Sven Fritz
25 år med storlandstinget, 1996.

Sam Hägglund
Storstockholmsproblemet – dess uppkomst, politisering och lösning, 1987.

Staten hade en pådrivande roll i införandet av storlandstinget. Också på andra sätt är Stockholms relation till staten viktig. Historikern Torbjörn Nilsson behandlar utförligt det förhållandet i boken *Stockholm som motor och motpart*. Han kan i sin undersökning identifiera tre epoker i stadens förhållande till staten: Staten bakom allt (1945-1970), Huvudkommun i bakvatten (1970-1990) och Motor på Europavägen (1990-2010).

Torbjörn Nilsson
Stockholm som motor och motpart. Stadsbild och statsmakt sedan 1945, 2013.

Översikter

I *Staden på vattnet*, med Lars Nilsson som huvudredaktör, finns en genomgång av Stockholmspolitikens utveckling under 1900-talet. Det svaga forskningsläget gjorde dock att avsnitten om efterkrigstiden är ganska kortfattade. Stockholms modernisering belyses från en rad synvinklar i *Stockholm blir stor stad*. Också tidens aktörer har bidragit till antologin. I antologin *Tillväxt och tradition* (red. Håkan Lindgren och Tom Petersson), ges en mängd perspektiv på Stockholms moderna ekonomiska historia.

Lars Nilsson (red)
Staden på vattnet, Del 2, 1850–2002, 2002.

Håkan Lindgren och Tom Petersson (red)
Tillväxt och tradition. Perspektiv på Stockholms moderna ekonomiska historia, 2008.

En av stadens mest färgstarka politiker var socialdemokraten Hjalmar Mehr (1910–1979), verksam under den period då Stockholm genomgick en stark förändring. City revs och fick nya kontor. Kulturhuset byggdes, tunnelbanan drogs åt allt fler håll. Trafikleder invigdes. Mehr har i efterhand blivit närmast en symbol för rivningar och pampvälde i Stockholm. Journalisten och socialdemokraten Björn Elmbrant ger en annan bild i sin Mehr-biografi från 2010.

Björn Elmbrant
Stockholmskärlek. En bok om Hjalmar Mehr, 2010.

Börje Karlsson och Torbjörn Tenfält (red)
Från almstrid till trängselskatt. De stora slagen om Stockholm, 2011.

Sist men inte minst finns en ny bok av två politiska journalister, Börje Karlsson och Torbjörn Tenfält. Med titeln *Från almstrid till trängselskatt* skriver författarna om femton avgörande politiska strider inom Stockholmspolitiken. Förutom titelns frågor beskrivs även ockupationen av kvarteret Mullvaden på 1970-talet, Globenbygget, Dennispaketet, Bromma flygfält, försäljningen av Stockholm Energi till privata intressen samt andra avgörande skeden i de senaste fyrtio årens Stadshuspolitik.

Webbplatser med historisk information om Stockholm

På många webbplatser finns information om stadens politiska partier, politiken i Stadshuset och om resultat i stadsfullmäktige och kommunfullmäktige val sedan 1863 – då stadens första fullmäktigeförsamling började sitt arbete.

Besök gärna:

- Stockholms stad: stockholm.se
- Stockholms stadsarkiv: ssa.stockholm.se
- Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek: arbark.se
- Stockholms stadsmuseum: stadsmuseum.stockholm.se
- Statistik om Stockholm: statistikomstockholm.se
- Stockholmskällan: stockholmskallan.se

Kommunfullmäktiges tryckta handlingar

Mats Hayen

Ända sedan kommunfullmäktige i Stockholm började sin verksamhet 1863 har huvuddelen av de dokument och texter som skapats i den politiska processen blivit tryckta i serien *Stockholms kommunfullmäktiges handlingar*. Det är en obruten serie av handlingar som löper från april 1863 och fram till idag. Till och med år 1969 kallas serien för *Stockholms stadsfullmäktiges handlingar*. Sedan ett flertal år finns de offentliga dokumenten från kommunfullmäktiges sammanträden snabbt tillgängliga i digital form, via Insyn som du hittar på webbplatsen stockholm.se (läs mer om Insyn i nästa kapitel).

I historiska eller samtidsinriktade studier av det politiska livet i Stockholm är de tryckta handlingarna från kommunfullmäktige en utomordentlig källa och det är en stor fördel om forskaren förstår hur serien är uppbyggd och på vilket sätt som den politiska processen avseglas i materialet. I det här kapitlet vill vi med hjälp av ett exempel visa hur informationen är uppdelad i fyra huvudsektioner: 1. förslag, 2. underlag till beslut, 3. beslut och 4. debatt.

Alla frågor som behandlas av kommunfullmäktige har sitt upphov i något slags förslag. Förslag kan skapas på flera sätt, till exempel genom stadens budgetarbete eller genom att ledamöter i kommunfullmäktige skriver motioner. Om frågan godkänns för behandling av kommunfullmäktige sker till en början en insamling av ett underlag till beslut i ärendet. Syftet med underlaget är att på bästa sätt belysa frågan ur olika synvinklar. Motioner är ofta politiskt färgade medan underlagen ska vara opolitiska sakframställningar. När frågan slutligen tas upp för beslut antecknas det i beslutsprotokollet från sammanträdet.

När ledamöterna i kommunfullmäktige yttrar sig under ett sammanträde stenograferas deras uttalanden. De stenograferade anteckningar renskrivs och trycks i ett så kallat yttrandeprotokoll vilket återfinns i anslutning till beslutsprotokollet i de tryckta handlingarna. Det är i yttrandeprotokollen som du hittar själva debatten i den aktuella frågan. I debatterna får alla ledamöter, utifrån sin politiska övertygelse, chans att göra sin röst hörd i den fråga som beslutet handlar om.

Stockholms stadsarkiv

Alla tryckta handlingar från kommunfullmäktige i Stockholm, från 1863 och framåt, finns tillgängliga i Stadsarkivets läsesal på Kungsklippan 6.

KF/KS

Kommunfullmäktige och kommunstyrelsen förkortas ibland till KF respektive KS. De tryckta handlingarna kallas även för KF-trycket.

Budget

Beslut om hur ekonomiska resurser ska fördelas under en tidsperiod, till exempel under ett år.

Motion

Förslag till beslut av ledamot i den beslutande församlingen, här kommunfullmäktige.

Underlag till beslut

Sakframställningar som används för att belysa aktuell fråga innan beslut tas.

Protokoll

Beslut antecknas i protokoll och har därefter giltighet, det vill säga, det som beslutats ska genomföras.

KB:s mikrofilmer

I Kungliga bibliotekets mikrofilmsavdelning kan du ta del av alla Sveriges tidningar från olika perioder. Det är en bra källa om du vill studera det politiska spelet utifrån en medial synvinkel.

Men den politiska debatten förs ju inte bara i kommunfullmäktiges sammanträdesrum utan är ständigt närvarande på olika sätt. Debatten i en särskild fråga kan därför belysas utifrån många skilda källmaterial som tidningar, insändare, radio- och tv-program, intervjuer med inblandade och på andra sätt. Det här kapitlet handlar dock om möjligheten att studera den kommunala ärendeprocessen och den politiska debatten genom KF-tryckets handlingar.

Vi har valt en fråga från våren 1980, om en kommunal nöjeslokal i city, som exempel i det här kapitlet. Det sätt som olika handlingar eftersöks och deras inbördes förhållanden är dock som regel detsamma i KF-trycket under hela den tidsperiod som omfattas av denna bok , det vill säga från 1945 till idag.

Hur man börjar: Sakregistret till KF-trycket

Utlåtande

Innan en fråga kommer upp till beslut i kommunfullmäktige skriver borgarrådsberedningen ett förslag till beslut, ett så kallat utlåtande. Beslut om att godkänna ett utlåtande tas i kommunstyrelsen (KS).

Bihang

Bilaga till utlåtande.

Om man inte redan känner till vid vilket datum som kommunfullmäktige behandlade den fråga som man är intresserad av, eller om man inte vet referensnumret på en motion, ett bihang eller ett utlåtande, kan man använda sig av det så kallade sakregistret till KF:s tryckta handlingar vilket är alfabetiskt upplagt. I sakregistret får man en bra överblick över alla de frågor som tagits upp i kommunfullmäktige under det aktuella året.

I bilden till höger ser vi första sidan ur registret för år 1980. Den fråga som vi kommer att följa i det här exemplet dyker här upp som ett ärende med namnet *Alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna*. Varje ärende som tas upp i registret kan under det aktuella året för kommunfullmäktiges arbete dyka upp på fem olika sätt vilket framgår av de fem kolumnerna till höger på sidan. Har ärendet kommit in som en motion anges motionens nummer i den första kolumnen. Har ärendet behandlats under året men motionen kommit in under ett tidigare år får man istället en hänvisning till det tidigare årets motioner, då får man söka sig tillbaka i tiden till rätt år.

Finns det en mer omfattande bilaga till ärendet anges det i kolumnen för bihang. Borgarrådsberedningens förslag till beslut i frågan sammanställs under beslutsprocessen i ett så kallat utlåtande som får ett eget nummer. Slutligen får vi reda på vilket datum som ärendet behandlades av kommunfullmäktige och på vilka sidor i protokollet som beslutet och debatten (yttrandena i ärendet) återfinns. I vårt exempel kom motionen in år 1977 och har nummer 67/77, utlåtandet har nummer 123/1980 och beslutet togs

Ärende	KF:s tryckta handlingar år 1980					
	M:n	Bih.	Utl.	Prot.		Yttr.
	nr	nr	nr	dat.	sid.	sid.
A						
Abrahamsberg, motion ang. uppförandet av ett bostadshotell i kv. Barnvågen i	86	–	–	–	–	–
Affischeringstavlor m. m. inom kommunen, interpellation (nr 10) ang. utredning om	–	–	–	14/4	17	160
Affärslokaler i kommunens fastigheter, enkel fråga (nr 54/1979) ang. hyressättningen av	–	–	–	21/1	28	99
Aga, interpellation (nr 73) ang. information om lagen om förbud mot (SoN)	–	–	–	–	–	–
–, interpellation (nr 89) ang. information om lagen om förbud mot (SD)	–	–	–	–	–	–
AGY, Arbetsgruppen för ytterstadskultur, se Ytterstadsverksamhet	–	–	–	–	–	–
Ahlsellska fonden, Barnunderstödsfonden, Nödhjälpsfonden och Whitlockska fonden, permutation av	–	–	119	14/4	32	–
Ahlströms och Terserus' Stiftelse, val av ledamot och suppleant	–	–	179	2/6	19	–
Akalla Gård, stadsdelsnamnet ändras till Akalla	–	–	61	3/3	14	–
Aktieinnehav, kommunalt, befrielse från utdelning på	–	–	B. 30:23	25/11	17	117
Alexander Lucas, motion ang. det kommunala stödet till föreningar som har inkomster från verksamheter typ spelhålan	6	–	334	11/10	5	73
Alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna, motion ang. en	67/77	–	123	28/4	6	49
Alkoholfrågor, rådgivningsbyrå i (RIA), bidrag 1981	–	50 60:87	–	–	–	–
Alkoholmissbruk, Riksförbundet mot, RFMA, bidrag 1981	–	50 60:87	–	–	–	–
Alkoholmissbrukare, motion ang. sociala jourinsatser för	54	–	–	–	–	–
Alkoholmissbrukare, förvärv av fastigheten Östa 1:11, Heby kommun, för anordnande av inackorderingshem för äldre	–	–	223	19/5	2	–
Alkohol- och narkotikarådet, ALNA, anslag 1981	–	50 60:86	–	–	–	–
Alkoholpolitiska området, motion ang. åtgärder på det	72	–	–	–	–	–
Alkoholservering i samband med kommunens representation, motion ang.	71	–	–	–	–	–
Alkoholskadorna, motion ang. åtgärder för att minska	57/79	–	290	20/10	34	152

den 28 april 1980 med beslut på sidan 6 i beslutsprotokollet och yttranden antecknade med början på sidan 49 i yttrandeprotokollen.

Exempel på ett förslag: Motion nr 1977:67

Vid kommunfullmäktiges sammanträde den 20 juni 1977 väckte två ledamöter från Vänsterpartiet Kommunisterna, Gertie Lux och Gösta Palmberg, en motion angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna. I motionen får vi reda på att idén bakom motionen kommer från en fråga som aktualiserats vid stadens socialförvaltning, om en lokal i city med ”dansrotunda, programkafé och restaurang”. Lokalen skulle fungera som ett ”alternativ till det kommersiella utbudet för ungdomar i City”. Gertie Lux och Gösta Palmberg ställer sig i motionen bakom förslaget men tycker också att:

> ...det borde vara möjligt att kombinera detta med liknande lokaler för vuxna. Det är ju uppenbart att det för alla åldrar finns ett behov av lokaler där man kan dansa och umgås under icke-kommersiella och alkoholfria former. Detta skulle vidare väl förenas med att lösa lokalproblemen för jazzmusikerna i Stockholm på så sätt som vi angivit i motionen nr 57/1976.

Remiss

Fråga från myndighet till annan myndighet eller organisation om ett uttalande i ett visst ärende.

Motionen avslutas med en uppmaning (hemställan) till kommunfullmäktige om att besluta om att låta vederbörande kommunala organ skapa en sådan lokal som beskrivs i motionen. Den här motionen (förslaget) från sommaren 1977 gick därefter ut på remiss till ett antal av stadens förvaltningar.

Exempel på underlag till beslut: Utlåtande 1980:123

Motion nr 67 från år 1977 skickades på remiss till sociala centralnämnden, kulturnämnden, fastighetsnämnden och drätselnämnden. Remissinstansernas svar kom in under 1977 och 1978. Förutom remissinstansernas sakframställningar gjorde föredragande borgarrådet Mats Hulth (S) ett anförande i borgarrådsberedningen, när den behandlade ärendet. Beredningen ställde sig bakom Hulths åsikt i ärendet och det gick vidare till kommunstyrelsen för beslut.

Föredragande borgarrådet (Mats Hulth var socialborgarråd och därför föredragande i borgarådsberedningen i ärenden som hanterades av sociala

STOCKHOLMS KOMMUN
Kommunfullmäktige
Motioner 1977:67

1977:67 **Motion av Gertie Lux (vpk) och Gösta Palmberg (vpk) angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna**

Stockholms city har i dag en stark koncentration av kommersiella verksamheter, arbetsplatser och vissa kulturella institutioner med utåt en stark och påträngande prägel av kommersialismen. Detta är naturligtvis ett resultat av utvecklingen av den kapitalistiska ekonomin i Sverige med en funktionsuppdelning som präglat stadsbyggandet. Detta har således för Citys del inneburit att de boende drivits ut från City och i stället har koncentrerats ovan nämnda verksamheter.

Den andra sidan av samma process är då att i kommunens och regionens ytterområden har uppförts stora renodlade bostadsområden som i mycket stor utsträckning saknar arbetsplatser, kulturella institutioner och naturliga träfflokaler i form av exempelvis kaféer och andra matställen. Både City och bostadsområdena är på olika sätt utarmade.

Bl. a. dessa förhållanden i kombination med en hög ungdomsarbetslöshet med åtföljande sysslolöshet har inneburit att till City samlas ett stort antal ungdomar.

Möjligheter för dessa ungdomar att i City finna någon meningsfull fritidssysselsättning är dock ganska små. Det starka kommersiella utbudet i City vänder sig inte i första hand till dessa ungdomar som dessutom torde ha ganska ont om pengar. Vissa sociala problem har uppstått genom att dessa ungdomar många gånger är ett lätt offer för den utbredda drog- och ölkulturen. Möjligheterna att få kontakt med dessa ungdomar liksom i övrigt att skapa meningsfulla fritidssysselsättningar kan komma att försämras genom att, vilket socialförvaltningens fritidsavdelning framhållit, de lokalenheter som cityverksamheten för ungdom disponerar präglas av provisorier som kan komma att försvinna vid rivningar.

Förutom att kräva ersättningar för dessa lokaler har man från socialförvaltningens sida även aktualiserat frågan om en alkoholfri nöjeslokal på kommunal basis. En sådan lokal skulle då omfatta dansrotunda, programkafé och restaurang och vara ett alternativ till det kommersiella utbudet för ungdomar i City. Verksamheten skall självfallet vara alkoholfri och drivas på icke-kommersiell basis med låga priser.

Denna av socialförvaltningen aktualiserade verksamhet skall i första hand vända sig till ungdomar men från vpk:s sida tycker vi att det borde vara möjligt att kombinera detta med liknande lokaler för vuxna. Det är ju uppenbart att det för alla åldrar finns ett behov av lokaler där man kan dansa och umgås under icke-kommersiella och alkoholfria former. Detta skulle vidare väl förenas med att lösa lokalproblemen för jazzmusikerna i Stockholm på så sätt som vi angivit i motionen nr 57/1976. Vi vill med detta bl. a. återuppliva den tradition och verksamhet som Nalen

Motion 1977:67. Stockholms stadsarkiv

Drätselnämnd

Ansvarar för kommunens finansförvaltning.

centralnämnden) valde att besvara motionen genom att hänvisa till två pågående utredningar, dels planeringsberedningens förslag att låta inrätta en icke-kommersiell nöjeslokal i kvarteret Göta Ark på Södermalm, dels ett kommande åtgärdsförslag rörande olämpliga ungdomsmiljöer, där ett förslag om en nöjeslokal liknande den som beskrevs i motionen var att vänta.

Kommunstyrelsen (KS)

Kommunstyrelsen består av 13 ledamöter från både majoritet och opposition. Den har det övergripande ansvaret för att kommunfullmäktiges beslut genomförs och kallas ibland för stadens ”regering”.

Det är tydligt utifrån utlåtandet att ärendet var starkt ideologiskt skiktat vid behandlingen i borgarrådsberedningen. Tre moderata borgarråd, Sune Haglund, Sture Palmgren och Carl Cederschiöld, motsatte sig Mats Hults anförande och ansåg att motionen borde avslås. Man menade istället att:

> Vi anser det inte vara kommunens uppgift att driva nöjeslokaler av det slag som föreslås i föreliggande motion. Det förhållandet att några kommunala organ anser att människor borde vilja efterfråga en sådan lokal är inget skäl för att inrätta en sådan. [...] Det är inte heller kommunens uppgift att bestämma vad stockholmarna ska göra på sin fritid.

Reservation

Skriftligt formulerad avvikande mening vid beslut.

Kommunstyrelsen beslutade den 26 mars 1980 att ställa sig bakom Mats Hulth text i utlåtandet och samtidigt anse motionen som besvarad av det som skrivits i utlåtandet. Till kommunstyrelsens beslut – som alltså gick på samma linje som borgarrådsberedningen – fogades ytterligare en reservation av fyra moderater vilka anslöt sig till de tre moderata borgarrådens ståndpunkt om att motionen borde avslås.

Exempel på ett beslut: KF:s protokoll den 28 april 1980

I beslutsanteckningen från den 28 april 1980 får vi dels reda på att kommunfullmäktige valde att besluta på det sätt som kommunstyrelsen förordat, det vill säga att motionen accepterades men att det slutgiltiga genomförandet av förslagets idé fick invänta de i utlåtandet nämnda utredningarna och åtgärdsförslagen.

Vi får i beslutsprotokollet också reda på att ett flertal ledamöter i kommunfullmäktige yttrade sig under ärendets behandling i rådssalen i Stadshuset, vilket ger intryck av en längre debatt i ämnet. De som yttrade sig var Gertie Lux (VPK), Göran Åstrand (M), Samuel Strandberg (FP), Mats Hulth (S), Agneta Dreber (SP), Ulla Eriksson (C), Stig Svärd (FP), Lars B. Strand (FP) och Ingemar Josefsson (S).

1980:123 RVI

Utlåtande med anledning av motion av Gertie Lux (vpk) och Gösta Palmberg (vpk) angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna (nr 67/1977)

I en vid kommunfullmäktiges sammanträde den 20 juni 1977 väckt motion har Gertie Lux (vpk) och Gösta Palmberg (vpk) hemställt att kommunfullmäktige måtte besluta uppdra åt vederbörande kommunala organ att på sätt som angivits i motionen tillskapa en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i city.

Motionen har för yttrande remitterats till sociala centralnämnden, kulturnämnden, fastighetsnämnden och drätselnämnden.

Sociala centralnämnden har den 22 november 1977 som svar på remissen överlämnat och åberopat ett av socialförvaltningen i ärendet den 10 november 1977 avgivet tjänsteutlåtande.

Protokollsutdrag utvisande ärendets behandling i sociala centralnämnden bilägges *(bilaga 1)*.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande är av i huvudsak följande lydelse.

Från socialförvaltningen har tidigare pekats på behovet av nya lokaler för verksamheterna i de centrala delarna av kommunen. Befintligt lokalbestånd har i ett flertal fall eftersatts ifråga om underhåll, eftersom de varit hotade av rivning till följd av den pågående cityomdaningen. I remissvaret på Cityplan 75 redovisade förvaltningen sitt lokalbehov både vad gäller nya lokaler och ersättningar för de lokaler som förväntades beröras av förnyelsen av city. Samtidigt framhöll förvaltningen att man på allvar borde föra in frågan om en alkoholfri nöjeslokal på eventuell kommunal basis i programmet för citys kulturella innehåll. Lokalen borde enligt förvaltningen omfatta dansrotunda, programcafé och restaurang. Dessa önskemål aktualiserades i remissyttrandet över Cityplan 77. Frågan har också tagits upp i en gemensam skrivelse från FRIS (Föreningsrådens i Stockholm Samarbetsorganisation) och SUS (Stockholms Ungdomens Samarbetsorganisation) i samband med att ungdomsgårdsutredningen lade fram preliminärrapport nr 5 hösten 1976.

Det, som framgår av ovanstående, redan tidigare aktualiserade behovet av en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal för både ungdomar och vuxna i city är således en vital fråga som ånyo kommer att tas upp i samband med behandlingen av ungdomsgårdsutredningen och inför utredningen om ekonomisk brottslighet och olämpliga ungdomsmiljöer. Utan att här gå närmare in på hur en dylik verksamhet lämpligen bör organiseras och var huvudmannaskapet för densamma bör ligga, borde den synpunkten kunna anläggas att verksamheten bör

Utlåtande 1980:123. Stockholms stadsarkiv

Efter framställda propositioner jämlikt dessa yrkanden beslöt kommunfullmäktige utan omröstning - med bifall till kommunstyrelsens hemställan - att lämna föreliggande anmälan om åtgärder för att komma till rätta med missbruksproblemen i Bagarmossen utan erinran.

Reservation anmäldes av Per Sundgren på vänsterpartiet kommunisternas vägnar.

Motion angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna (nr 67/1977)(utl. 123); yttr. sid. 49).

§ 9

Återupptogs kommunstyrelsens tidigare bordlagda utlåtande nr 123 med anledning av motion av Gertie Lux (vpk) och Gösta Palmberg (vpk) angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i City för både ungdomar och vuxna.

Ordet begärdes av Gertie Lux och vidare yttrade sig Göran Åstrand, Samuel Strandberg, borgarrådet Hulth, Agneta Dreber, Ulla Eriksson, Stig Svärd, Lars B. Strand, Göran Åstrand, borgarrådet Hulth, Göran Åstrand, borgarråden Hulth och Josefsson, Gertie Lux och Ulla Eriksson.

Under överläggningen hade yrkats

dels bifall till kommunstyrelsens hemställan,

dels av Göran Åstrand bifall till i kommunstyrelsen avgiven reservation.

Efter framställda propositioner jämlikt dessa yrkanden beslöt kommunfullmäktige utan omröstning - med bifall till kommunstyrelsens hemställan - att finna förevarande motion av Gertie Lux och Gösta Palmberg, nr 67 för år 1977, besvarad med vad som anförts i kommunstyrelsens utlåtande.

Reservation anmäldes av Göran Åstrand på moderata samlingspartiets vägnar.

Kommunfullmäktiges beslut den 28 april 1980. Stockholms stadsarkiv

Utifrån uppgifterna kan vi sluta oss till att debatten i det här ärendet bör ge en ganska god bild av hur partierna i Stadshuset vid den här tiden, i början av 80-talet, ställde sig till inrättandet av kommunal nöjesverksamhet för unga och vuxna i Stockholms city. I rubriken till ärendet i protokollet ser vi att yttrandena (debattinläggen) från kommunfullmäktiges sammanträde den 28 april 1980 återfinns på sidan 49 i yttrandeprotokollet.

Vi bläddrar fram till den sidan och hittar där hela debatten från sammanträdet.

Exempel på en debatt: Yttranden den 28 april 1980

Stenograferna som arbetar i rådssalen i Stadshuset numrerar varje anförande under ett sammanträde med kommunfullmäktige. Det är en bra referens när man senare vill hänvisa till vad någon politiker sagt i en speciell fråga.

Debatten den 28 april 1980 inleddes av motionären Gertie Lux som i anförande nummer 31 bland annat framförde:

> Det är kanske främst ungdomen man tänker på när det gäller att skaffa meningsfulla fritidsalternativ – det är ju ungdomen som drabbas värst av den torftiga miljön i innerstaden – men också vuxna har självfallet ett behov av ett nöjescentrum av det här slaget i city. Vi hoppas därför att både vuxna och ungdomar skall ha möjlighet att utnyttja den här verksamheten och att den kommer att utformas med tanke på det i nära samråd med föreningar och andra berörda organ och grupper.
>
> Ordförande! Jag yrkar bifall till kommunstyrelsens hemställan.

Därefter tog motionens huvudmotståndare, moderaten Göran Åstrand, till orda i anförande nummer 32:

> Fru ordförande, vänner i fullmäktige! Jag kommer att bullra litet men sluta med att yrka bifall till reservationen.
>
> Jag tror att man bör fundera litet på vad kommunstyrelsens majoritet egentligen har menat med att tillstyrka kommunistmotionen. Man säger att man vill se till att det kommer en icke-kommersiell nöjeslokal i Stockholms city. Det låter utmärkt, det är värt att diskutera, men vad skall slutsatsen bli?

Efter en kortare utläggning om existerande och tidigare icke-kommersiella nöjeslokaler i city fortsatte han:

> Låt mig, när jag ändå bullrar på det här viset, tycka någonting också om kommersialismen. Jag måste få tycka någonting om kommersialismen, fru ordförande, eftersom ärendet handlar om en icke-kommersiell lokal i Stockholms city. Det är ett värdeord i detta sammanhang.
>
> Kommersialismen bekämpas av kommunismen. Jag kan acceptera det, eftersom kommersialismen är oförenlig med planhushållning. Men hur i all friden kan folkpartister och centerpartister skriva under ett förslag om att vi ska driva en icke-kommersiell verksamhet och instämma i ett förslag som i sak innebär att man skall begränsa det kommersiella inflytandet?
>
> Låt mig, fru ordförande, utan att bli avklubbad säga att marknadsekonomin är en förutsättning för den demokrati vi har här i landet. Ingenstans i världen har man kunnat ta bort det kommersiella inflytandet utan att samtidigt ta bort demokratin. Det tycker jag man bör tänka på när man går ut med slagord om icke-kommersiella lokaler.
>
> [...] Jag yrkar bifall till reservationen i kommunstyrelsen.

Längre fram i debatten kom situationen vid diskoteket Bobadilla (i det runda huset mitt på Slussen) upp i ett anförande. Det var ett hett ämne våren 1980 eftersom socialförvaltningens biträdande socialdirektör Kjell E. Johansson i mars det året stoppats av diskotekets vakter när han tillsammans med kommunfullmäktigeledamoten Tina Heinsoo ville komma in i lokalerna för en pågående utredning om olämpliga ungdomsmiljöer i Stockholm (se Mats Hults anförande i borgarådsberedningen ovan). När Göran Åstrand i ett nytt anförande (nr 39) citerade vad några ungdomar tyckte om saken i en tidning: ”Vi måste få stopp på galningen Hulths försök att stänga Bobadilla”, ilsknade Mats Hulth uppenbart till och replikerade (anförande nr 40):

> Vad jag har gjort är att jag skrivit ett brev till polismästaren och påtalat att man vid diskoteket Bobadilla vägrat släppa in socialarbetare från kommunen som har till uppgift att övervaka de miljöer här i Stockholm där ungdomar vistas. Och jag har i det brevet också framhållit att om man från diskotekets sida fortsätter uppträda på det sättet bör polismästaren se till att tillståndet dras in.

§ 9 Motion angående en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i city för både ungdomar och vuxna (nr 67/1977) (utl. 123)

Anförande nr 31
G e r t i e L u x (vpk): Ordförande, fullmäktige! Jag tackar för det positiva svaret på min och Gösta Palmbergs motion om en alkoholfri och icke-kommersiell nöjeslokal i city. Det är glädjande att så många stöder tanken på en sådan verksamhet.

Ett nöjescentrum av det här slaget kommer att ge innerstaden ett värdefullt kulturellt tillskott och kommer att vara ett alternativ till det dominerande kommersiella fritidsutbudet. Med ett kulturellt meningsfullt innehåll i verksamheten och med en ändamålsenlig utformning av lokalerna kommer man att nå stora grupper av ungdomar. Man kommer att ha möjlighet att nå många av de socialt utsatta ungdomar som riskerar att hamna i de olämpliga ungdomsmiljöer som finns i Stockholms innerstad och dem som riskerar att dras in i rökande, knark- och alkoholmissbruk.

Det är kanske främst ungdomen man tänker på när det gäller att skaffa meningsfulla fritidsalternativ - det är ju ungdomen som drabbas värst av den torftiga miljön i innerstaden - men också vuxna har självfallet ett behov av ett nöjescentrum av det här slaget i city. Vi hoppas därför att både vuxna och ungdomar skall ha möjlighet att utnyttja den här verksamheten och att den kommer att utformas med tanke på det i nära samråd med föreningar och andra berörda organ och grupper.

Ordförande! Jag yrkar bifall till kommunstyrelsens hemställan.

Anförande nr 32
G ö r a n Å s t r a n d (m): Fru ordförande, vänner i fullmäktige! Jag kommer att bullra litet men sluta med att yrka bifall till reservationen.

Jag tror att man bör fundera litet på vad kommunstyrelsens majoritet egentligen har menat med att tillstyrka kommunistmotionen. Man säger att man vill se till att det kommer en icke-kommersiell nöjeslokal i Stockholms city. Det låter utmärkt, det är värt att diskutera, men vad skall slutsatsen bli?

Man kan se på hur vi har det med icke-kommersiella nöjeslokaler i Stockholms city. Såvitt jag vet finns det bara en enda som vänder sig till ungdomskategorin, och det är Fyran på Lästmakargatan. Jag har sagt förut och säger det igen, att Fyran på Lästmakargatan borde stängas. Den borde stängas nu i dag, när vi vet att det på en lokal som kommunen driver förekommer ett öppet narkotikamissbruk.

Vi har haft en annan lokal tidigare där kommunen har engagerat sig. Jag är väl den ende i den här salen som har personlig erfarenhet av den. Det var Gamla Bro, som tillkom i slutet av 1960-talet. Jag var med när den planerades, jag var med när den genomfördes, och jag var med när den stängdes.

Kommunen hade en ambition att i city ordna en lokal som i sanning skulle vara icke-kommersiell. Man skulle blanda åldrarna i ett allaktivitetshus. Vi vet att det snart inte var de goda krafterna, de som vill hjälpa och

la Bro - det vågar jag konstatera eftersom vi varit överens om den sa-
ken. Och det blev de asociala och destruktiva som tog hand om verksamheten,
vilket ledde till att vi slutligen tvingades stänga Gamla Bro.

Nu föreslår man att det skall inrättas ett icke-kommersiellt nöjes-
centrum för ungdomar, beläget på Södermalm. Det är andra som närmare kom-
menterat förläggningen till Södermalm. För egen del vill jag bara säga
att vi nog bör tänka oss för mycket länge innan vi beslutar godta just
en placering i kvarteret Göta Ark.

Man anser uppenbarligen att det nuvarande nöjeslivet i Stockholms city
inte fungerar, utan att det måste komma till någonting nytt; ett icke-
kommersiellt nöjescentrum drivet av kommunen. För att vara elak skulle
jag kunna säga att om man verkligen vill fylla Bobadilla och Alexander
Lucas med ungdomar skall man inrätta ett sådant centrum. I valet mel-
lan den typ av verksamhet som här har skisserats och den glada verksam-
heten på de båda andra ställena är det inte något tvivel om vad ungdo-
marna väljer.

Det som ligger bakom moderaternas negativa ställningstagande till motio-
nen är att vi inte kan ansluta oss till förbudslinjen som är drivkraf-
ten i motionen. Den logiska och intellektuella slutsatsen av det resone-
mang som förs från vänsterhåll är att kommunen skall inrätta ett alter-
nativ i stället för de dåliga diskoteken som bör stängas. Vi moderater
ställer inte upp på en sådan linje.

Det är väl inte heller alldeles ointressant vad de ungdomar som besöker
t.ex. Bobadilla tycker. Om jag får citera tidningarna - det är alltså
inte jag själv, Mats Hulth, som uttrycker mig på det här sättet - säger
ungdomarna: Vi måste få stopp på galningen Hulths försök att stänga
Bobadilla.

Resonemanget om ungdomarnas fritidssysselsättningar har ytterligare ett
led - det vet alla som det minsta sysslat med socialvård. Även när det
gäller nöjeslokaler av andra slag här i staden måste vi försöka begrän-
sa eller förhindra olika former av utslagning och missbruk på samma sätt
som vi gör vid kommunens egna institutioner med hjälp av bl.a. gällande
lagar och författningar.

Jag tillhör dem som är aningen tveksamma till diskoteket som kultur-
företeelse, men det skulle vara litet konstigt om denna tveksamhet led-
de till att vi förbjöd ungdomar att gå till diskoteken. I den moderata
reservationen utvecklas litet närmare hur vi ser på dessa frågor och jag
kan efter mina båda inlägg nöja mig med att hänvisa till denna reserva-
tion som jag på nytt yrkar bifall till.

Anförande nr 40
Borgarrådet H u l t h (s): Ordförande, fullmäktige! Jag skulle vara
mycket tacksam om Göran Åstrand talade ur skägget och klart redovisade
vad han nu mumlar om bl.a. när det gäller Bobadilla.

Vad jag har gjort är att jag skrivit ett brev till polismästaren och
påtalat att man vid diskoteket Bobadilla vägrat släppa in socialarbeta-
re från kommunen som har till uppgift att övervaka de miljöer här i
Stockholm där ungdomar vistas. Och jag har i det brevet också framhål-
lit att om man från diskotekets sida fortsätter uppträda på det sättet
bör polismästaren se till att tillståndet dras in.

Yttranden i kommunfullmäktige den 28 april 1980. Stockholms stadsarkiv

Mats Hulth frågade därefter om det var någon annan av ledamöterna i kommunfullmäktige som höll med Göran Åstrand och fortsatte sedan:

> Jag anser att tonårsföräldrarna har rätt att kräva av kommunen att vi övervakar den här typen av anläggningar, och jag vill fråga Göran Åstrand vad som menas med påståendet att galningen Hulth vill försöka stoppa diskoteket Bobadilla osv. Tycker du att man på Bobadilla skall få vägra socialarbetare att komma in där. Svara rakt på sak och sluta med att sprida lösa rykten om sådant som inte överensstämmer med verkligheten.

Mats Hulth avslutade anförande nummer 40 på ett sätt som var starkt ideologiskt färgat:

> Vad som skiljer Göran Åstrand och mig är alltså att jag inte tror att de fria marknadskrafterna kan skapa meningsfulla och goda fritidsaktiviteter för alla Stockholms ungdomar, utan kommunen och föreningslivet måste hjälpa till för att de unga skall kunna utnyttja sin fritid på ett bättre sätt än nu. Jag anser att alltför många ungdomar i dag har en torftig fritid som de i stor utsträckning tillbringar på det kommersiella fritidsutbudets nöjeslokaler.

Det sista inlägget i debatten (anförande 45) gjordes av Ulla Eriksson (C):

> Jag känner också litet lust att berätta att när jag var flicka gick jag en gång på Nalen och dansade. Det var det enda tillfälle då mina föräldrar tog itu på skarpen med mig och jag fick utegångsförbud i en vecka. Men tiderna förändras ju och Bobadilla kanske inte är ett sämre ställe än Nalen var i mina föräldrars ögon. När vi nu i TV-program och på annat sätt hör skildringar av Nalen framstår ju verksamheten där i ett rosenrött skimmer.

Efter Ulla Erikssons anförande beslutade kommunfullmäktige utan omröstning att godkänna kommunstyrelsens hemställan, det vill säga att godkänna motionen men låta dess genomförande invänta de pågående utredningar som omnämnts i kommunstyrelsens beslut.

Vad hände sedan?

År 1981 övertog kommunen verksamheten vid det fram tills dess kommersiellt drivna diskoteket Bobadilla och lät en förening driva en icke-

kommersiell och alkoholfri verksamhet i lokalerna med kommunalt stöd. Efter några år avvecklades den verksamheten och Kolingsborg (som det då kallades) blev återigen en kommersiellt driven verksamhet.

KF-trycket: en direktlänk till politiken i Stockholm

Interpellation

Skriftlig fråga från ledamot i en beslutande församling (här kommunfullmäktige) till ett borgarråd eller ordföande i nämnd.

De tryckta handlingarna från kommunfullmäktige (motioner, interpellationer, enkla frågor, utlåtanden, bihang, beslut och yttranden) innehåller som regel ovärderlig information vid alla studier av den politiska processen i Stockholms stad. Här har vi visat hur ett ärende kan följas från förslag till beslut, men det finns många andra sätt att använda kommunfullmäktiges tryckta handlingar på.

Enkel fråga

Kort fråga från ledamot till ansvarigt borgarråd/statsråd.

Alla ledamöters anförande registreras i ett yttranderegister och det finns därför möjlighet att följa enskilda politiker under hela deras aktiva karriär i fullmäktige, från anförande till anförande, i alla de olika frågor som passerar revy i Stora rådssalen. Hösten 2012 beslutade kommunfullmäktige att Stockholms stadsarkiv skulle digitalisera de tryckta handlingarna, vilket i framtiden kommer att göra dessa dokument lättare att utnyttja i många olika typer av studier av det politiska arbetet i Stockholms stadshus.

Stockholms kommunalkalender

Kommunalkalendern

Hela kommunalkalendern från 1907 och framåt finns tillgänglig i Stadsarkivets läsesal på Kungsklippan 6.

Ett mycket bra komplement till de tryckta handlingarna från kommunfullmäktige är den så kallade Kommunalkalendern. Den har utkommit årligen sedan 1907. I kalendern hittar du uppgifter om stadens nämnder, råd och beredningar, om politikerna i de olika nämnderna samt fackförvaltningarnas och stadsdelarnas organisation.

Under senare år har kommunalkalenderns sidantal minskat och uppräkningar av viss kommunal service utgått. För närmare upplysningar om exempelvis stadens skolverksamhet, bibliotek och idrottsanläggningar hänvisas nu istället till stadens webbplats.

Insyn! stockholm.se som källa

Anna-Maria Tiberg Knutas

Vi lever i en tid när vi förväntar oss att det mesta ska vara tillgängligt via internet under dygnets alla timmar. Med begrepp som ”24-timmarsmyndigheten” och ”e-tjänster” ställer vi medborgare allt högre krav på den service och information som vi väntar oss att hitta via internet. Med en uttalad e-strategi och önskemål om transparens i kombination med tryckfrihetsförordningen (TF) och allmänhetens rätt att ta del av offentliga handlingar, arbetar Stockholms stad aktivt för att information om stadens politiska organisation och de beslut som tas inom staden, ska finnas tillgängliga via webbplatsen *stockholm.se*.

Tanken med detta kapitel är att ge en bild av hur man kan forska i realtid via webbplatsen, och vad man där kan ta del av för information rörande stadens politiska organisation och de beslut som fattas. Under respektive avsnitt finns kort information med ingångar till olika delar av webbplatsen.

Stockholms stad

stockholm.se

Tryckfrihets-förordningen (TF)

TF (1949:105) är en av Sveriges grundlagar och antogs 1949. Tillsammans med meddelandefrihet och allmänna handlingars offentlighet är tryckfriheten en mycket viktig del av den svenska demokratin.

Vilka styr Stockholm?

Vart fjärde år sker allmänt val till riksdag, kommunfullmäktige samt landstingsfullmäktige i Sverige. Efter ett allmänt val återspeglas fördelningen av mandaten mellan partierna i Stockholms kommunfullmäktige, kommunstyrelsen samt övriga nämnder och styrelser i staden. Mandatperioden för kommunfullmäktige och kommunstyrelsen är fyra år medan mandatperioden för andra organ i staden är ett år. Varje år hålls alltså ”nyval” till stadens nämnder, vilket bygger på den mandatfördelning som skett vid det allmänna valet. Ungefär en gång i månaden hålls fyllnadsval till de politiska poster som blivit vakanta då förtroendevalda har avsagt sig uppdrag.

Mandat

I kommunfullmäktige i Stockholm finns 101 mandat (stolar i rådssalen) vilka fördelas efter valresultatet i senaste kommunalval.

Förslag till nytillsättning sker genom partiernas interna valberedningar som lyfter frågan i kommunstyrelsens valberedning, varpå valärendena går vidare till kommunstyrelsen eller kommunfullmäktige för beslut. Samma system gäller för de interna utskotten, råden och beredningarna som ligger under de olika fack- och stadsdelsnämnderna. Exempel på dessa är bland annat stadsdelsnämndernas utskott socialdelegerade, som ligger under respektive stadsdelsnämnd, och som fattar beslut i individärenden i socialnämndens ställe. Ett annat exempel är nämndernas handikappråd.

Dessa fungerar som remissinstans till sin förvaltning, med uppdrag att hjälpa förvaltningen att underlätta för besökare i samband med till exempel ny- eller ombyggnationer i förvaltningens publika område.

Tjänstemannaorganisationen i Stockholms stad består idag av stadsdelsförvaltningar, fackförvaltningar och bolag, och det är där det dagliga arbetet utförs. Facknämnderna tar beslut om verksamheter som gäller i hela staden, till exempel skola, idrott, miljö, bibliotek, gatuskötsel och stadsplanering. Stadsdelsnämnderna tar beslut om kommunal service och omsorg för de som bor i stadsdelen. Bolagen driver verksamheter för staden.

Mer information om hur Stockholm styrs hittar du på stockholm.se under:
Startsida > Om Stockholm > Politik och beslut

Förtroendemannaregistret

I stadens förtroendemannaregister kan man se stadens samtliga politiska organ, det vill säga nämnder, styrelser, råd och beredningar, samt vilka förtroendevalda som sitter på vilka poster i de olika organen. Här hittar man även bilder och kontaktuppgifter till ledamöter och ersättare i stadens nämnder och styrelser. Förtroendemannaregistret uppdateras kontinuerligt efter varje fyllnadsval. När den här texten skrevs startade mandatperioden för den nyvalda kommunfullmäktigeförsamlingen den 15 oktober 2010 och sträckte sig fram till den 14 oktober 2014. För övriga nämnder och för bolagsstyrelserna kan det se olika ut.

I förtroendemannaregistret kan man:

Söka på nämnder och styrelser och få upp den nuvarande sammansättningen i kommunfullmäktige, kommunstyrelsen, nämnderna, utskotten, råden, och beredningarna samt i stadens bolagsstyrelser.

Söka på person och få upp politiskt parti, aktuella uppdrag, högupplöst fotografi samt kontaktuppgifter.

Söka på parti och få upp vilka personer som tillhör vilket parti.

Förtroendemannaregistret hittar du på stockholm.se under:
Startsida > Hitta snabbt > Hitta politiker

Stockholms stads förtroendemannaregister

Tillbaka till förstasidan »

Gå till

Kommunfullmäktige/kommunstyrelsen

Kommunfullmäktige »
Kommunstyrelsen »

Kommunfullmäktige

Mandatperiod: 2010-10-15 - 2014-10-14
Visa för datum 2013-06-13 Visa
(Sökning kan endast göras fr o m mandatperioden start för allmänna val 2010-10-15.)

Ordförande
2010-10-18 -- 2014-10-14
Margareta Björk (M)
fil kand, kommunfullm:s ordf
Valkrets: Södermalm-Enskede
Plats i Rådsalen: 1
Stadshuset
105 35
STOCKHOLM
Telefon: 08-508 29 010
E-post:
margareta.bjork@stockholm.se »
Visa alla uppdrag »

1:e vice ordförande
2010-10-18 -- 2014-10-14
Eva-Louise Erlandsson Slorach (S)
banktjänsteman, kommunfullm:s 1:e vice ordf
Valkrets: Västra Söderort
Plats i Rådsalen: 2
Stadshuset
105 35
Stockholm
Telefon: 08-508 29 264
Mobil: 076-12 29 264
E-post: evalouise.erlandsson@stockholm.se »
Visa alla uppdrag »

2:e vice ordförande
2010-10-18 -- 2014-10-14
Ulf Fridebäck (FP)
kommunfullm:s 2:e vice ordf
Valkrets: Södermalm-Enskede
Plats i Rådsalen: 3
Stadshuset Rotel VIII
105 35
Stockholm
Telefon: 08-508 29 884
Mobil: 076-12 29 884
E-post: ulf.frideback@stockholm.se »
Visa alla uppdrag »

Ledamot
2010-10-15 -- 2014-10-14
Olle Andretzky (M)
domare, kommunfullm
Valkrets: Västra Söderort
Plats i Rådsalen: 36
E-post: olle.andretzky@stockholm.se »
Visa alla uppdrag »

Stockholms stads förtroendemannaregister på stockholm.se.

Insyn i besluten

På stadens webbplats kan man ta del av politiska beslut och protokoll från nämndernas och styrelsernas sammanträden.

Insyn är ett verktyg som används för att publicera och tillgängliggöra stadens nämnders och styrelsers handlingar på webben, och som är till för såväl medborgare, politiker och tjänstemän. Här hittar man kommunfullmäktiges, kommunstyrelsens samt flertalet nämnders och bolagsstyrelsers möteskalendrar, föredragningslistor och protokoll.

Via Insyn kan man också få hjälp att bevaka sina intresseområden samt prenumerera på nämnd- och styrelsehandlingar direkt till sin e-postlåda. I Insyn finns flera verktyg som förenklar när man vill bevaka särskilda intressen eller en viss fråga inom politiken. Här kan man även skapa sig en bra överblick över kommande och nyligen hållna sammanträden. Genom att klicka på respektive nämnd eller bolag får man information om senast hållna sammanträde, kommande sammanträden, samt äldre sammanträden.

Insyns ordlista

Här får du förklaringar på ord och begrepp som till exempel *ajournera, beredning, bokslut, bordlägga* med flera.

Speciella ord och begrepp som används i den politiska hanteringen av olika frågor kan ibland behöva en förklaring. Därför finns här även en ordlista som gör det lättare att följa med i det politiska språket.

Agenten i Insyn är en personlig robot som letar reda efter information om ett specifikt ämne genom att söka fram handlingar utifrån de intressen som man har specificerat. Genom Agenten kan man dels välja vilka nämnder eller styrelser man vill bevaka, men man kan även bevaka särskilda ämnesområden man är intresserad av. Genom att skriva in de intresseområden man vill bevaka, hjälper Agenten till att söka upp dessa varje gång nya dokument publiceras i Insyn. För att använda Insyns olika funktioner behöver man skapa ett användarkonto med en e-postadress, men man behöver inte ange ytterligare information om vem man är.

I enstaka fall kan vissa handlingar saknas. Dessa kan normalt beställas genom registrator eller aktuell nämndsekreterare på respektive förvaltning. I enlighet med Kommunallagen (SFS 1991:900) justeras och tillkännages mötesprotokoll senast 14 dagar efter ett sammanträde, och senast två dagar efter justeringen ska denna tillkännages på kommunens anslagstavla. Av tillkännagivandet ska framgå var protokollet finns tillgängligt och vilken dag det anslagits. Stockholms stads anslagstavla finns i portalen som leder in till innergården i Stadshuset.

Aktuella handlingar rörande beslut hittar du på stockholm.se under:
Startsida> Poltik och beslut > Beslut och protokoll från stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Här finns både Insyn och länkar till de nämnder och bolagsstyrelser som använder andra lösningar för att tillgängliggöra sina beslutshandlingar.

Styrande dokument

Varje höst beslutar kommunfullmäktige om en budget för det kommande året. I budgeten fastställs övergripande mål och inriktningar för stadens samtliga verksamheter.

En del av de beslut som fattas av kommunfullmäktige framgår enbart i budgeten, vilket gör budgeten till en bra ingång för att följa upp politiska beslut. Budgeten finns att tillgå både i tryckt format och via webbplatsen. På webbplatsen finns även oppositionens förslag till budget för innevarande år.

Budgeten, oppositionens motförslag, och ett antal tidigare budgetdokument hittar man på stockholm.se under:
Startsida > Om Stockholm > Stadens budget.

För att stadens mål ska kunna genomföras konkretiseras dessa genom ett antal styrdokument, till exempel policys, strategier, planer och program. I dessa detaljredovisas både mål och inriktningar samt riktlinjer för varje verksamhetsområde, vilka ska överensstämma med stadens övergripande mål.

På webbplatsen finns stadens aktuella styrdokument samlade, du hittar dem under respektive verksamhetsområde. Ett exempel är verksamhetsområdet *Barn, ungdom och utbildning.* Där hittar du bland annat aktuell förskoleplan och skolplan samt handlingsplan för FN:s barnkonvention. Dokumenten ligger i pdf, och kan enkelt laddas ner för läsning eller utskrift.

Under fliken Styrande dokument finns även den kommunala författningssamlingen och allmänna kommunala ordningsföreskrifter för staden.

Den kommunala författningssamlingen, även kallad Kfs, finns upplagd på webbplatsen från år 2000 och fram till idag. Här finns även ett register över samlingen, som ger en bra sökingång till handlingarna. Författnings-

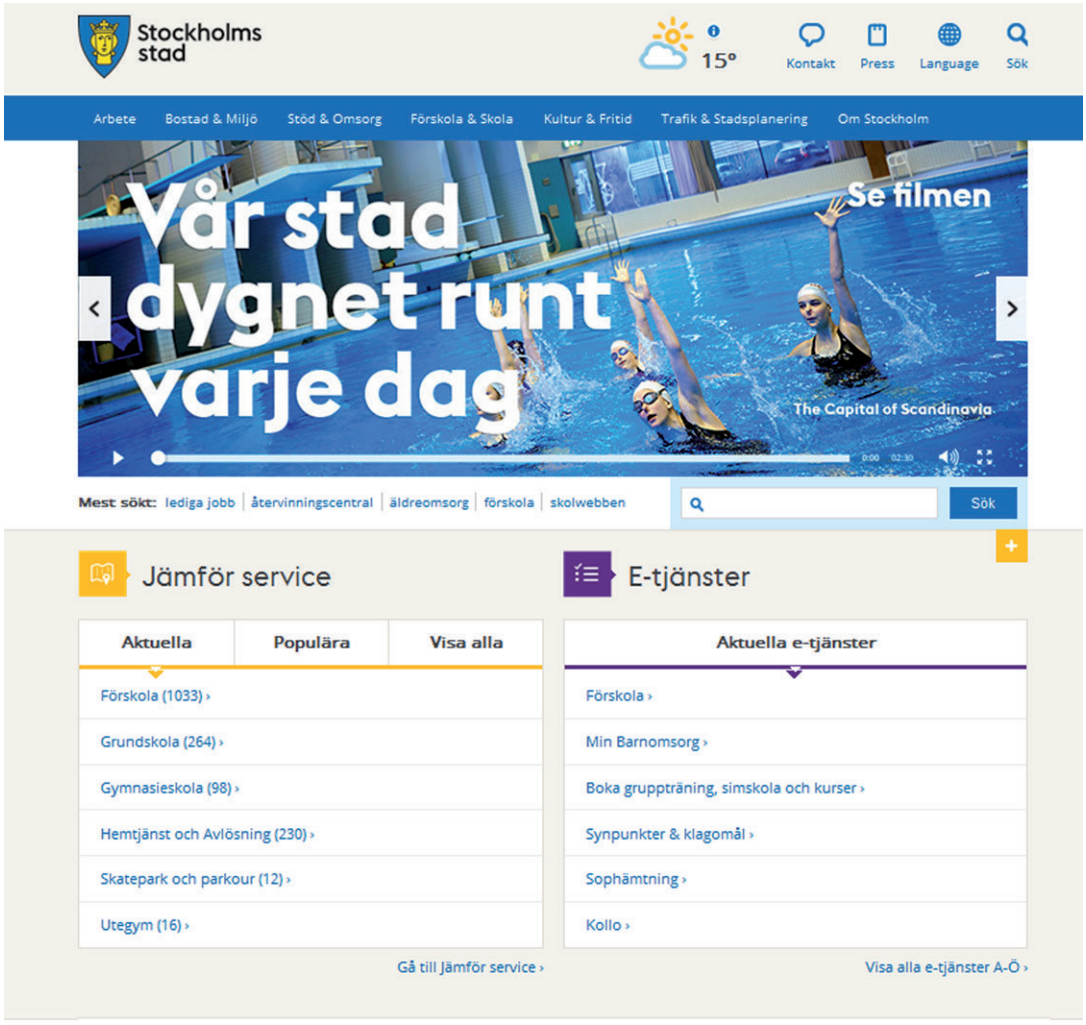

Startsidan på stockholm.se.

samlingen består av beslut som fattats av Stockholms kommunfullmäktige, som till exempel reglementen, bolagsordningar och taxor.

Bland de styrande dokumenten ingår även samlingen över de allmänna kommunala ordningsföreskrifterna. I dessa ges kommunen rätt att närmare reglera vad som gäller för att upprätthålla den allmänna ordningen på offentlig plats. Ordningsföreskrifterna för staden syftar till att tydliggöra vilka regler som gäller på offentliga platser, som till exempel badplatser och i parker, eller att nedskräpning och skadegörelse på offentlig plats är förbjudet.

De styrande dokumenten hittar du på stockholm.se under:
Startsida > Politik och beslut > Styrande dokument.

Borgarrådens bloggar

Flera av Stockholms politiker, såväl borgarråd som fritidspolitiker, skriver bloggar. Dessa ligger inte på stockholm.se, men går att hitta via olika sökmotorer på webben. När den här boken trycks (2013) finns det bloggar skrivna av huvuddelen av borgarråden i Stadshuset och även av många andra av Stockholms kommunalpolitiker. Här är några exempel:

Per Ankersjö (C)
Mats Berglund (MP)
Lotta Edholm (FP)
Ann Mari Engel (V)
Ulla Hamilton (M)
Daniel Helldén (MP)
Rasmus Jonlund (FP)
Regina Kevius (M)
Joakim Larsson (M)
Ann-Margarethe Livh (V)
Sten Nordin (M)
Tomas Rudin (S)
Ewa Samuelsson (KD)
Madeleine Sjöstedt (FP)
Erik Slottner (KD)
Karin Wanngård (S)

Alla partier i Stadshuset driver också olika typer av webbplatser där du kan hitta aktuell information om partierna och få länkar till bloggar och andra informationskällor.

Stockholm.se förändras

Det finns fortfarande en hel del information rörande Stockholms stads politiska organisation och dess beslut som enbart finns att tillgå i tryckt format, men i och med stadens uttalade e-strategi blir allt mer information tillgänglig via *stockholm.se*. Det är ett ständigt pågående arbete från stadens verksamheters sida, där staden ser att användningen av internet ökar medborgarnas möjlighet till insyn, vilket bidrar till att stärka och fördjupa demokratin. Webbplatsen *stockholm.se* har sedan starten utvecklats till en mycket viktig del i den demokratiska processen i Stockholm och den kommer därför hela tiden att förändras – för att på bästa sätt kunna möta nya behov och krav.

Var finns arkiven?

Peeter Mark, Jörgen Skoglund och Lars Gogman

Stockholms stadsarkiv, beläget på Kungsklippan på Kungsholmen, har i omgångar tagit emot arkivhandlingar från i stort sett samtliga partier som verkat på kommunal nivå i Stockholms stad. Undantagna är Socialdemokraterna och Vänsterpartiet vars arkivhandlingar förvaras på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, beläget i Flemingsberg. Det kan handla om lokalavdelningars men också fullmäktigegruppers arkiv.

När det gäller Stockholmspartiets arkiv har det överlämnats till Stadsarkivet som en helhet. Stadsarkivet förvarar också arkiven efter ett antal borgarrådsarkiv och arkiv efter ett flertal borgarråds privata handlingar.

Politiska partier är fria organisationer och lyder därför inte under arkivlag eller offentlighetsprincip. Partierna bestämmer själva vad och hur arkivhandlingar ska sparas och lämnas ut till intresserade. De arkiv som är överlämnade till Stadsarkivet är i de flesta fall överlämnade som depositioner vilket innebär att det krävs ett tillstånd från deponenten för att få ta del av materialet. Men några arkiv är också överlämnade som gåva till Stadsarkivet.

Partiernas arkiv är generellt sett helt öppna, men i vissa fall kan tillstånd för att ta del av handlingarna krävas. Stadsarkivet och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, liksom partierna själva, har naturligtvis en positiv inställning till att forskning sker i detta mycket värdefulla historiska källmaterial.

Under inventeringen av de arkivhandlingar som finns bevarade efter de olika partierna är det uppenbart att arkivvård inte alltid varit särskilt högt prioriterat inom partiorganisationerna. Bristfälliga arkivlokaler och ingen nämnvärd dokumenthantering är genomgående för samtliga partier.

I vissa fall har dock resurser satsats på att ordna och förteckna handlingarna före eller efter leverans till arkivinstitutionerna. Intresset för det äldre materialet och dess bevarande varierar stort mellan de olika partierna. Under årens lopp har mycket material tyvärr gått förlorat genom ogenomtänkt gallring.

Stadsarkivet

ssa.stockholm.se

Kungsklippan 6
Box 22063
104 22 Stockholm
08-508 28 300
stadsarkivet@stockholm.se

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

arbark.se

Elektronvägen 2
141 49 Huddinge
08-412 39 29
forskarexpedition@arbark.se

De politiska partiernas arkiv

På grund av att handlingar oftast överlämnats i oordnat och oförtecknat skick kan det ibland bli problem vid återsökningen i arkiven. Framförallt är det svårt att hitta specifika handlingar då det oftast är mycket blandat innehåll i arkivvolymerna. Det krävs helt enkelt tid för att plöja igenom den ibland stora mängden handlingar och information. Alla varianter av arkivläggning förekommer. Ibland har handlingar sparats kronologiskt, ibland efter ämne och i många fall utan någon ordning överhuvudtaget. En viss struktur och ämnesindelning har ändå kunnat kartläggas när arkiven inventerats. Handlingstyperna ser i stort sett likadana ut för samtliga partier. Handlingar som är av särskilt intresse och som oftast finns i längre sviter är protokoll, partitidningar, valhandlingar, pressklipp och korrespondens.

Arkivhandlingar med en mer traditionell arkivstruktur är de borgarrådshandlingar som upprättas för varje rotel i Stadshuset. Rotlarna fungerar som avdelningar med olika ansvarsområden. Ansvarig för respektive rotel är ett borgarråd. Alla rotlar och borgarråd har haft sitt kansli i Stadshuset. För majoritetens partier fungerar vissa rotlar även som partikanslier.

Centralarkivet i Stockholms stadshus

Ragnar Östbergs Plan 1
105 35 Stockholm
kommunstyrelsen@stockholm.se
Telefon växel: 08-508 29 000

Efter varje mandatperiod överlämnas borgarrådshandlingar till centralarkivet i Stadshuset, för att därefter ordnas och förtecknas. En stor del av de äldre och upphörda rotelarkiven har överlämnats till Stadsarkivet. Borgarrådshandlingar i de så kallade rotelarkiven kan därför eftersökas både i Stockholms stadsarkiv och i Stadshusets centralarkiv. De rotelhandlingar som fortfarande är aktuella förvaras på respektive rotel.

Enskilda arkivbildare

Stadsarkivet har vid ett par tillfällen uppmanat före detta borgarråd att överlämna sina privata handlingar av mer informell karaktär till Stadsarkivet. Resultatet av dessa insamlingar har inte resulterat i några större samlingar. De enskilda arkivsamlingar som finns från före detta borgarråd innehåller oftast handlingar av ämbetsmannamässig karaktär som till exempel anföranden, korrespondens, pressklipp och manus.

Yngve Larsson (med portfölj) i Stettin på 1920-talet. Ur hans personarkiv i Stadsarkivet.

Partiernas arkiv

Centerpartiet – Stockholms stadsarkiv
Stockholmscentern har vid flera tillfällen levererat arkivhandlingar till Stadsarkivet. Här förvaras partihandlingar för åren 1947–1994 och Centerns kommunfullmäktigegrupps handlingar för åren 1971–1989. För senare år finns handlingarna kvar hos Centerpartiet i Stockholms stad. Stadsarkivet förvarar även handlingar för Centerpartiet i Stockholms län, Centerkvinnorna i Stockholms stad och län och Centerns ungdomsförbund i Stockholms stad och län.

Tillstånd från Centerpartiet krävs för att ta del av materialet.

Folkpartiet – Stockholms stadsarkiv
Folkpartiet i Stockholm har stora mängder av arkivhandlingar förvarade i Stadsarkivet. Här finns partihandlingar för lokalföreningen åren 1960–2006 och folkpartiets kommunfullmäktigegrupp mellan 1951 och 1998. För senare år finns handlingarna kvar hos Folkpartiet i Stockholm. Stadsarkivet förvarar även handlingar för Folkpartiets landstingsgrupp i Stockholm, Folkpartiet i Stockholms län och Folkpartiets ungdomsförbund i Storstockholm.

Arkivet efter Folkpartiets kommunfullmäktigegrupp i Stockholms stad innehåller intressanta serier rörande gruppledarna Per-Olof Hanson och Lennart Rydberg. Ett antal personarkiv från före detta borgarråd förvaras i Stadsarkivet, till exempel Yngve Larsson, Gunnar Dahlgren, Ragnar Tomson, Lennart Rydberg, Per-Olof Hanson och Staffan Hedblom.

Tillstånd från Folkpartiet krävs för att ta del av materialet.

Kristdemokraterna – Kristdemokraterna i Stockholm
Kristdemokraterna har inte överlämnat några handlingar till Stadsarkivet, bevarade handlingar förvaras hos Kristdemokraterna i Stockholm.

Miljöpartiet – Miljöpartiet i Stockholm
Samtliga arkivhandlingar från och med år 1982 förvaras hos Miljöpartiet Stockholm. Stockholms stadsarkiv har än så länge inget arkiv efter Miljöpartiet. Handlingar som finns bevarade är protokoll från årsmöten, styrelsen, samordningsgruppen, kommunpolitiska gruppen. Även handlingar från valberedningen, partiprogram, korrespondens och affischer finns bevarade.

Tillstånd från Miljöpartiet krävs för att ta del av materialet.

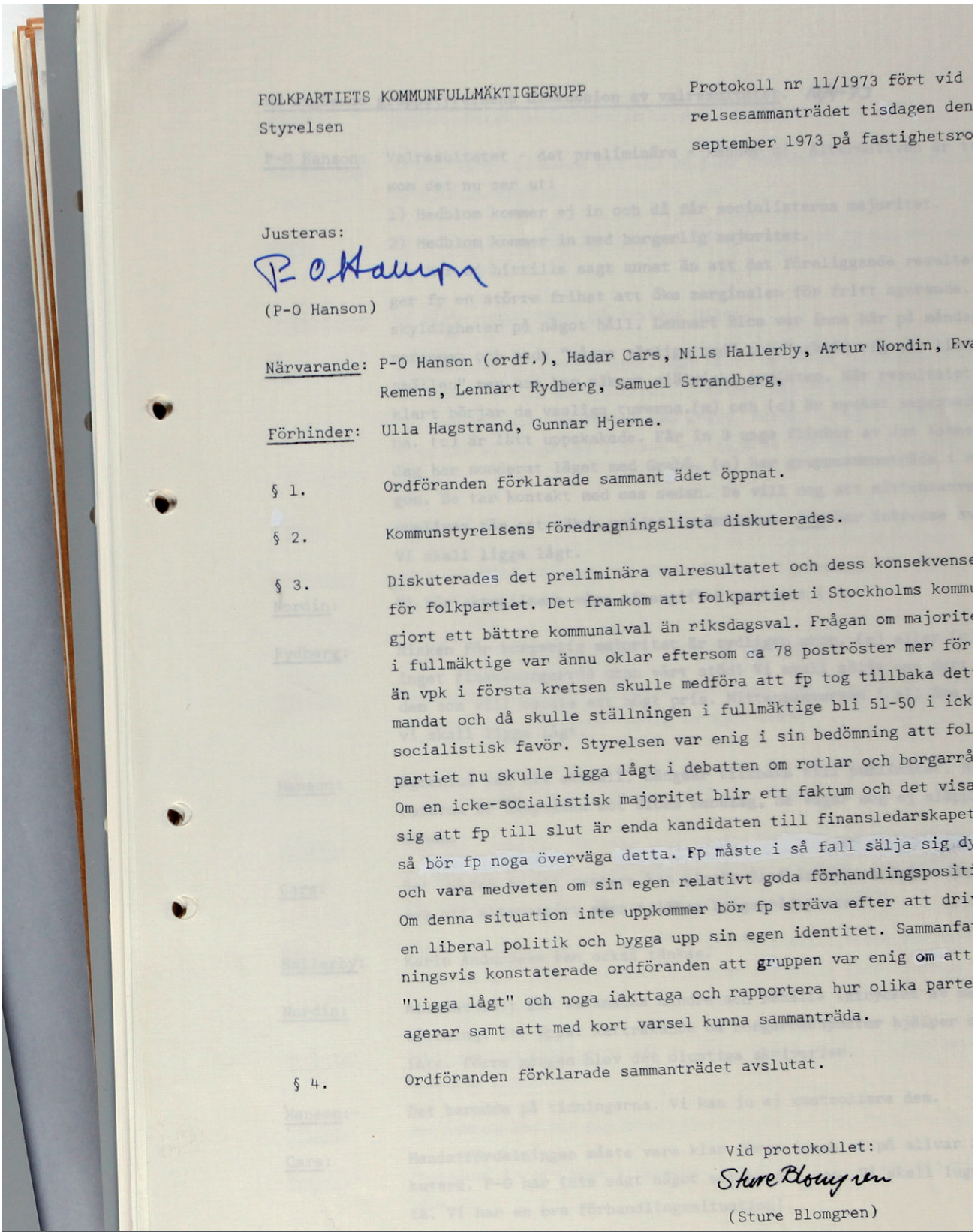

FOLKPARTIETS KOMMUNFULLMÄKTIGEGRUPP
Styrelsen

Protokoll nr 11/1973 fört vid
relsesammanträdet tisdagen den
september 1973 på fastighetsro

Justeras:
P-O Hanson
(P-O Hanson)

Närvarande: P-O Hanson (ordf.), Hadar Cars, Nils Hallerby, Artur Nordin, Eva
Remens, Lennart Rydberg, Samuel Strandberg,

Förhinder: Ulla Hagstrand, Gunnar Hjerne.

§ 1. Ordföranden förklarade sammant ädet öppnat.

§ 2. Kommunstyrelsens föredragningslista diskuterades.

§ 3. Diskuterades det preliminära valresultatet och dess konsekvense
för folkpartiet. Det framkom att folkpartiet i Stockholms kommu
gjort ett bättre kommunalval än riksdagsval. Frågan om majorite
i fullmäktige var ännu oklar eftersom ca 78 poströster mer för
än vpk i första kretsen skulle medföra att fp tog tillbaka det
mandat och då skulle ställningen i fullmäktige bli 51-50 i ick
socialistisk favör. Styrelsen var enig i sin bedömning att fol
partiet nu skulle ligga lågt i debatten om rotlar och borgarrå
Om en icke-socialistisk majoritet blir ett faktum och det visa
sig att fp till slut är enda kandidaten till finansledarskapet
så bör fp noga överväga detta. Fp måste i så fall sälja sig dy
och vara medveten om sin egen relativt goda förhandlingsposit
Om denna situation inte uppkommer bör fp sträva efter att dri
en liberal politik och bygga upp sin egen identitet. Sammanfa
ningsvis konstaterade ordföranden att gruppen var enig om att
"ligga lågt" och noga iakttaga och rapportera hur olika parte
agerar samt att med kort varsel kunna sammanträda.

§ 4. Ordföranden förklarade sammanträdet avslutat.

Vid protokollet:
Sture Blomgren
(Sture Blomgren)

Folkpartiets kommunfullmäktigegrupps protokoll från den 18 september 1973. Stadsarkivet.

Moderaterna – Stockholms stadsarkiv
Moderata samlingspartiet i Stockholms stad har donerat sina äldre arkivhandlingar till Stockholms stadsarkiv. Arkivet omfattar tiden 1905–2009, med tyngdpunkten på 1960-, 1970- och 1980-talet.

Arkivet är fritt tillgängligt för forskning.

Även Moderata samlingspartiets kommunfullmäktigegrupps handlingar mellan åren 1960–1989 förvaras i Stockholms stadsarkiv.

Tillstånd från Moderata Samlingspartiet krävs för att ta del av materialet.

Stockholmspartiet – Stockholms stadsarkiv
Stockholmspartiets efterlämnade arkivhandlingar för åren 1979–2002 finns förvarade i Stadsarkivet. Stockholmspartiet förde inga protokoll för kommunfullmäktigegruppen varför dessa handlingar saknas. Handlingar som finns bevarade är styrelseprotokoll, program- och samordningsgruppens protokoll, partiprogram, partitidningen, valhandlingar, pressklipp, samt korrespondens.

Arkivet är fritt tillgängligt för forskning.

Socialdemokraterna – Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek
Socialdemokraternas arkiv i Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek är mycket omfattande och består av en mycket stor grupp av olika arkivbildare. Läs mer i Arne Högströms kapitel om Socialdemokraterna i Stockholm och besök arkivinstitutionen på plats eller på webben för aktuell information om arkiv efter Socialdemokraternas verksamhet i Stockholm.

Vänsterpartiet – Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek
Vänsterpartiets kommunmäktigegrupps arkiv innehåller handlingar från 1973–1990. Här finns protokoll, konferenshandlingar, pressmeddelanden och korrespondens. I gruppens protokoll kan man ta del av gruppens diskussioner från kontroversiella budgetförhandlingar och turer kring 1970-talets bostadssaneringsfrågor, till exempel Münchenbryggeriet och kvarteret Mullvaden. Arkivet består av 29 volymer.

Då det inte finns samlade arkivhandlingar från den kommunistiska stadshusgruppen före 1972 är forskaren hänvisad till andra arkiv. Bland personarkiv som kan nämnas finns Knut Olssons och Axel Janssons arkiv. Det finns också handlingar rörande kommunalpolitiken i Stockholms kommunistiska arbetarkommuns arkiv och Vänsterpartiet kommunisternas arkiv.

Socialdemokratisk valaffisch från Stockholm 1930–1931.

KAMPEN OM STOCKHOLM

DEN 19 MARS

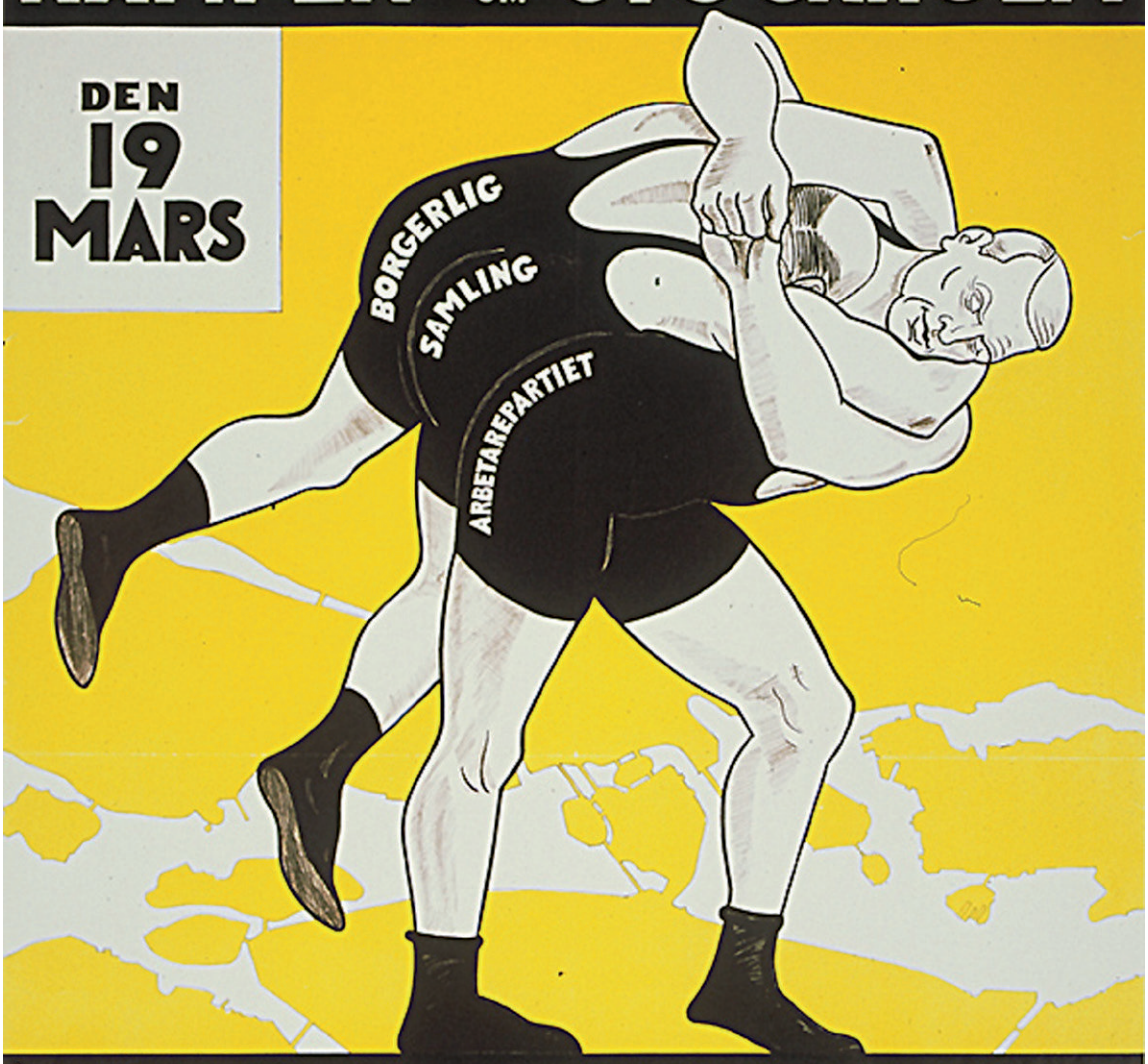

SPÄNN KRAFTERNA!
RÖSTA MED
ARBETAREPARTIET:
SOCIALDEMOKRATERNA

Knut Olsson var gruppens ordförande mellan 1946–1971. I hans arkiv finns dels handlingar definierade som kommunalt och landstingspolitiska handlingar i en särskild serie om fyra volymer. Det finns också en mängd tal och artiklar som berör gruppens arbete och politik.

Axel Jansson var ledamot i Stockholms fullmäktige 1946–1950. Mellan 1962 och1967 var han ordförande i Stockholms kommunistiska arbetarkommun och handlingar från denna kommun finns i detta arkiv 1962–1967. I hans arkiv finns handlingar som direkt anknyter till kommunfullmäktigegruppens arbete.

Hur beställer jag fram handlingar?

Besöket på Stadsarkivets eller Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek kan förberedas genom ett besök på respektive arkivinstitutions webbplats. Där hittar man aktuella register över vilka arkiv som arkivinstitutionen förvarar, tidsperioder med mera. Varje arkiv är som regel försätt med ett id-nummer, till exempel: SE/SSA/3552. Anteckna gärna beteckningen innan du gör ditt besök – då går de snabbare att beställa fram handlingarna.

Läsesalen är alltid bemannad av en arkivarie som hjälper dig med praktiska frågor. Varje arkivs id-nummer leder till en så kallad arkivförteckning. Förteckningen ger dig information om vad arkivet innehåller och för vilka tidperioder. Med hjälp av arkivförteckningen beställer du fram handlingar till läsesalen för att studeras där. Arkivhandlingar kan inte lånas hem.

Exempel I: Självstyrelseutredningen 1966–75

Mats Hayen

Den kommunala självstyrelsen är en av grundpelarna i den svenska demokratin. Men som de flesta politiska begrepp är dess innebörd inte helt självklar. Det finns stora möjligheter att tolka det på olika sätt och att låta den egna politiska övertygelsen färga innehållet. Vad innebär det att de svenska kommunerna har rätt att styra sig själva? Och hur har de olika partierna i Stadshuset ställt sig till begreppet kommunal självstyrelse. I det här exemplet tittar vi närmare på den frågan.

En undersökning i åtta steg

I det här forskningsexemplet har vi valt ut en kommunal utredning, *Självstyrelseutredningen i Stockholm*, som pågick mellan 1966 och 1975, för att utifrån dess handlingar göra en studie i åtta delmoment av de olika Stockholmspartiernas förhållande till begreppet kommunal självstyrelse. Så här gick vi till väga.

Första steget. Att välja ämne och källmaterial

Det första vi behöver göra är att bestämma ett ämne och en ungefärlig tidsperiod. Vad vill vi undersöka och när? För att välja ämne och tidsepok använder man som regel tidigare forskning, man tittar i översiktsverk och letar i böcker och artiklar.

Efter lite sökande i böcker som handlar om kommunalpolitik i Stockholm bestämmer vi oss för att göra en undersökning om demokratifrågor inom kommunalpolitiken i Stockholm. En viktig aspekt av den kommunala demokratin är den kommunala självstyrelsen. Vi bestämmer oss nu för att göra en undersökning som handlar om Stockholmspartiernas syn på kommunal självstyrelse. Tiden vi väljer är åren omkring 1970. Vi kommer i första hand att arbeta vid Stockholms stadsarkiv och väljer också att i första hand försöka fokusera på Folkpartiet, eftersom det partiets handlingar från Stockholm förvaras i Stockholms stadsarkiv.

När vi valt ämne och tidsperiod vill vi hitta ett källmaterial som vi kan använda för att lösa uppgiften. I många fall kan det vara svårt. Var hittar jag den information som jag behöver? Finns den överhuvudtaget kvar? Har den någonsin existerat?

Många nya arkivforskare inser efter ett tag att informationen i arkiven inte är upplagd – eller strukturerad – på ett sätt som är anpassat efter akademiska ämnesval och frågeställningar.

Den så kallade provenienssprincipen, vilken använts av det svenska arkivväsendet under hela 1900-talet, innebär att information skall sparas i det sammanhang där den ursprungligen skapades. För att få svar på en viss fråga kan man därför bli tvungen att söka information i många olika arkiv, och i varje arkiv kan man bli tvungen att söka på många olika ställen.

Det är bland annat på grund av dessa skäl som så kallade kommittéarkiv (eller arkiv efter speciella utredningar) kan vara lämpliga att utgå ifrån när man utformar en undersökning. Om det finns ett arkiv efter en kommitté som behandlar den fråga man är intresserad av vid aktuell tidpunkt kan forskningsarbetet bli betydligt enklare.

Kommittéarkiv är speciellt lämpliga för forskningsuppgifter eftersom kommittéer och utredningar som regel:

1. Tillkommer av något specifikt skäl eller problem.
2. Har en tydlig början och ett tydligt slut.
3. På ett naturligt sätt sammanför intressesamhörigheter och konfliktlinjer.

Det finns med andra ord många fördelar med att använda ett kommittéarkiv. Men det finns också nackdelar. Man måste till exempel som forskare acceptera de begränsningar som hör ihop med kommitté- och utredningsarkiven. En fara är att de bevarade handlingarna i allt för hög grad får styra undersökningen. Det kan vara lätt att som forskare förlora det övergripande perspektivet och låta sig bli styrd av den aktuella utredningens speciella kronologi, tematik och – förhoppningsvis – dramatik.

För mer avancerade forskningsuppgifter räcker naturligtvis inte kommittéarkiven. Då krävs att man sätter sig in i hela arkivstrukturen och identifierar var det material man behöver finns. Men ett kommittéarkiv kan vara mycket lämpligt som grund för en väl avgränsad forskningsuppgift i början av den akademiska karriären.

Andra steget. Att välja kommitté eller utredning

Om man vill använda ett kommunalt kommitté- eller utredningsarkiv som källmaterial i en undersökning måste man först identifiera var arkivet (om det bevarats) är förvarat. Det kan man göra genom att använda de arkivdatabaser som finns tillgängliga på internet eller genom att söka direkt på en arkivinstitutions webbplats. Man kan också besöka arkivinstitutionen – till exempel Stockholms stadsarkiv – och söka i de förteckningar och register som finns tillgängliga där.

Nationell arkivdatabas (NAD)

nad.riksarkivet.se

Stockholms stadsarkivs beståndsregister

ssa.stockholm.se

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

arbark.se

Vi börjar vårt sökande i Stockholms stadsarkivs läsesalsexpedition. Vilka kommunala kommittéer och utredningar var aktiva vid den tidpunkt som vi är intresserad av? Svaret på den frågan hittar vi i *Stockholms kommunalkalender*. Den är tryckt och ger en bra överblick över det kommunalpolitiska fältet vid olika tillfällen. Den finns för varje år från och med 1907.

I 1970 års kommunalkalender hittar vi en lista över *kommunala kommittéer och delegationer i regel tillsatta av stadskollegiet* (se faktaruta på sidan 62).

Bland kommittéerna och utredningarna i listan finns Kommittén för utredning av den kommunala självstyrelsens arbetsformer i Stockholm. I Stadsarkivets digitala beståndsregister undersöker vi nu om den utredningen har efterlämnat ett eget arkiv. Det visar sig stämma; det finns ett mindre arkiv bevarat – det heter Självstyrelseutredningen – och vi tar nu beslutet att välja det som källmaterial. Arkivet har arkivbeteckningen SE/SSA/3850.

Arkivförteckningsnummer

Alla arkivbildare inom en arkivinstitution har ett nummer.

SE/SSA/3850 kan därför översättas till:

Självstyrelseutredningens arkiv (3850), i Stockholms stadsarkiv (SSA), i Sverige (SE).

I kommunalkalendern får vi följande uppgifter om den valda utredningen:

> Stadskollegiet beslöt den 4 april 1966 att tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitte för utredning av den kommunala självstyrelsens arbetsformer i Stockholm (självstyrelsekommitten). Direktiven för utredningen är återgivna i Bih 1966:90. Tilläggsdirektiv har meddelats av stadskollegiet genom beslut den 26 februari 1969.
>
> Utredningen skall enligt direktiven – bl.a. mot bakgrunden av den planerade samordningen inom Storstockholm och redan fattade principbeslut om samgående mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting fr.o.m. den 1 januari 1971 - syfta till att ge den kommunala verksamheten i det administrativa Stockholm en utformning som svarar mot de successivt ändrade förutsättningarna och avpassad så att den kan förena reellt medborgarinflytande med effektivitet.

Viktigare kommunala kommittéer och delegationer i regel tillsatta av stadskollegiet

De med fet stil markerade kommittéerna har efterlämnat egna arkiv.

Stadshusdelegerade
Handbokskommittén
Delegerade för förhandlingar med kronan rörande stadens sjukvårdsväsen
Socialvårdens planeringskommitté
Informationskommittén
Stockholms stads stipendiedelegation
Stadskollegiets ekonomiska planeringsråd
Centralupphandlingskommittén
Generalplaneberedningen
Delegerade för förberedande handläggning av ärenden rörande bidrag till vetenskapligt forsknings- och utredningsarbete
Stadskollegiets kommitté för kvinnofrågor
Förhandlingskommissionen för handläggning av vissa aktuella markuppgörelser mellan kronan och staden
Kommittén för åtgärder avseende utjämning av trafikbelastningen på stadens kommunikationsnät
Stadskollegiets vattenvårdskommitté
Kommittén för utredning av den kommunala självstyrelsens arbetsformer i Stockholm
Stadskollegiets utredningskommitté för samlings- och studielokaler i Stockholm
Stadskollegiets personalpolitiska utredning
Expertutskottet för Gamla Stan
Stadskollegiets utlänningsutredning
Stadskollegiets kommitté för upprättande av standardprogram för boendemiljön
Kommittén för utredning om kulturhus vid Sergels torg och teaterfrågorna i Stockholm
Stadskollegiets narkomanvårdsberedning
Stadens konstnämnder

Ur innehållsförteckningen till kommunalkalendern 1970, s. xiv.

Stadens kommitté- och utredningsverksamhet kan följas i kommunalkalendern från år till år. Det är dock inte alla utredningar som efterlämnar egna arkiv. Ibland återfinns deras handlingar i något annat arkiv eller så har de inte bevarats. Det bör dock alltid gå att följa deras arbete och resultat i det så kallade kommunfullmäktigetrycket (läs mer i kapitel 3).

Tredje steget. Analys av huvuddokument

Bland de tryckta handlingarna från kommunfullmäktige hittar vi två huvuddokument för vårt undersökningsobjekt: Självstyrelseutredningen 1966–1975. Det första är det ursprungliga förslaget från 1966.

Huvuddokument 1: *Förslag till utredning om den kommunala självstyrelsens arbetsformer i Stockholm. Bihang 1966:90.*

Det andra huvuddokumentet är ett referat av den debatt som följde på behandlingen av slutrapporten i kommunfullmäktige den 16 juni 1975.

Huvuddokument 2: *Yttranden till Stockholms kommunfullmäktiges protokoll 19750616, paragraf 11.*

Med hjälp av dessa två handlingar kan vi fånga in de huvudsakliga intentionerna bakom utredningen, dess resultat och även olika politiska företrädares åsikter om resultaten.

Hjalmar Mehr, socialdemokratiskt finansborgarråd, är författare till *Förslag till utredning om den kommunala självstyrelsens arbetsformer i Stockholm*. Han ser i motionen ett flertal utvecklingslinjer i samtiden som innebär att man inom Stockholms stad bör utreda hur den kommunala självstyrelsen ska fungera i framtiden. De kan summeras i fyra punkter:

1. Urbaniseringen och storstadskoncentrationen.
2. Föråldrade gränser mellan kommuner och landsting i Stockholmsområdet. Man arbetade vid denna tid med 1963 års kommunblocksreform vilken skulle minska antalet kommuner i hela landet från 1037 till 282 och vara färdig i början av 1970-talet. Samtidigt pågick förhandlingar om ett storlandsting i Stockholm, vilket skulle innebära att kommunen Stockholm överförde sina landstingsuppgifter (sjukvård, trafik etc.) till Stockholms landsting. Storlandstinget blev verklighet 1971 och kommunblocksreformen var helt genomförd 1974.
3. Frågan om direkt eller indirekt valda stadsdelsråd i Stockholm. Detta

Stockholmskällan

stockholmskallan.se

Alla dokument i detta forskningsexempel finns publicerade i sin helhet på Stockholmskällan.

var en fråga som sedan 1940-talet drivits starkt av Folkpartiet i Stockholm. Stadsdelsråden kallades efter kommunblocksreformen för kommundelsråd.
4. Det faktum att storstadskoncentrationen i andra länder inneburit ett kraftigt försvagat kommunalt självstyre.

För Hjalmar Mehr var den viktigaste frågan det blivande storlandstinget:

> En naturlig fråga är vad som blir kvar av den lokala kommunala självstyrelsen för Stockholm liksom för övriga kommuner efter bildandet av ett storlandsting (s. 11).

Han fortsatte:

> De uppgifter som den lokala självstyrelseutredningen för Stockholms del bör förutsättningslöst pröva är sålunda den kommunala verksamhetens omfattning och utformning sedan storlandstinget genomförts.

Han ville med anledning av detta att utredningen skulle inrikta sig mot fyra huvudområden:

Stadskollegiet

Föregångare till dagens kommunstyrelse.

1. Fördelar och nackdelar med stadsdelsråd.
2. Stadskollegiets, borgarrådsberedningens, borgarrådens och drätselnämndens funktioner och inbördes relationer.
3. Fördelar och nackdelar med ett majoritetssystem i stadens borgarrådsberedning, stadskollegium, nämnder och styrelser. Utredningen borde även se över antalet poster i stadsfullmäktige (de var 100 när motionen skrev) och i stadskollegiet (de var tolv när motionen skrev).
4. Bättre kommunal information till invånarna i Stockholm.

Vårt andra huvuddokument är de tryckta yttrandena till kommunfullmäktiges protokoll den 16 juni 1975. Där kan vi följa debatten efter att självstyrelseutredningen lagt fram sitt sista delbetänkande.

Yttrandena ger oss en första möjlighet att analysera utredningens resultat och de olika partiföreträdarnas åsikter. Det var sju kommunfullmäktige som yttrade sig under debatten: John-Olle Persson (S), fyra inlägg, Arne Söderquist (VPK), två inlägg, Sören Flink (C), två inlägg, Per-Olof Hanson (FP), tre inlägg, Rutger Palme (M), två inlägg, Axel Waldemarson (M), två inlägg och Sven Johansson (M), ett inlägg. Debatten inleddes av dåvarande finansborgarrådet John-Olle Persson (S):

> Det har gått många år sedan självstyrelsekommittén tillsattes. Enligt direktiven har kommitténs uppgift varit att ta upp frågan om de centrala organen, borgarrådens och drätselnämndens funktioner och inbördes relationer, antalet borgarråd och rotelindelning. Vidare skulle kommittén pröva frågan om en bättre markering av majoritetens ställning och ta ställning till frågan om kommundelsråd. I kommitténs arbetsuppgifter ingick också att närmare överväga åtgärder för att vidga och fördjupa den kommunala informationen till allmänheten och förbättra förtroendemännens arbetsvillkor. Till en början var arbetet i huvudsak inriktat på att lösa problem och lägga fram erforderliga förslag inför samgåendet med det nya landstinget (s. 694–695).

Vår undersökning har i det här läget nått fram till en viktig punkt. Vi vet att utredningen startade 1966, att den avslutades 1975 och vi kan dela in dess helhet i ett antal olika delar. För att inte vår undersökning ska bli alltför omfattande måste vi nu begränsa den.

Fjärde steget. Begränsa undersökningen

Trots att debatten i juni skulle handla om utredningens sista delbetänkande, ”Den kommunala organisationen”, är det tydligt vid en genomläsning av alla yttranden att frågan om kommundelsråd (tidigare benämnda stadsdelsråd) i mycket hög grad engagerade debattörerna. I sitt första anförande nämnde John-Olle Persson kommundelsråden bara översiktligt, den andre talaren, Arne Söderquist (VPK) nämnde dem inte alls men sedan tog debatten en annan riktning när Centerpartiets Sören Flink kommenterade kommundelsråden:

> I fråga om kommundelsråden var centerpartiet, folkpartiet och moderaterna samt även vpk överens om att kommittén skulle inge en framställning till kungl. maj:t med krav på att få inrätta direktvalda kommundelsråd. Centerpartiet, folkpartiet och moderaterna var härutöver beredda att tillstyrka indirekt valda kommundelsråd i avvaktan på att en lagändring kom till stånd. De socialdemokratiska ledamöterna har motsatt sig alla ändringsförslag i denna fråga och de har därmed också motsatt sig ett lokalt engagemang i skilda politiska frågor (s. 697).

Frågan om stadsdels/kommundelsråd hade som tidigare nämnts drivits intensivt av Folkpartiet sedan 1940-talet och Per-Olof Hanson valde under debatten att på samma sätt som Sören Flink att attackera Socialdemokra-

ternas motstånd mot kommundelsråden. Direkt eller indirekt valda kommundelsråd var naturligtvis en viktig fråga när det gällde den kommunala självstyrelsen under den tid som vi studerar. Direkt valda kommundelsråd skulle väljas av befolkningen i respektive kommundel medan indirekt valda råd skulle utses av kommunfullmäktige. Det är uppenbart att det i självstyrelseutredningen fanns en tydlig skiljelinje mellan det Socialdemokratiska partiets åsikt (mot kommundelsråd) i den här frågan och de borgerliga partierna (för kommundelsråd).

Vi väljer nu att fokusera vår undersökning till att handla om det politiska arbetet kring kommundelsråden. Samtidigt tar vi beslutet att framförallt ägna våra fördjupningsundersökningar åt Folkpartiet och borgarrådet Per-Olof Hanson.

Femte steget. Självstyrelseutredningens arkiv

Nu börjar arkivforskningen! Första anhalten blir arkivet efter självstyrelseutredningen (SE/SSA/3850).

I normala fall ska det alltid finnas en arkivförteckning till varje arkivbildare. När arkiven är små saknas ibland arkivförteckning och det kan skapa praktiska problem när volymer ur arkiven ska beställas fram till läsesalen. Men är arkivet litet kan man som regel beställa fram alla arkivvolymer på en gång (eller ta fram dem i omgångar). Arkivet efter självstyrelseutredningen saknar i nuläget arkivförteckning. Hade det funnits en arkivförteckning hade den haft nummer 3850 och dels funnits tillgänglig i Stockholms stadsarkivs läsesal samt också i Nationell arkivdatabas. Arkivet är dock litet och kan i sin helhet beställas fram i två omgångar. Normalt sett får man beställa fram fem volymer (arkivboxar) åt gången till läsesalen.

Självstyrelseutredningens arkiv består alltså av tio volymer. Den första volymen innehåller protokoll och den andra in- och utgående skrivelser. Övriga volymer innehåller promemorior, förslag och andra texter. Vi börjar med att i de två första volymerna (protokoll och skrivelser) notera viktiga tidpunkter i utredningsarbetet. Det gör det lättare när ytterligare handlingar ska sökas i Folkpartiets kommunfullmäktigegrupps arkiv.

Efter en genomgång av protokollen samt in- och utgående skrivelser hittar vi ett antal olika tidpunkter när frågan om stadsdelsråd diskuterats eller på annat sätt behandlats. De aktuella tidpunkterna är:

Den 12 februari 1968. Sondering. Bordläggning.

Den 27 maj 1969. Beslut om inventering av byalag, stadsdelsföreningar och miljögrupper.

Den 18 december 1969. Diskussion av PM ”Byalag i Stockholms stad”. Inväntan av fortsatt arbete med utredningsrapport.

Den 15 maj 1970. Stadsdelsråd. En väg till ökad närdemokrati. Förslag avgivet av Folkpartiet/Centerpartiets stadsfullmäktigegrupp i Stockholm. Återfinns i volymen med in- och utgående skrivelser.

Den 21 augusti 1970. Beslut om att till hösten 1970 arbeta fram ett förslag till regeringen om att få genomföra försöksverksamhet med stadsdelsråd under perioden 1971–74. Alla partier är för utom Socialdemokraterna som reserverar sig.

Den 9 september 1970. Kungsholmens Byalag motsätter sig stadsdelsråd. Återfinns i volymen med in- och utgående skrivelser.

Den 16 september 1970. Vasastans Byalag motsätter sig stadsdelsråd. Återfinns i volymen med in- och utgående skrivelser.

Den 29 mars 1973. Beslut om att försöksverksamhet med kommundelsråd inte skulle igångsättas. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet för, Folkpartiet, Moderaterna och Centerpartiet emot. Reservationer från båda sidor.

Den 9 april 1973. PM från Erik Sundberg till Helge Berglund angående läget i självstyrelseutredningen. Återfinns i volymen med in- och utgående skrivelser.

Den 3 maj 1973. Beslut om att utge utredningens andra delbetänkande, Kommundelsråd, information och folkomröstning.

Utifrån kartläggningen är det tydligt att frågan om kommundelsråd under våren 1973 ledde fram till ett beslut om att inte starta försöksverksamhet. Det framgår också att de olika byalagen i Stockholm påverkat utredningen på olika sätt. Beslutet om att inte starta försöksverksamhet var en seger för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet och ett nederlag för det borgerliga blocket. Efter 1971 års val var det Socialdemokraterna som styrde Stockholm och de hade därför även majoritet i självstyrelseutredningen. Vi är nu intresserade av att studera hur Folkpartiet agerade vid den här tiden och vänder därför vårt intresse mot Folkpartiets kommunfullmäktigegrupp.

Byalagsrörelsen

En folkrörelse som uppstod i slutet av 60-talet och genom många olika lokala organisationer arbetade för att påverka politiska beslut.

Sjätte steget. FP:s kommunfullmäktigegrupps arkiv

Det arkiv efter Folkpartiets kommunfullmäktigegrupp som förvaras i Stockholms stadsarkiv omfattar tiden 1951 till 1998. Det är förtecknat och återfinns i nationell arkivdatabas (NAD) med beteckningen SE/SSA/3253.

Arkivsignum

Tredelad arkivkod som gör det möjligt att beställa fram enskilda arkivvolymer. Den består av arkivbildarens namn, serie och volym.

Vi beslutar oss för att beställa de protokollsvolymer som innehåller handlingar från år 1973 och söka efter handlingar som behandlar kommundelsråd. Det är från den tiden som förslaget om försök med kommundelsråd föll på grund av Socialdemokraternas motstånd. Det finns fyra volymer med protokoll från 1973 och de har arkivsignum Folkpartiets kommfullmäktige grupps arkiv (arkivbildare) : A I (serie) : 7–10 (volymer).

Bland protokollen från våren 1973 hittar vi en intressant passage angående kommundelsråd. Under punkt 5 den 22 mars 1973 står:

> Diskuterades frågan om kommundelsråd varvid två förslag utkristalliserades. Thorsell: ansåg att gruppen borde hålla fast vid den tidigare linjen om direktvalda kommundelsråd. Hallerby: ansåg att man nu har möjlighet att som ett steg mot framtida direktvalda kommundelsråd utse indirekt valda råd som återspeglar partiställningen inom stadsdelen vid senaste kommunalval. Vid en provomröstning inom gruppen erhöll Hallerbys linje 7 röster och Thorsells linje 5 röster. 13 av gruppens 22 medlemmar var närvarande. Gruppen beslutade att hänskjuta frågan till gruppstyrelsen förstärkt med de representanter i självstyrelsekommittén som ej är medlemmar i gruppstyrelsen.

Konceptprotokoll

Protokoll fört vid sammanträdet. Renskrivs senare till sammanträdets egentliga beslutsprotokoll.

I konceptprotokollet går det att följa debatten mellan i första hand Nils Hallerby och Staffan Thorsell på närmare håll. Det är tydligt hur Thorsell vill föra en mer konsekvent politik utifrån partiets ideologiska grund, han säger bland annat: ”Vi skall hålla fast vid vår linje!”, samtidigt som Nils Hallerby förespråkar en strategi i flera steg som är mer kompromissvillig. Vid ett efterföljande möte den 5 april 1973 – det vill säga efter nederlaget den 29 mars – beslutade gruppstyrelsen att ge uppdraget att skriva Folkpartiets reservation till fastighetsroteln och Staffan Thorsell.

Hur reagerade Folkpartiets ledande man, Per-Olof Hanson, på det här nederlaget? I Folkpartiets kommunfullmäktigegrupps handlingar hittar vi inga personliga reflektioner av Hanson som direkt berör kommundelsråden. Vi beslutar oss för att göra ett försök i hans personliga del av fullmäktigegruppsen handlingar.

Sjunde steget. Per-Olof Hansons arkiv

Per-Olof Hansons personarkiv är ett exempel på ett arkiv med i princip obefintlig struktur. Det består av cirka tre hyllmeter med pärmar, kartonger och lösa papper som förefaller har hämtats direkt från Hansons arbetsrum.

Forskningen kan, när arkiven har den här karaktären, lätt bli fruktlös eller mycket tidskrävande. Pärmarna har titlar som ”P.O. Hanson. Tal, artiklar”, ”Hot papers” eller P.O. Hanson. Korrespondens till och från allmänheten”.

I pärmen med tal och artiklar hittar vi efter en tids letande ett manus till ett tal som P.O. Hanson höll inför kommunfullmäktige den 24 september 1973. Där finns en passage om kommundelsråden:

> Fp kommer att fortsätta arbetet för en fördjupad kommunal demokrati. De närdemokratiska kraven måste drivas. Trots det envisa och i grunden ganska obegripliga socialdemokratiska motståndet har det ända sedan 1940-talet av fp drivna kravet på direktvalda kommundelsråd nu under 1970-talets första mandatperiod såtillvida kunnat föras framåt som kommunen i skrivelse till regeringen begärt de nödvändiga lagändringarna för införande av direktvalda kommundelsråd.

Här verkar vi ha nått fram till en central punkt i vår undersökning. Per-Olof Hanson skriver om det ”envisa och i grunden ganska obegripliga socialdemokratiska motståndet”. Varför är det Socialdemokratiska motståndet ”envist” och för Hanson ”obegripligt”. Det står alltmer klart att frågan om kommundelsråden representerar en politisk skiljelinje som har stark ideologisk innebörd för de inblandade.

Åttonde steget. Återkoppling till ett huvuddokument

Vi väljer i det här läget att återvända till ett av våra huvuddokument, yttrandena från debatten i kommunfullmäktige den 16 juni 1975, för att se om vi där kan få några uppgifter som kan belysa bakgrunden till det ”envisa” och ”obegripliga” socialdemokratiska motståndet. I slutet av den långa debatten hittar vi en passage där John-Olle Persson (S) gör ett uttalande som på ett tämligen tydligt sätt verkar förklara partiets ställningstagande när det gällde kommundelsråden:

> Vårt parti har såsom mål att åstadkomma en utjämning mellan medborgarna, så att de som har det litet hyggligare delar med sig åt dem

> som har det besvärligare. Ingenting får inkräkta på den politiken, och jag är orolig för att kommundelsråden kan få sådana effekter. Det vore olyckligt om intressena kolliderade med varandra. Därför vill jag istället söka mig fram till former, som innebär att vi kan behålla det fördelningspolitiska instrument som politiken i dag utgör och komplettera det med ett inflytande i det praktiska hanterandet ute i stadsdelar, på arbetsplatser och annorstädes, där vi vill att människor skall delta i det politiska arbetet (s. 710).

John-Olle Persson är här väldigt tydlig. Efter att i flera tidigare debatter ha undvikit att klart och tydligt förklara det Socialdemokratiska motståndet mot kommundelsråd väljer han här att ta bladet från munnen. För Socialdemokraterna handlar det om fördelningspolitik. Det är i och med detta uttalande uppenbart att för Socialdemokraterna vägde de fördelningspolitiska kraven högre än de närdemokratiska. I striden om kommundelsråden fanns det en fördelningspolitisk komponent som man från Socialdemokratiskt håll inte var villig att ändra på.

Detta blir det viktigaste resultatet av vår undersökning och vi avslutar nu vår undersökning om självstyrelseutredningen. Striden om den kommunala självstyrelsen i Stockholm och de närdemokratiska frågorna var dock inte slut i och med självstyrelseutredningens avslutning 1975. Under de kommande decennierna skulle frågan åter aktualiseras och slutligen resultera i de stadsdelsnämnder som idag finns i Stockholms stad.

Sammanfattning av undersökningen

Undersökningen om självstyrelseutredningen 1966–75 började med ett ämnesval, fortsatte med sökande efter lämpliga undersökningsdokument och arkivhandlingar, och passerade under vägen ett antal stationer där undersökningen begränsades och fokuserades.

Den viktigaste slutsatsen som kunde dras av undersökningen var påvisandet av den starka ideologiska skiljelinje som existerade mellan framförallt Folkpartiet och Socialdemokraterna i Stockholm. När Per-Olof Hanson och Folkpartiet förde fram långtgående närdemokratiska krav kolliderade de i början av 70-talet med Socialdemokraternas krav på en jämlik fördelningspolitik. Den här studien har också tydligt – utifrån ett forskningsstrategiskt perspektiv – visat på den tillgång som de tryckta handlingarna från kommunfullmäktige utgör. Det framstår som klart att de i många fall räcker som underlag för en forskningsinsats.

Men att tränga djupare ner i arkiven kan fördjupa bilden och ibland skänka nytt och oväntat ljus på många frågor. Det är dock viktigt att tidigt sätta sig in i hur arkivsituationen ser ut för det ämnesval som man gjort. Finns det lämpliga arkivbildare att utgå ifrån, var och hur kan man få tillgång till handlingarna, och hur ska jag begränsa min undersökning? Det är exempel på frågor som man bör ställa sig innan man sätter igång.

B 552/91

Till femte kretsens väljare!

ANNA LINDHAGEN
måste bevaras åt stadsfullmäktige!

Genom den oberäknelighet, som följer med allt valarbete, har Anna Lindhagen blivit utesluten från Arbetarepartiets officiella valsedel. Detta har väckt ett berättigat missnöje i de vidaste kretsar. Få personer hava inom Stockholms kommunalförvaltning genom uppoffrande och framgångsrikt arbete gjort sig mera förtjänta om Stockholm och dess invånares bästa.

Då det från en mängd håll gjorts framställningar om åtgärder för att även för framtiden bevara Anna Lindhagen åt stadsfullmäktige, har en särlista upprättats, vilken upptager Anna Lindhagens namn på första plats. Genom att rösta med denna lista stöder Ni en av **de ärligaste, oräddaste** och **kun-**

nigaste kvinnor, som någonsin arbetat i svensk k
valtning, och detta gör Ni, utan att beröva Arbetar
gon röstkraft.

Här må med några korta ord erinras om, vad Anna
hittills uträttat inom Stockholms kommun.

I bostadsfrågan

a Lindhagen verkat för
r **åt mödrar och barn** (inom barnavårdsnämn
a nu till en del är löst av stadsfullmäktige;
shemmens förbättring (medelst motion) vi
under utredning;
öranden från stadens sida för att **öka bostadst**
av bostadsbrist;
förortsbanor, på det att förstädernas kommu
få sin lösning, och varom motion av henne ä

rnavårdsfrågan

omläggning i vissa detaljer samt **cen-**
en;
tra barnasyl under krisåren, vilken då
årdsnämnden stött det föreliggande
ag.

parker, naturskydd och odling

ar Anna Lindhagen
arbetat för **Eriksdalslundens bevarande som naturpark** och
därom väckt motion;
nyligen väckt motion om **naturparkers avsättande** västerut
från Stockholm;

Anna Lindhagen måste bevaras åt stadsfullmäktige! Broschyr från 1923. Stockholmskällan.

Exempel II: Socialdemokratiska profiler

Arne Högström

Stockholms socialdemokratiska kommunfullmäktigegrupp grundades 1908. Arbetet inriktades från början mycket på att lindra den nöd som då rådde i huvudstaden, bland annat genom att förbättra miljö- och bostadsförhållanden. Men före införandet av allmän och lika rösträtt ett decennium senare kunde gruppen inte utöva något nämnvärt inflytande.

Gruppen har under årens lopp haft åtskilliga framstående ledamöter. Flera av dem som fanns med från början och som tillkom senare skulle med tiden lämna väsentliga bidrag till Stockholms och Sveriges politiska liv, medan andra förtjänar uppmärksamhet främst för sin insats som pionjärer.

Här lyfter vi fram några socialdemokratiska profiler ur Stockholms kommunalpolitiska historia. Flera av dessa är egna arkivbildare vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och det finns i de flesta fall stora möjligheter att fördjupa vår kunskap om den politiska historien genom forskning i de olika arkiv där deras politiska verksamhet återspeglas.

Socialdemokratiska stadsfullmäktigegruppen bildas

Den 11 februari 1900 grundades Stockholms arbetarekommun med skomakaren Albert Forsell som ordförande. Att få arbetarföreträdare invalda i beslutande församlingar visade sig svårt så länge rösträtten knöts till inkomstens storlek, och 1902 hölls stora rösträttsmöten i Stockholm och omfattande strejker utbröt till förmån för allmän rösträtt.

År 1903 inträdde kopparslagaren och facklige föregångsmannen Ernst Blomberg (1863–1911) som förste socialdemokrat i Stockholms stadsfullmäktige. Han kom sedan att tillhöra riksdagens andra kammare 1905–1910 och första kammare 1911. Året efter ersattes Albert Forsell av Sven Persson som ordförande i arbetarekommunen, och Forsell fortsatte i rollen som kassör fram till 1932. År 1907 infördes allmän rösträtt för män över 24 år enligt en skala där en person kunde ha upp till 40 röster.

En mindre grupp socialdemokrater kallad Fraktionen höll under 1908 ett antal möten i Stockholm för att dryfta kommunala angelägenheter.

Måndagen den 24 augusti 1908 konstituerade sig gruppen formellt under namnet Socialdemokratiska partiets stadsfullmäktigegrupp i Stockholm på förslag av Fredrik Nilsson, som strax därpå valdes till ordförande. Till sekreterare utsågs Ludvig Nordgren (1874-1934), under åren 1908–1919 ledamot av Stockholms stadsfullmäktige, sedermera Svenska kommunalarbetareförbundets första förtroendeman (1910-1934).

Knut Tengdahl (1867-1935) beskrev i ett längre anförande det tidskrävande arbete uppdraget som kommunal arbetarföreträdare innebar och förutspådde att det i framtiden skulle bli omöjligt att förena denna syssla med vanligt lönearbete. Gruppen bestod fram till början av 1910 Fredrik Nilsson, Knut Tengdahl, Ludvig Nordgren, Alfred Vester och Olof Winberg.

Knut Abel Tengdahl

Knut Tengdahls arkiv

Period: 1889–1934
Omfång: 2 volymer
Referenskod: 570

Knut Abel Tengdahl hade 1887 utexaminerats från Tekniska skolans byggnadsyrkesskolavdelning och strax därefter anslutit sig till socialdemokratin. Han var under en kort period tidningen Social-Demokratens kassör och blev 1890 medarbetare i tidningen, där han huvudsakligen bevakade kommunalpolitiska frågor. På 1890-talet deltog han i arbetet för fackföreningsrörelsen och särskilt i hamnarbetarnas organisationsarbete. Han hade sedan 1905 varit ledamot av Stockholms stadsfullmäktige. Tengdahl tillhörde 1908–1919 andra kammaren som en av huvudstadens riksdagsmän och 1919–1925 första kammaren. Han blev 1920 Stockholms stadsfullmäktiges förste vice ordförande och innehade under årens lopp en mängd kommunala uppdrag. Tengdahl var i 13 år ledamot av arbetsutskottet för Stockholms stadshusbygge och skildrade i samlingsverket Stockholms stadshus (1923) Stadshusets förhistoria.

Carl Lindhagen

Carl Lindhagens arkiv

Period: 1904–1942
Omfång: 12 volymer
Referenskod: 360

Under 1910 utökades gruppen betydligt och hade i slutet av detta år tjugo medlemmar, bland andra Robert Ekman, Albert Forsell och Carl Lindhagen. Juristen Carl Lindhagen (1860-1946) var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1903–1941, riksdagsman i andra kammaren 1897–1917 och i första kammaren 1919–1940. Mest bekant är han kanske som Stockholms borgmästare 1903–1930. Han företrädde 1897–1907 liberalerna och från 1909 socialdemokraterna. Lindhagen blev känd för sin strävan att skydda böndernas jord från bolagsvälde, bland annat som ledamot av Norrlandskommittén 1901–1904. Han följde partivänstern in i Socialde-

mokratiska vänsterpartiet 1917 men återvände till SAP 1923. Lindhagen, av många ansedd som en av Sveriges mest visionära politiker, gjorde banbrytande insatser för medborgarnas fri- och rättigheter, republikansk författning, domstolarnas oväld, kvinnors rösträtt och övriga rättigheter, jordfrågan, fred och nedrustning och internationell samverkan, bland annat genom nationernas förbund (NF). Hans demonstrationsparoll ”Alla folks frihet, hela världens fred” skrevs 1975 in i SAP:s partiprogram.

Carl Lindhagens samling på Stockholms stadsarkiv

Period: 1902–1942
Arkivnr: SE/SSA/0820.

Gertrud Månsson

In i gruppen trädde även detta år – 1910 – Gertrud Månsson, född 1866. Hon blev den första kvinnliga ledamoten i stadsfullmäktige i Stockholm och i Sverige och därmed dess första valda kvinnliga politiker. Gertrud Månsson hade vid elva års ålder varit tvungen att sluta skolan för att försörja sig som tjänsteflicka. Hon var sedan 1896 bosatt i Gustav Vasa församling i Stockholm, där hon ägde en lysolje- och bosättningsaffär. Hon blev 1892 medlem av socialdemokratiska Kvinnoklubben, och valdes 1902 till styrelsen för det nygrundade Kvinnornas fackförbund tillsammans med Anna Johansson Visborg och Anna Sterky. Gertrud Månsson ansågs vara en klok och självständig person med ledaregenskaper.

Carl Gustaf Wickman

Invald detta år blev också möbelsnickaren, vaktmästaren med mera Carl Gustaf Wickman (1856–1921), ledamot av Stockholms stadsfullmäktige och första kammaren 1911–1921. Wickman hade anslutit sig till SAP 1889 och ingått i partiets första ledning under Hjalmar Branting, varit verkställande utskottets ordförande 1900–1901 och därmed socialdemokraternas förste partiordförande. Han hade 1901 utsetts till partisekreterare och partikassör och efter delningen 1911 av dessa poster var han partikassör till sin död. Wickman utövade stort inflytande vid uppbyggnaden av en tidsenlig socialdemokratisk partiorganisation och partipress.

Anna Lindhagen

År 1911 kom sjuksköterskan Anna Lindhagen med i gruppen. Anna Lindhagen (1870–1941), syster till Carl Lindhagen, var barnavårdsinspektris i Stockholm 1902–1925 och inriktade sig särskilt på att lösa barnfamiljernas bostadsfrågor. Hon var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige till

Anna Lindhagens samling på Stockholms stadsarkiv

Period: 1874–1941
Arkivnr: SE/SSA/0571.

och med 1923 och ledamot av stadsplanenämnden och skönhetsrådet från 1921; hon var även redaktör för Morgonbris 1911–1916, samt ordförande i Rädda barnen 1922–1927. Lindhagen var verksam inom fredsrörelsen och en pionjär inom svensk koloniträdgårdsrörelse; hon gav bland annat ut boken Koloniträdgårdar och planterade gårdar (1916). Hon är kanske mest ihågkommen för sitt framgångsrika arbete för bevarande av Södermalms småskaliga trähusbebyggelse.

Fredrik Ström

Fredrik Ströms arkiv

Period: 1899–1926
Omfång: 11 volymer
Referenskod: 547

År 1912 valdes skriftställaren Fredrik Ström in i Stockholms stadsfullmäktige, som han lämnade först 1946. Otto Fredrik Ström (1880-1948) hade efter studier i Göteborg och 1904 anställning på Social-Demokraten i Stockholm 1905-1910 verkat i socialdemokratiska landsortstidningar. Han återkom 1910 till Stockholm som förlagschef och redaktör för Fram – förlag och tidskrift för den 1903 grundade socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Därpå följde talrika organisatoriska och politiska förtroendeuppdrag. Han blev också partisekreterare för socialdemokratiska partiet 1911 och kvarstod på den posten till 1916. 1913-1914 var han ordförande i Stockholms arbetarekommun. Han blev medlem av riksdagen 1916 där han 1916-1921 och 1930-1948 tillhörde första kammaren. Ström tillhörde liksom sina vänner Zeth Höglund och Carl Lindhagen vänsteroppositionen i partiet och uteslöts därur vid splittringen 1917 då Sveriges socialdemokratiska vänsterparti (SSV) bildades, 1921 ombildat till Sveriges Kommunistiska Parti. Ström återinträdde i det socialdemokratiska partiet 1926, blev andre redaktör för Socialdemokraten och kvarstod i denna roll till 1939; 1932-1936 var han även tidningens huvudredaktör. Ström blev stadsfullmäktiges vice ordförande 1930, 1938-1942 dess ordförande och 1938-1940 också stadskollegiets ordförande. Fredrik Ström innehade dessutom en rad förtroendeposter som en följd av sina politiska verksamheter.

Zeth Höglund

Zeth Höglunds arkiv

Period: 1885–1974
Omfång: 345 volymer
Referenskod: 256

Åren 1913–1916 och från och med 1927 ingick publicisten Zeth ”Zeta” Höglund i Stockholms stadsfullmäktige. Carl Zeth Konstantin Höglund, född 29 april 1884 i Göteborg, avliden i Stockholm den 13 augusti 1956, hade blivit medlem i SAP 1902 och sedan oktober 1909 varit bosatt i Stockholm. För pacifistiska uttalanden dömdes han 1905 och 1916 till fängelse i sex respektive tretton månader. Han hörde till partistyrelsen 1908-1911, dess verkställande utskott 1928-1944, och var 1908-1917

ordförande för Socialdemokratiska ungdomsförbundet. Höglund var 1911-1919 chef för Fram förlag. Han var riksdagsman i andra kammaren 1915-1917 och 1929-1940.

Höglund var drivande i socialdemokratiska vänsteroppositionen före första världskriget och efter partisprängningen 1917 ledare för Socialdemokratiska vänsterpartiet (från 1921 Sverges kommunistiska parti, sektion av kommunistiska internationalen). Efter att 1924 ha uteslutits ur kommunistpartiet och kommunistiska internationalen bildade Höglund ett oberoende kommunistparti, men återvände 1926 till SAP. Han blev riksdagsman, 1936-1940 chefredaktör för Social-demokraten och 1940-1950 finansborgarråd i Stockholm. Höglund var en flitig skribent och författade en mängd artiklar, broschyrer och böcker och gav även ut ett par diktsamlingar.

Sedan Zeth Höglund återvänt till socialdemokratin valdes han 1927 in i riksdagen och även i Stockholms stadsfullmäktige. Han var ordförande i arbetarekommunen från 1929 till 1941. Under de åren var ”Höglundarna” med Höglund och Fredrik Ström i spetsen dominerande i arbetarekommunen och stadsfullmäktigegruppen. I valen 1931 och 1938 erhöll partiet egen majoritet i fullmäktige med 52 respektive 55 mandat. 1938 års val, då det fick 51 procent av rösterna, var partiets bästa. Fullmäktigegruppen fortsatte sin sociala inriktning och ansträngde sig framför allt för att öka bostadsbyggandet, vilket försvårades av det kärva ekonomiska läget, och vidtog åtgärder till stöd för arbetslösa och sjuka.

Höglunds återgång till socialdemokraterna ledde till stor fientlighet mellan dessa och fullmäktiges kommunister, som betraktade Höglund som förrädare. Vid socialdemokratiska fullmäktigegruppens möte fredagen den 17 november 1939 beslöts att i fortsättningen inte ta någon hänsyn till kommunisternas inlägg i fullmäktige och att följaktligen inte gå i svaromål mot dessa. Vidare skulle man vid val till nämnder och styrelser motsätta sig all representation från kommunisternas sida.

1930-talet och förra hälften av 1940-talet präglades av kampen mellan Höglundarna och de så kallade Åmaniterna. 1941 förlorade Höglundarna kommunstyrelsevalet mot Åmaniterna med 1561 röster mot 3037. De senare var anhängare till journalisten och fackföreningsmannen Valter Åman (1905-1998), nu mest ihågkommen för de så kallade Åmanlagarna, av vilka den mest kända är Lagen om anställningsskydd (LAS), och som under sin tid som ordförande i Stockholms arbetarekommun 1941-1945 blev ryktbar för sitt nit att bekämpa vänsterfalangen inom det egna partiet. Höglund kvarstod dock som ordförande för stadsfullmäktigegruppen fram till sin pensionering 1950.

1940 motades Höglund bort från Social-demokraten, där han 1936-1940 varit chefredaktör och häftigt angripit såväl den tyska nazistregimen som svensk undfallenhet gentemot denna. Den tyska beskickningen i Sverige hade då länge klagat på hans artiklar och fordrat hans avgång. Höglund ordnade också penningstöd till flyktingar och nazistmotståndare, inte alltid med lagliga metoder. Enligt Höglund-forskaren Lars Björlin var Höglunds antinazism skälet både till att han måste lämna tidningen och till att han avsattes från posten som arbetarekommunens ordförande. Höglund utnämndes i stället till finansborgarråd i Stockholm, en post där han kunde fortsätta att utöva stort inflytande över kommunalpolitiken, och där han vann uppskattning för sin strävan att värna den kommunala självstyrelsen.

Fiendskapen mellan de två lägren var delvis rent personlig, i synnerhet mellan Zeth Höglund och Per Albin Hansson. Striden dem emellan hade börjat redan 1905, då Höglund ansåg Hansson snåla med mat, tidningar och böcker som skulle ha underlättat hans fängelsevistelse, samt att Hansson höll inne med arvoden han vore berättigad till, medan Hansson menade att Höglund slarvade med kvitton och reseräkningar. 1909 fick Höglund Hansson att lämna det socialdemokratiska ungdomsförbundet efter ett kongressbeslut att flytta förbundsstyrelsen från Malmö till Stockholm. Därefter var de två svurna fiender, som alltid fann politiska skäl till förnyade strider. 1927 blev Hansson utmanövrerad från arbetarekommunen och Höglundaren Erik Andersson tog över ordförandeposten, varefter Hansson kom att ägna sig uteslutande åt rikspolitik, där han omsider byggde upp en mycket stark ställning, medan Höglund hänvisades till kommunalpolitiken. 1941 fick dock Hansson makten även över arbetarekommunen genom sitt ombud Valter Åman, och 1944 tvangs Höglund också lämna partistyrelsen.

I början av 1941 utmynnade en långvarig politisk strid i att överståthållareämbetet underkände Höglunds förslag om spårvagnstaxor anpassade efter inkomst och bostadsort. Kollektivtrafiken förblev en viktig fråga, och den 12 april 1946 beslöt gruppen på uppmaning av Höglund att stödja Stadskollegiets förslag om spårvägens kommunalisering.

Vid gruppens möte den 11 oktober 1946 framhöll Zeth Höglund med anledning av Per Albin Hanssons bortgång den stora betydelse denne haft för partiet och landet och påpekade att han utan att egentligen ha innehaft några kommunala uppdrag medverkat till många för huvudstaden viktiga beslut, i synnerhet i egenskap av riksdagsman. Det beslöts att även anslå 100 kr till Per Albin Hanssons fond. Vid samma möte avtackades de tre veteranerna Wiktor Karlsson, Oscar Larsson och Harry Sandberg, vilka 1920 blivit Stockholms första socialdemokratiska borgarråd och nu

pensionerade sig. Den 3 december 1948 yttrade Höglund några minnesord i anledning av sin gamle medkämpe Fredrik Ströms bortgång och sade bland annat att han i stadsfullmäktigegruppen alltid varit en ”livgivande och inspirerande kraft. Vi minnas hans vänsälla och vinnande personlighet, hans humor och välvilja, hans djupa idealitet.”

Anna Johansson-Visborg

Kvinnorepresentationen ökade med tiden något i gruppen, som under 1940-talet bestod till ungefär en fjärdedel av kvinnor, bland andra Anna Johansson-Visborg (1876–1953), fackföreningskvinna och pionjär inom den socialdemokratiska kvinnorörelsen. Johansson-Visborg var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1916–1950 och av stadskollegiet 1938–1950. Hon grundade även Arbetarkvinnornas semesterhem i Nacka samt tog initiativ till Kvinnornas hus i Stockholm. Johansson-Visborg hade blivit förmögen genom affärer i fastighets- och biografbranschen och donerade 300.000 kr till en stiftelse med syfte att erbjuda fria bostäder åt behövande i Stockholm. Inom politiken intresserade hon sig främst för sjukvårdsreformer samt bostads- och kvinnofrågor, till exempel likalönsfrågan, en inriktning man märker även hos övriga kvinnor i gruppen. Några egentliga motsättningar mellan gruppens manliga och kvinnliga medlemmar är dock svåra att urskilja.

Anna Johansson-Visborgs arkiv

Period: 1936–1951
Omfång: 1 volym
Referenskod: 290

Helge Berglund

Sedan Zeth Höglund förlorat kampen om rikspolitiken och arbetarekommunen behöll han likväl greppet om Stockholms socialdemokratiska stadsfullmäktigegrupp, och det blev där han fostrade den generation av politiker han utsett till fullföljare av sitt värv. Bland dessa var det två yngre män som särskilt utmärkte sig, nämligen Helge Berglund och Hjalmar Mehr, vilka under 1940-talet deltog sporadiskt i stadsfullmäktigegruppens möten, Berglund 1941-1946 i egenskap av finanssekreterare i Stockholms stad och från 1946 som trafik- och stadsbyggnadsborgarråd, Mehr från 1941 som borgarrådssekreterare och från 1945 som drätselkamrer.

Juristen Johan Helge Berglund (1907-1980) tjänstgjorde som trafik- och stadsbyggnadsborgarråd 1946-1965, var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1950–1965 och verkställande direktör i Stockholms Spårvägar (SS)/Storstockholms Lokaltrafik (SL) 1965–1972. Han satt i riksdagens första kammare 1968–1970. Mest känd är han kanske för sin tid som ord-

Helge Berglund arkiv på Stockholms stadsarkiv

Period: 1946–1972
Arkivnr: SE/SSA/0880.

förande i Svenska ishockeyförbundet 1948–1973; han var också ordförande i Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF) 1957–1969. Som borgarråd var Berglund inblandad i den stora ombyggnaden av Nedre Norrmalms bebyggelse och trafiknät under 1940-, 50- och 60-talen, i samband med dragningen av tunnelbanan och den så kallade Norrmalmsregleringen, bland annat från 1951 i rollen som ordförande för Nedre Norrmalmsdelegationen.

Hjalmar Mehr

Hjalmar Mehrs arkiv

Period: 1877–1980
Omfång: 845 volymer
Referenskod: 399

Den 10 september 1948 uppsatte gruppen på förslag av gruppstyrelsen Hjalmar Mehr som kandidat till befattningen som personalborgarråd efter den då nyligen avlidne Bertil Eriksson, på vars post Mehr en tid vikarierat. Zeth Höglund framhöll hur väl Mehr skött sitt vikariat samt de lovord han skördat på flera håll i samband med konferenser och förhandlingar. Först från detta datum deltog Mehr regelbundet i gruppens möten.

Hjalmar Leo Mehr (namngiven efter Branting och Tolstoj), hade fötts den 19 november 1910 i Matteus församling, Stockholm, och avled den 26 december 1979 i Adelsö församling, Ekerö, Stockholms län. Hans föräldrar Sara Matles och Bernhard Meyerowitch var ryska judar och socialistiska revolutionärer som flytt undan tsarens hemliga polis efter revolutionen 1905. Bernhard var publicist, ingenjör och mensjevik. Sara var tobaksarbeterska, ursprungligen från Polen.

Mehr hade lärt känna Höglund på Social-Demokraten och denne hade då gjort stort intryck på honom. I det förhållande som utvecklades dem emellan tilldelades Höglund rollen som den vördade mästaren, veteran från den svenska arbetarrörelsens uppbyggnad, medan Mehr intog positionen av beundrande lärjunge. Den i sin ungdom radikale Höglund hade med åren blivit alltmer måttfull och eftertänksam, och verkade nu närmast återhållande på den ivrige och mycket energiske Mehr, som välvde omfattande planer för huvudstaden beträffande nybyggnad av bostäder och trafiksystem såsom tunnelbana. I motsats till sin egensinnige läromästare belastades dock inte Mehr av några vänsteravvikelser och vann därför lättare den socialdemokratiska partiledningens förtroende. Mehr älskade visserligen den offentliga debatten lika högt som Höglund, men till skillnad från denne framförde han aldrig åsikter som tydligt stred mot partilinjen. Tonen dem emellan var vänskaplig och ganska informell, åtminstone att döma av deras brevväxling, där Mehr kallar Höglund ”storvisir” och dylikt, en anspelning på dennes upphöjda och outgrundliga väsen.

Vid gruppstyrelsens möte den 26 oktober 1949 nominerades Hjalmar Mehr på Zeth Höglunds inrådan till socialborgarråd efter att John Wahlbärj beviljats tjänstledighet för sin återstående mandattid. Einar Norrman skulle erbjudas Mehrs tidigare befattning som personalborgarråd, en uppgift Höglund ansåg vara för begränsad för en man med Mehrs allmänna duglighet. Gruppen biföll förslagen senare samma dag. Norrman avböjde dock posten, som i stället övertogs av Gösta Wennström.

Hjalmar Mehr efterträdde Höglund som gruppledare i stadshuset och som ordförande 1956–1971 i Svenska stadsförbundet (från 1968 Svenska kommunförbundet). Vid gruppens sammanträde den 11 oktober 1950 överlämnade Höglund ordförandeklubban till Mehr, som i ett kort tacktal uttryckte tvivel på sin förmåga att axla Höglunds mantel och bland annat yttrade om denne att han ”avslutar raden av våra stora kommunalpolitiker. Man kan säga, att det kommunalpolitiska fältet har varit för litet för hans stora förmåga och glänsande talang. Han var en ledareförmåga av dimensioner, som vi i det kommunala arbetet knappast kan påräkna att få i fortsättningen. Hans överlägsenhet har varit så markant, att det måste verka nedstämmande på den, som av omständigheterna satts att efterträda honom. Det blir svårt att under kommande hårda debatter inte längre ha Z. som så fullständigt har dominerat i Rådssalen.”

Att socialdemokrater och kommunister i Stockholms stadsfullmäktige då för första gången sedan allmänna rösträttens införande hamnat i minoritetsställning försvårade Mehrs uppdrag. Under de följande åtta åren i opposition var gruppens förmåga att påverka politiken i Stadshuset kraftigt beskuren. Dess allmänna strävan var att motverka höjning av kommunala avgifter för sjukvård med mera; spårvägstaxor, bebyggelseprojekt och social omvårdnad var återkommande frågor. Andelen kvinnor i gruppen höll sig alltjämt kring en fjärdedel, liksom i fullmäktige som helhet.

Sedan socialdemokraterna med stöd av kommunisterna återvunnit makten i Stadshuset blev Hjalmar Mehr finansborgarråd i Stockholms stad 1958-1966 och i en andra omgång 1970-1971 efter fyra år i opposition. Han var även Kommunförbundets förste ordförande samt landshövding i Stockholms län 1971-1977. Mehr gjorde en stor insats som företrädare för kommunal självstyrelse och demokrati och bidrog bland annat till att den kommunala självstyrelsen och beskattningsrätten 1974 fick grundlagsskydd. Han påskyndade bildandet av Stockholms läns storlandsting, som förverkligades 1971. Därutöver anlitades han ofta som utredare i kommunala och rikspolitiska frågor, såsom om löntagarfonder 1976-1979 och fri- och rättigheter i grundlagen.

Helge Berglund och Hjalmar Mehr 1963. Foto: Lennart af Peterséns. Stockholms stadsmuseum.

Hjalmar Mehr var högste ansvarige för sin tids bebyggelseexpansion i Storstockholm med bland annat genomgripande förändringar av Stockholms city, där de omfattande rivningarna av äldre bebyggelse så småningom klandrades allt hårdare. För planeringen av omvandlingen svarade förutom Helge Berglund framför allt Joakim Garpe (1905-1992), mellan 1954 och 1964 borgarråd med ansvar för Storstockholmsfrågor och 1958–1967 ordförande i Storstockholms planeringsnämnd under tre mandatperioder. Dessa två blev under det sena 1960-talet och 1970-talet främsta måltavlor för missnöjet med Norrmalmsregleringen, den ovan nämnda ombyggnaden av Nedre Norrmalm, men eftervärldens dom har fallit hårdast över Mehr. Joakim Garpe hade 1925 blivit filosofie magister i Uppsala, 1928 assistent vid Stockholms stadsbibliotek och 1935 sekreterare inom undervisningsroteln i Stockholms stad. Efter tjänstgöring som stadssekreterare och kanslichef hade han 1950 blivit organisationsdirektör vid stadskansliet. Norrmalmsregleringen, troligen vad Mehr och Garpe i dag är mest kända för, förblev den förre en stark försvarare av:

> Jag är ju nästan den ende av alla som diskuterar det här som bott där hela tiden. Min mamma flyttade vart och vartannat år. Stora omoderna lägenheter med torrklosett och råttor på gården och djävligt och dant. Alltså saneringsmogna fastigheter. Romantiken är för dem som bor bra. Sedan ska fattigt folk bo kvar i uppruttnade bostäder hur länge som helst. Det fastighetsbestånd man har haft där har ju inte haft några estetiska, arkitektoniska eller kulturhistoriska värden.

Ett annat sammanhang där Hjalmar Mehr väckte förbittring var den så kallade Almstriden, som utspelade sig natten till den 12 maj 1971 i Kungsträdgården i Stockholm och gällde en planerad fällning av tretton almar för att lämna plats åt en uppgång för tunnelbanestationen Kungsträdgården, efter ett beslut av Stockholms stadsfullmäktige som senare fastställts av regeringen. Almstriden utvecklades till en principfråga om medborgarnas roll i den kommunala demokratin och framställdes i medierna som en symbolstrid mot städernas förfulning i tidens stora stadssaneringsprojekt såsom Norrmalmsregleringen och Miljonprogrammet. Ett stort antal stockholmare av skiftande social och politisk bakgrund protesterade mot fällningen och under omkring en vecka besattes platsen av hängmattor och tältläger. Hjalmar Mehr med flera fördömde aktivisternas civila olydnad såsom i strid med den representativa demokratin. Mehr, en månad efter striden utnämnd till landshövding, var den mest framträdande (s)-politiker som stått bakom fällningsbeslutet men bar inte huvudansvaret för det. Genom odiplomatiska uttalanden blev han ändå den som allmänheten främst förknippade med beslutet och förstärkte därmed det anseende som maktfullkomlig kommunalpamp han förvärvat genom de omstridda rivningarna

i Klarakvarteren. Bland annat karakteriserade han demonstranterna som ”gatans parlament”, ett uttryck som lär ha myntats av Per Albin Hansson i början av 1900-talet och nyttjats även av Zeth Höglund i en riksdagsdebatt om rösträttsrörelsen 1917. Resultatet blev så småningom att uppgången i stället förlades en bit österut, på andra sidan Kungsträdgårdsgatan; flera av almarna står ännu kvar.

Hjalmar Mehrs något olyckliga framträdanden under slutet av karriären har behäftat honom med ett onödigt njuggt eftermäle. Överblickar man hans tid som finansborgarråd som en helhet ser man tydligare de förbättringar han genomförde för huvudstadens medborgare såsom bygget av tunnelbanan, stora markköp för byggande av bostäder, skapandet av Stadsteatern, Kulturhuset och tunnelbanekonsten, samt att han medverkade till en opinionssvängning i förhållande till tredje världen och Vietnam. Regleringen av centrala Stockholm hade inletts med ett riksdagsbeslut 1931 och utgjorde slutfasen av en lång planeringsprocess som råkade utmynna under Mehrs tid vid makten och över vilken Mehr hade ett högst begränsat inflytande, men hans ettriga försvar av rivningen av vad han själv betecknade som slum gav honom ändå i allmänhetens ögon skulden för demoleringen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Med tiden har citysaneringen omvärderats något och många har sett värden även i den nyare bebyggelsen, framför allt socialt och sanitärt, medan de rent estetiska invändningarna har kvarstått. Mehr blev trots sin uppenbara begåvning aldrig statsråd, kanske för sin stämpel som gammal höglundare, kanske för sitt rykte som envis och besvärlig, men tycks på det hela taget ha varit nöjd med sin ställning, som gav honom större frihet än han skulle ha haft som minister. Bland annat kunde han arbeta mot en svensk atombomb, med bistånd av socialborgarrådet Inga Thorsson, som Mehr kallat till sig både för hennes kunskaper i sociala frågor och för att ge henne ökade möjligheter till propaganda mot atomvapen.

John-Olof Persson

John-Olof ”John-Olle” Persson (1938–1989) ledde Stadshusets socialdemokrater 1974–1987. Han var finansborgarråd i Stockholms stad 1973–1976 samt 1979–1986 och under oppositionsåren 1976–1979 gatu- och trafikborgarråd. Persson var vid tillträdet 35 år och osedvanligt ung för sin ställning. John-Olof Persson, allmänt kallad ”John-Olle”, var född i Västanfors, hade vid femton års ålder börjat arbeta på bruket i Fagersta och åtta år senare, 1961, på Atlas Copco i Nacka. Han hade 1966–1970

John-Olof Perssons arkiv

Period: 1970–1989
Omfång: 105 volymer
Referenskod: 3209

ingått i Nacka fullmäktige. 1967 hade han med stöd av Hjalmar Mehr och Albert Aronsson blivit ombudsman i Stockholms arbetarekommun, där han 1974–1989 kom att sitta i styrelsen. 1970–1973 hade han tillhört kommunstyrelsen; 1971–1976 var han även ledamot av landstinget. Med sin folkliga framtoning blev Persson känd och uppskattad långt utanför Stockholmspolitiken och fick under de femton år han var borgarråd och gruppledare en dominant position i stadens politik.

Huvudstadens politik kom under Perssons år vid makten att präglas av för låga skatteintäkter i förhållande till behoven, vilket bland annat ledde till utbrett missnöje över en stor brist på daghemsplatser. På bostadsmarknaden uppstod kris på grund av expansiv kommunal politik i förening med ett stort antal regleringar. Persson vacklade i sin politik mellan behovet av industriarbetsplatser och de krav på god miljö som då vuxit sig starka i almstridens efterföljd. 1983 vållade Persson upprördhet i vida kretsar med ett aldrig förverkligat förslag att lägga ned Adolf Fredriks musikskola, vilket föranledde anklagelser om pampfasoner från framför allt borgerliga motståndare. 1986 tvangs Persson lämna makten mitt under mandatperioden sedan han mist Stockholmspartiets stöd i kommunfullmäktige och blev då dess ordförande samt återgick till posten som sekreterare i Stockholms arbetarekommun. Han övergav 1987 i stort sett kommunalpolitiken, även om han alltjämt ingick i fullmäktige. Persson hade vissa rikspolitiska meriter, bland annat som suppleant i SAPs verkställande utskott från 1975 och ordförande i Svenska kommunförbundet 1983–1986, och föreföll nu redo för en nationell karriär. Han utnämndes 1989 till generaldirektör för Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), men omkom samma år i en flygolycka utanför Oskarshamn och hann aldrig tillträda tjänsten.

Mats Hulth

Mats Hulth, född 22 januari 1946, var ordförande för den socialdemokratiska fullmäktigegruppen 1987–1998 och 1993–1998 även i Stockholms arbetarekommun. Han var finansborgarråd i Stockholms stad 1988–1991 och 1994–1998 med ett mellanspel som näringslivsborgarråd under åren i opposition 1991–1994. Hulth hade efter realexamen 1962 arbetat som brevbärare, skötare och tjänsteman vid HSB Stockholm, från 1973 som informationschef. Han hade länge verkat inom socialdemokratin, bland annat som radikal SSU-are, 1970–1975 i förbundsledningen. 1976, vid endast trettio års ålder, utsågs han till socialborgarråd, 1982 till fastighetsborgarråd. Som finansborgarråd invände Hulth mot den statliga skattepolitiken, som han ansåg missgynna Stockholm, och påstod bland annat att

behovet av daghemsplatser vore ekonomiskt omöjligt att tillfredsställa. Inför valet 1998 förklarade Hulth att han inte ämnade kandidera. Han hade då under en tid schavotterat i medierna för kostsamma resor och vidlyftig representation, en kritik som senare upprepades av revisorerna. Efter att ha avgått som politiker tillträdde Hulth som verkställande direktör för branschorganisationen Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare (SHR).

Annika Billström

Annika Billström, född 7 april 1956 i Härnösand, var socialdemokratisk gruppledare i fullmäktige från 1998 och blev 2002 Stockholms första kvinnliga finansborgarråd. Billström hade 1976–1980 arbetat som sekreterare för Stockholms arbetarekommun, 1980–1987 som ombudsman för SSU och 1987–1994 som kassör och personalchef vid Handelsanställdas förbund. Hon hade sedan 1988 tillhört fullmäktige, 1994–1998 varit gatuborgarråd och 1998–2002 oppositionsråd. 2002–2006 var socialdemokraterna åter kommunfullmäktiges största parti efter ett uppehåll på fyra år. Efter valet 2002 infördes trängselskatter i Stockholm enligt en uppgörelse mellan regeringen och miljöpartiet, trots att Billström i valrörelsen lovat motsatsen. Billström höjde även inkomstskatten under hänvisning till budgeten och framhävde gärna Stockholmsregionens betydelse för samhällsutvecklingen. Under Billströms tid som stridbart finansborgarråd fanns även motsättningar mellan Stadshusets socialdemokrater, och 2005 tvangs hon lämna uppdraget som gruppledare, men kvarstod som finansborgarråd fram till valnederlaget 2006. Billström övergick 2007 till privat verksamhet som VD för ett bolag för rekrytering av nyckelpersoner inom offentlig sektor.

Carin Jämtin

Carin Jämtin, född 3 augusti 1964, var gruppledare för den socialdemokratiska gruppen i kommunfullmäktige 2006–2011 och oppositionsborgarråd i Stockholms stad. Jämtin hade en kort period studerat vid Stockholms universitet utan att ta någon examen, 1990–1994 varit förbundskassör i SSU och 1994–1995 förbundssekreterare. 1999–2003 var hon biståndschef vid Olof Palmes Internationella Centrum, 2003–2006 biståndsminister och våren 2006 även tillförordnad utrikesminister. Jämtin nämndes under början av 2007 som tänkbar ny partiledare för socialdemokraterna efter Göran Persson. Hon fick under sensommaren och hösten 2009 stort genomslag för en artikel på DN Debatt om att begränsa vinstuttagen för

vård- och omsorgsföretag. Som oppositionsborgarråd i Stockholm yrkade hon på en mer aktiv skolpolitik och krävde mars 2011 i en artikel på DN Stockholmsdebatt ökade resurser till stödundervisning. I valet 2010 fick socialdemokraterna 25 av sammanlagt 101 mandat, partiets lägsta antal sedan 1919. Den 26 mars 2011 efterträdde Carin Jämtin Ibrahim Baylan som Socialdemokraternas partisekreterare.

Socialdemokratiska kommunfullmäktigegruppen idag

När detta skrivs hösten 2012 består den socialdemokratiska fullmäktigegruppen av 25 ledamöter (mandat i fullmäktige) och de viktigaste politikerna är oppositionsborgarråden Karin Wanngård (gruppledare), Roger Mogert och Tomas Rudin. Socialdemokraten Eva-Louise Erlandsson-Slorach är kommunfullmäktiges förste vice ordförande.

Den socialdemokratiska gruppens politiska verksamhet kan följas i massmedia, på internet och genom Stockholms stads digitala tjänst Insyn (läs mer i kapitel 4), vilken ger stora möjligheter att på olika sätt ta del av nutidens Stockholmspolitik.

Kommunfullmäktigesammanträde i rådssalen 2008. Stockholms stad.

Exempel III: Vänsterpartiet i fullmäktige

Lars Gogman

En socialistisk vänster har förekommit i Stockholms stadshus sedan den socialdemokratiska partisprängningen 1917. Endast undantagsvis har man utövat direkt inflytande och den politiska linjen har varierat ganska lite. Intentionen har varit att utöka kommunens åtaganden och man har försökt utjämna sociala klyftor. Förhållandet till (S)-gruppen har varit viktigt då man endast tillsammans med dessa har kunnat få inflytande.

Relationen mellan arbetarpartierna har varit invecklad. Fram till 1924 hade partierna gemensam valbeteckning. I slutet av 1920-talet försökte den kommunistiska internationalen (Komintern) påverka gruppen att avbryta all samverkan. Under andra världskriget och det kalla kriget stoppade (S)-gruppen allt samarbete. Vid en så kallad arbetarmajoritet har läget varit besvärligt. Under sent 1960-tal försökte gruppen bygga en egen maktbas vid sidan om arbetarrörelsens organisationer och vara ett mer konsekvent oppositionsparti.

Under 1980-talet fick båda arbetarrörelsens partier omvärdera sina roller. För vänstern har detta blivit en väg från protestparti till att ta politiskt ansvar.

Vänsterpartiets fullmäktigegrupps föregångare

Vänsterpartiet räknar sina rötter tillbaka till 1917 då vänsteroppositionen inom socialdemokraterna bildade Sveriges socialdemokratiska vänsterparti. Detta parti bytte 1921 namn till Sveriges kommunistiska parti (sektion av kommunistiska internationalen, den så kallade Komintern). Den politik man förde kallades enhetsfront och gick ut på att man skulle samarbeta med vänstersocialistister och socialdemokrater. Genom att driva dagskrav, skulle man skaffa sig ökat inflytande och i förlängningen få ökat inflytande. År 1928 ändrade Komintern sin politik då man ansåg att det kapitalistiska systemet stod inför en avgörande kris och man planerade därför ett maktövertagande. Denna politik brukar benämnas ultravänsterpolitik. Socialdemokrater benämndes ”socialförrädare” eller ”socialfascister” och allt samarbete med dessa förbjöds.

Per Olov Zennström

Klasskampen 1917–1939. En kommunistisk krönika, 1977, s. 141.

Den förda kommunalpolitiken var ett av de områden som Komintern starkt ifrågasatte. Stockholms kommunistiska stadsfullmäktigegrupp blev till exempel anklagad för att föra en felaktig politik när man motionerade om kommunalisering av busstrafiken i förorterna. Huvuduppgift skulle vara att utnyttja stadsfullmäktigetribunen till revolutionär mobilisering av arbetarklassen mot den kapitalistiska staten och dess organ och inte att förbättra förhållandena inom det rådande systemet.

Den kommunistiska stadsfullmäktigegruppen bestod 1929 av nio personer och gruppen avvisade ultravänsterpolitiken och lämnade Komintern. Stockholms kommunistiska stadsfullmäktigegrupp bytte 1934 namn till Stockholms socialistiska stadsfullmäktigegrupp och man fortsatte där sitt arbete fram till 1942.

Vänsterpartiets stadsfullmäktigegrupp bildas

De som följde Komintern bildade en ny kommunistisk arbetarkommun i Stockholm men man saknade representation i stadsfullmäktige. Partiet gick till val 1930–1931 under parollen ”Klass mot klass” vilket avvisades av väljarna. Först i valet 1935 fick detta nya Sveriges kommunistiska parti (sektion av kommunistiska internationalen) in sin förste representant i stadsfullmäktige under samma valbeteckning, ”Arbetarepartiet kommunisterna”, som de gamla kommunisterna använt.

Grovarbetaren Valter Andersson invaldes. Vid denna tidpunkt hade partiet ändrat sin politik till något som liknade den tidigare kommunistiska politiken. Denna nya politik brukar kallas folkfrontspolitik. Socialdemokraterna var inte förrädare, utan kamrater i en gemensam kamp.

Valter Andersson var fackföreningsman och han hade 1934 i konkurrens med både socialdemokrater och socialister valts till ordförande för en av Sveriges största fackföreningar, Stockholms grovarbetare, avdelning 36. Men att som ensam kommunist bli invald i stadsfullmäktige tyckte Valter var problematiskt:

C.H. Hermansson

Kommunister: en intervjubok. Första boken, 1977. Intervju med Valter Andersson.

> Ja min själ. Och ingen begrep jobbet, allra minst jag. Jag visste inte ens hur en motion skulle väckas, utan jag fick gå fram till Tengdahl och bocka mig artigt. Lite darrbent var man. Han fortsatte: Det var ju ohållbart det där med bara revolutionära resolutioner. Det var väl inget fel men om man hungrar och inte har till hyran så är det som är det viktiga.

Hans första motion handlade om ”viss bostadsproduktion i stadens regi” och om upptagande av obligationslån för finansierande av dessa. Inom kort skrev också Valter motioner tillsammans med socialisterna.

År 1938 var parollen Enhet för en verklig arbetarpolitik och man föreslog socialdemokraterna en gemensam valbeteckning liksom arbetarepartierna hade haft i valet 1924. Gruppen utökades till tre och man valde Set Persson till ordförande i gruppen. Mandatperioden blev dock en besvärlig tid. Partiets utrikespolitiska ställningstaganden, särskilt stödet till Sovjets krig mot Finland, gjorde att partiet av många stämplades som landsförrädiskt.

Stockholms kommun beslöt att förbjuda uthyrning av lokaler till kommunister. Stockholms spårvägar förbjöd försäljning eller utdelande av tidningarna Ny Dag och Röda Signalen inom bolagets område, lokaler eller bolagets vagnar. Kommunalarbetareförbundet skrev en slags lojalitetsförklaring som inleddes: ”Jag betygar härmed på heder och samvete att jag ej tillhör kommunistisk organisation...” Gruppens ordförande uteslöts ur sin fackförening och blev föremål för polisrazzior och partiet började planera för illegalitet på grund av ett hotande partiförbud.

Sven Linderot

Två tal till Stockholms väljare, 1940.

Under andra världskriget

Tysklands angrepp på Sovjetunionen 22 juni 1941 gjorde att kommunisterna hamnade på demokraternas sida i storpolitiken. Samtidigt utpekade de tyska myndigheterna gruppmedlemmen och tillika partiledaren Sven Linderot som en komiternagent vilket gjorde att han gick under jorden under sommaren och hösten 1941.

Vid kommunalvalet 1942 rådde god stämning i partiet och man upplevde sig vara den folkliga oppositionen mot samlingsregeringens politik och nio kommunister valdes in. Man verkade för ökad bostadsproduktion i kommunal regi samt inrättande av kommunal bostadsförmedling. Set Persson formulerade ställningstagandet:

> I lagen om hyresförmedling sägs att sådan förmedling skall inrättas vid behov. När har det funnits större behov än nu? Det har redan gått så långt att fastighetsägarna hänsynslöst gallrar ut barnrika familjer och människor utan fast inkomster ur det önskvärda hyresklientelet.

Ny Dag

22 september 1942

Vid detta val kom också den första kvinnan in i gruppen, det tidigare hembiträdet Valborg Svensson. Hennes intressen var främst barnomsorg och sociala frågor.

Efterkrigstid: enhet mot de borgerliga

Jörgen Hermansson

Kommunism på svenska, 1994.

Kommunisterna ställde sig bakom SAP och LO:s efterkrigsprogram vilket gav avtryck i 1946 år valrörelse. Man försökte mobilisera fackföreningarna för att genomföra en valkartell. Metallarbetarefackföreningen bjöd in både socialdemokraten Zeth Höglund och kommunisten Set Persson och Zeth yttrade då: ”Ingen vänskap åt höger, ingen fiendskap åt vänster”. Det var enheten mot de borgerliga som var det viktiga och kommunisternas målsättning var att på sikt samgå med socialdemokraterna i ett enhetsparti.

Ny Dag

5 september 1946

Valparollen 1946 var - Framstegsvänlig eller reaktionär politik? - och gruppen utökades till 17 ledamöter. Set Persson beskrev den parlamentariska situationen:

Ny Dag

21 september 1946

> Valutgången innebär sålunda ett förtroendevotum för den politik som kommunisterna företrätt i stadsfullmäktige och den måste tolkas som ett skärpt krav från arbetarhåll om en radikalare kurs i kommunalpolitiken. Den socialdemokratiska stadsfullmäktigegruppen intar inte längre ensamma majoritetsställning gentemot de borgerliga partierna, men kommunisterna och socialdemokraterna har tillsammans majoritetsställning.

Kommunisterna såg valutgången som en framgång för enhetssträvandena och Stockholm blev ett slags test på hur långt socialdemokraterna var beredda att medverka. Representanter för grupperna träffades och ett protokoll upprättades. Överläggningen visade en samstämmighet mellan de kommunala programmen. Representanterna förklarade sig beredda att samverka till genomförande i största möjliga omfattning av det väsentliga innehållet i dessa program. Protokollet undertecknandes aldrig, men den 15 oktober 1946 utgav de båda grupperna likalydande deklarationer om samarbete.

Set Persson blev fastighetsborgarråd och ordförande i polisnämnden och Knut Olsson blev kommunens andre vice ordförande. Gruppen fick även en mängd uppdrag i nämnder och styrelser. Knut Olsson valdes till ordförande och han underströk vikten av det goda förhållandet till (S)-gruppen:

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Stockholms kommunistiska arbetarkommuns årskonferens 8–9 mars 1947.

> Vi skulle kunna driva en demonstrationspolitik - utan hänsyn till den socialdemokratiska gruppen, men det hade vi ingenting att vinna på. Vi skulle kunna föra en politik som drev över socialdemokraterna till att söka samförstånd med folkpartiet ett centrumblock med högern och kommunisterna på ömse sidor och det skulle inte vara till nytta för den arbetande befolkningen i Stockholm.

Set Persson tog initiativ till nödbostäder, inrättade en bostadsförmedling och verkade för lagstiftning om obligatorisk bostadsförmedling. Han hotade med att föreslå hyresransonering genom att bereda rum i överflödigt stora lägenheter och än mindre populärt bland de borgerliga var att han var ordförande i polisnämnden. Set var dock nöjd då han kunde påvisa att under hans period som fastighetsborgarråd hade det man benämnde ”spekulationsbygget”, det vill säga privata byggherrars andel av bostadsbyggandet, minskat från 87 procent till 25 procent.

Samarbetet mellan partierna pågick fram till december 1948. Kommunisterna ansåg att (S)-gruppen bröt mot grundvalen för överenskommelsen då man rättade sig efter regeringens godkännande av Marshallplanen. Zeth Höglund markerade sitt avståndstagande mot kommunisterna då man röstade mot kommunisters inval i hemvärnsnämnden 1949:

> Det är en reaktion gentemot det svenska kommunistiska partiets blinda solidaritet med utländsk kommunism – en utländsk kommunism som visat den största likgiltighet för nationella värden och förakt för en demokratisk rättsordning.

Kampen om Stockholm

Utdrag ur Socialdemokraterna i Stockholms valtidning 1950.

Under kalla kriget: arbetarstyre mot borgarstyre

Under valrörelsen 1950 hade det kalla kriget börjat och gruppen var mycket besvikna på att (S)-gruppen i stället för ”arbetarmajoritet” valde att närma sig de borgerliga partierna. Tidningen Expressen (liberal) skrev:

> I själva verket finns det knappast någon ända punkt i programmet, där man från liberalt håll kan göra några invändningar. I mycket stora delar sammanfaller det socialdemokratiska programmet med det liberala.

Expressen

29 augusti 1950

Kommunisterna såg detta som en larmsignal och man försökte övertyga att en röst på dem var den enda rösten för arbetarpolitik. Vid valet minskade gruppen från 17 till fem personer, arbetarmajoriteten förlorades och gruppen förlorade även sina utskottsplatser. 1953 lämnade Set Persson partiet och även stadsfullmäktige.

1954 ville man bryta den höger-folkpartistiska majoriteten men socialdemokraterna var ointresserade av enhetsparoller. Statsministern Tage

Ny Dag

23 oktober 1954

Erlander betraktade till och med partiet som sin huvudfiende. Knut Olsons argument för samarbete var att det var uppenbart för alla att varken det socialdemokratiska partiet eller det kommunistiska var för sig kunde skapa en arbetarmajoritet, endast tillsammans kunde arbetarrörelsens partier skapa denna majoritet.

Under denna valperiod höll Knut Olson fast vid enhetspolitikens linje:

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Knut Olssons arkiv, volym 2.1.1. SKP centralkommittén, möte i januari 1957.

> Naturligtvis hade vi med ett oriktigt taktiskt uppträdande som resultat ha ett mycket spänt förhållande med den socialdemokratiska gruppen i Stockholm. Motsatsen är fallet, och det är utan tvivel av stor politisk betydelse att vi exempelvis kunnat uppnå, att samtliga socialdemokratiska stadsfullmäktigerepresentanter i Stockholm röstar för kommunistiska nämndemannakandidater… vi har stora möjligheter att skapa ett gott förhållande mellan oss och socialdemokraterna.

1958 hölls valet i skuggan av sommaren extraval och denna gång var förhållandet mellan arbetarpartierna lugnare då man tillsammans hade arbetat för ”linje 1” i pensionsfolkomröstningen. I budgetförhandlingarna inför 1958 skedde reservationerna ofta i samråd. Knut Olsson påpekade också att en offensiv inte får leda till att förhållandet till (S)-gruppen försämrades.

Arbetarmajoritet erövrades i detta val men gruppen förlorade två mandat och man miste sin plats i stadskollegiet. Intentionen var att förhandla med (S)-gruppen men dessa var ointresserade av samarbete. Gruppen sade då att man skulle:

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Knut Olssons arkiv, volym 4.4. Kommunistiska stadsfullmäktigegruppens verksamhet 1958–1961.

> föra en självständig politik men att man var medvetna om att arbetarväljarna, oavsett partipolitisk tillhörighet, har gemensamma intressen i de kommunalpolitiska frågorna, och att det är ett arbetarintresse att kommunister och socialdemokrater så långt som möjligt håller ihop för att på bästa sätt tillvarata dessa intressen.

Gruppen skrev därefter ett eget budgetförslag och både (S)-gruppen och de borgerliga röstade därefter med de kommunistiska budgetförslagen i olika omröstningar . Gruppen upplevde därför att man hade visst inflytande.

Valresultatet 1962 betraktades som en vänsterseger då arbetarmajoriteten stärktes men samtidigt gick kommunisterna tillbaka och fick endast fem platser. Det egna valnederlaget skapade olust i partiet.

I Stockholm hade den kommunistiska arbetarekommunen fått en ny ordförande, Axel Jansson, och han skrev en omfattande valutvärdering. Han pekade på tydliga ideologiska oklarheter när det gällde viktiga frågor som Sovjetunionen, den fredliga vägen till socialismen och demokratin. Han menade att partiets terminologiska dräkt inte nådde ungdomen och att den måste grundligt prövas.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Axel Jansson arkiv, volym 10. Brev till SKP:s arbetsutskott, valutvärdering, daterat den 19 oktober 1962.

1966: Nya tider

Partiet hade inte lyckas att anknyta till den vänstervåg som man anade. I Stockholm tog man 1965 därför initiativ till ett kommunalt rådslag. Axel Jansson formulerade avsikterna:

> Det är att förbättra förhållandena, höja standarden på olika områden och driva utvecklingen framåt. Vi vill ge konstruktiva bidrag för att Stockholms utveckling skall vara i nivå med tidens krav, människornas behov och de tekniska och praktiska möjligheterna.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Axel Jansson arkiv, volym 22.

Man inledde med 17 studiecirklar med 200 deltagare. Det skrevs 136 motioner och 8 interpellationer och gruppen utarbetade yttranden. Man bjöd även in kommunpolitiskt aktiva från länet och riksdagsledamöter.

Genom arbetarmajoriteten hade man ett visst inflytande men denna hotades. Den unga i partiet deklarerade också att Knut Olsson inte var deras man och de förde istället fram Kjell E. Johansson. Valet 1966 blev en framgång. Gruppen fördubblades från fem till tio mandat och man fick även tillträde till många kommunala poster men samtidigt förlorades arbetarmajoriteten. Kjell E Johansson kom in i gruppen och Knut Olsson fortsatte att vara gruppens ordförande.

Mert Kubu

Det politiska spelet i stadshuset, 1968.

Man var också nöjd med samarbetet med (S)-gruppen:

> Tror vi vågar säga att vi har en tendens som är något starkare i Stockholm än övriga landet – det gäller en vänskaplig relation till socialdemokraterna, en relation av oskrivet samförstånd, en ofta markerad vänsterlinje mot borgerligheten.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Axel Jansson arkiv, volym 5.

År 1964 hade SKP (Sveriges Kommunistiska Parti) valt ny ordförande, C.H. Hermansson som tydligt markerade avstånd mot enhetspolitiken. Understödd av den nya vänstern ville han göra inbrytningar bland socialdemokraterna. Man understödde ”Socialistiska förbundet” (SF) och planerade en valallians med denna organisation. Socialdemokraterna förklarade

Werner Schmidt

C–H Hermansson: en politisk biografi, 2005.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Knut Olssons arkiv, volym 4.1.5. Brev till (S)-gruppen från Knut Olsson den 6 mars 1969.

SF vara en splittringsrörelse och uteslöt dess medlemmar. Också inom gruppen fanns olika åsikter om synen på enhetspolitiken. Kjell E Johansson var avdelad för att hjälpa SF medan Rolf Utberg och Roland Öhrn var undertecknare av de nios brev, ett debattinlägg för samverkan inom arbetarrörelsen. Utberg och Öhrn lämnade gruppen hösten 1968 och begärde senare inträde i (S)-gruppen. Knut Olsson kallade detta för mandatstöld eller mandathäleri.

Slutet av 1960-talet innebar stora förändringar av den kommunala verksamheten i Stockholm. Delar av den kommunala verksamheten nu flyttades nu upp till regional nivå (storlandstinget). Dessa förändringar påvisade även oenigheter mellan land och stad inom partiet.

År 1970 genomfördes riks-, landstings- och kommunval på samma dag. En stor fråga var om VPK skulle klara sig över 4%-spärren till riksdagen. Man hade fått konkurrens från andra vänstergrupper samtidigt som nya folkrörelser växte fram: byalag, aktivist- och miljögrupper och en alltmer aktiv hyresgästförening. Gruppens sekreterare Arne Söderquist ondgjorde sig över att ungdomen inte kände till att man drivit deras krav:

Ny Dag

Nr 70, 1970.

> Det visar sig i fråga efter fråga som särskilt ungdomen med engagemang för fram i den aktuella miljödebatten, att de omfattar ståndpunkter som kommunisterna konsekvent kämpat för sedan länge. Beklagligtvis är ungdomarna själva ofta omedvetna härom.

Gruppen försökte anknyta till dessa nya rörelser:

Ny Dag

Nr 64, 1970.

> Vänsterpartiet kommunisternas kommunalpolitiska verksamhet sammanfaller i miljö och planeringsfrågor med de åsikter byalagen och miljögrupperna representerar. VPK är också det enda parti som fått ett mera omfattande stöd från byalagens och gruppernas sida.

Andra grupper man försökte knyta till partiet var kulturarbetarnas, Film-, Teater-, Konstnärs-, Utställnings- och Författarcentrum och socialpolitiska organisationer som Riksförbundet för kriminalvårdens humanisering, KRUM, Riksförbundet för hjälp åt narkotika- och läkemedelsberoende, RFHL och Riksorganisationen Mental Hälsa, RMH.

VPK gick tillbaka från 10 (8) till 7 platser i valet 1970 men samtidigt erövrades arbetarmajoriteten i stadsfullmäktige. Tre dagar efter valet höjde Kommunförbundet för Stockholms stad och län, landstingsrådens löner från 90 000 till 135 000 och Arne Söderqvist replikerade:

> Tänk om borgare och socialdemokrater visade samma lönemässiga omsorg om de hundratusentals löntagare som tvingas byta jobb genom rationaliseringar och fusioner inom industrin och ofta får sänkt lön trots att de redan tidigare befunnit sig på låglönenivå. När man höjer landstingsrådslönerna med 45 000 kr bara tre dagar efter ett val, där jämlikhetspratet singlat i luften.

Ny Dag

Nr 67, 1970.

VPK började nu profilera sig som ett tydligare oppositionsparti. I den nya gruppen ingick Sune Sunesson som var med i en slags vänsterkommunistisk gruppering. Han drev en särlinje i gruppen men lämnade efter kort tid sitt uppdrag. Vid 1972 års budgetförhandlingar motsatte sig gruppen (S)-gruppens höjning av skatten med en krona. VPK föreslog en höjning med 50 öre och de borgerliga partierna gick på VPK:s linje. (S)-gruppen svarade med att utesluta gruppen från representation i olika nämnder och styrelser. Begreppet arbetarmajoritet var inte längre lika självklart.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Knut Olssons arkiv, volym 4.1.5. Stadshusgruppens protokoll från den 3 december 1970.

År 1972 lämnade Knut Olsson stadsfullmäktige. Under årtionden hade han varit ”stadens kommunist”. Han ansågs taktisk, vältalig, alltid i attack, och sällan i försvarsställning.

Den antikapitalistiska och antibyråkratiska rörelsens röst

Gruppen hade av partidistriktet rekommenderats att ta ett ansvar för kontakter med byalag och miljö och andra grupper. Särskild uppmärksamhet skulle ägnas åt att kombinera den kommunalpolitiska verksamheten med utomparlamentarisk verksamhet. Verksamheten i Stadshuset och landstinget blev tämligen menlös om den inte gick att förena med utåtriktade åtgärder för att bekantgöra och genom lokala aktioner understödja den kommunalpolitiska verksamheten. Kjell E. Johansson höll också ett slags linjetal där han poängterade att den antikapitalistiska och antibyråkratiska rörelsen hade tilltagit i styrka och att VPK var det enda parti, som på allvar kan ta upp kampen med socialdemokraterna om inflytande. Man måste bli ett organisatoriskt kraftcentrum.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Knut Olssons arkiv, volym 4.1.5. Rapport från kommun och landstings-gruppen till partidistriktet Stockholm i september 1972.

År 1973 utökades gruppen med två mandat och arbetarpartierna behöll majoritet. Arne Söderqvist blev gruppordförande. Det sista mandatet gick till VPK:aren Brit Rundberg från Södermalm. Brit hade varit med och initierat ”byalag” på Södermalm och var även ordförande för landets största lokala hyresgästsförening och hon var en ny typ av VPK:are som inte hade sina rötter i arbetarrörelsen.

Utdrag från affisch gjord av ”Julie”. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Den nya vänsterns åsikter började nu slå igenom. Brukarinflytande skulle nu stå i centrum, något som bröt mot ett tidigare mer centralistiskt tänkande. Hyresgäster skulle ha ett ”avgörande inflytande” mot det tidigare ”väsentligt ökat inflytande”. Meningsmotsättningar uppkom och dessa visade sig även i synen på budgetförhandlingar. Brit Rundberg och partikamraten Eva Hjelmström kom också i jeans till fullmäktigemöten, vilket uppmärksammades.

År 1976 behöll gruppen sina nio platser men då socialdemokraterna backade förlorades arbetarmajoriteten. Året därpå lämnade gruppens ordförande Arne Söderqvist partiet och gick med i det nya Arbetarpartiet Kommunisterna. Brit Rundberg valdes till gruppens ordförande. Hon blev den första kvinnliga gruppledaren i Stadshuset.

År 1979 utökades gruppen till tio och gruppledaren blev heltidspolitiker. I detta val hade Stockholmspartiet kommit in med tre mandat vilket förändrade spelreglerna i stadshuset. Brit Rundberg beskrev sin roll som att man arbetade långsiktigt: ”VPK ligger före och driver på opinionen.” En av de frågor som man ansåg sig ”driva på opinionen” var barnomsorgsfrågan. När socialnämnden 1980 beslutade om att inrätta utvidgade syskongrupper, där ”kön så krävde”, demonstrerade föräldrar och personal. VPK:s representant deltog i demonstationen och uttalade sig i tidningen ”Kilen” om vikten att kombinera arbetet i Stadshuset med utomparlamentariskt arbete.

Dagens Nyheter
4 januari 1980

Vänstervåg blir högervåg

På 1980-talet försvagades ”den antikapitalistiska och antibyråkratiska rörelsens röst” . Den alternativrörelse som var mest i tiden var miljörörelsen och denna organiserade sig i egna partier och kommunalpolitik började alltmera handla om besparingar. Gruppen stödde (S)-gruppens skattehöjning stöd i budgetförhandlingarna 1982 och i valet detta år utökades gruppen till 11. Nu krävde man ett eget borgarråd men efter förhandlingar med (S)-gruppen fick man nöja sig med ordförandeposten i Stockholms bostadsförmedling. Per Sundgren fick denna post som han innehade fram till valet 1988. Han skildrades som:

> Envis till tusen. Hetlevrad och förbannad. En långtalare i fullmäktige. En skräck för många fastighetsägare. En god portion talför charmighet blandad med lite ettrig påstridighet.

Dagens Nyheter
27 november 1987

Samarbetet med (S)-gruppen var svagt utvecklat och gruppen upplevde sig

VPK Aktuellt Storstockholm
Nr 4, oktober 1984

endast få små smulor. Man formulerade egna budgetförslag men hade svårt att förena rollerna som opposition och stödparti. Inför 1985 uttryckte Brit gruppens kval kring (S)-gruppens budget som hon betraktade som: mycket passiv och den genomsyras av företagsekonomiskt språkbruk och präglas av så stor beundran för näringslivets ”effektivitet” att man blir ordentligt oroad om detta skall tas som ett tecken inför framtiden.

Vid valet 1985 minskade gruppen till 10 och tillsammans med Stockholmspartiet var man underlag för det (S)-styret. Gruppen fick posten som vice ordförande i gatunämnden men i partiet rådde stor tveksamhet inför partiets roll inom kommunalpolitiken. 1986 avgick (S)-gruppens finansborgarråd då han hade förlorat Stockholmspartiets förtroende. En av de frågor som debatterades hetast var Stockholmspartiets stöd till privat barnomsorg. Arbetarpartierna hade i riksdagen drivit igenom ”lex Pysslingen” och även i Stadshuset var man motståndare till ”pysslingdagis”.

Ny Dag
Nr 38, 1988

Gruppens inflytande blev nu ännu mindre. De borgerliga partierna hade fräschat upp och moderniserat sin ideologi. Begrepp som valfrihet, marknad, individualism, fri företagsamhet och konkurrens som tidigare hade framstått som mossiga började nu klinga förföriskt medan vänsterns ord som planering, kollektvitet och solidaritet tappade i dragningskraft.

Från protestparti till ett parti som vågar ta ansvar

Många inom partiet ansåg att VPK hade hamnat i en återvändsgränd och Per Sundgren uttryckte detta på VPK:s kongress 1987:

Socialistisk Debatt
Nr 3, 1987

> Men kamrater, vi måste utvecklas från att vara ett protestparti till att vara ett parti som vågar ta politiskt ansvar, som vågar ingå allianser med andra krafter och rörelser, som vågar göra upprörelser med andra organisationer i och utanför parlamenten. Vi är ju inte ensamma. Vi kan ju inte diktera villkoren.

I valet 1988 ökade gruppen till 11 mandat och samtidigt lämnade Brit Rundberg fullmäktige. Som ny gruppledare valdes Per Sundgren. Stockholmspartiet krävde ett borgarråd med sina 8 mandat därför fick även gruppen ett borgarråd. Per Sundgren blev kulturborgarråd.

Ny Dags eftervalsdebatt 1988 inleddes under rubriken:

> Gör slut på nejsägeriet: det duger inte att vänstern i år efter år uppträ-

> der med kverulalantiskt nejsägeri, utan angriper politiken på ett mer konstruktivt sätt än på 70-talet och att man inte längre skulle grunda sina ställningstaganden på ideologiska ståndpunkter ur det förgångna utan inser den ideologiska kampens betydelse kring dagspolitiska frågeställningar.

Ny Dag
Nr 39, 1988

Partiet bytte 1990 namn till Vänsterpartiet och stadsfullmäktigegruppen har därefter ingått i ”rödgröna” majoriteter tillsammans med Socialdemokraterna och Miljöpartiet. Gruppen har innehaft två borgarrådsposter miljö- och fritidsborgarråd, 1994-1998, Margareta Olofsson. Socialborgarråd, 2002-2006, Margareta Olofsson. Från 1994 då majoritetsstyret infördes har gruppen även haft oppositionsborgarrådsposter. 1998-2002 Margareta Olofsson och 2006-2010 Ann-Margarethe Livh. 2002-2006 var Claes-Göran Jacobson även stadsfullmäktiges andre vice ordförande.

Avslutning

Det har sedan 1917 funnits en socialistisk vänster i Stockholms stadshus. Vänsterpartiets stadsfullmäktigegrupp har organisatoriskt haft kontinuitet sedan 1935. Politiskt har man försökt utöka den kommunala verksamheten och man har försökt att på olika sätt minska sociala klyftor. Målsättningen har varit att driva på socialdemokraterna för att tillsammans genomföra en politik i socialistisk inriktning.

Mellan 1946 och 1948 förde man en gemensam politik med socialdemokraterna. Linjen om arbetarenhet började ifrågasättas på 1960-talet i och med det som ibland har kallats för den nya vänstern. Man sökte hitta nya stödtrupper bland olika sociala rörelser vid den tiden. När dessa rörelser minskade i betydelse under 1980-talet började man åter söka sig till ett blocktänkande med en tydlig målsättning att ingå i en majoritet.

Författare

Lars Gogman. Arkivarie vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Mats Hayen. Historiker och arkivarie vid Stockholms stadsarkiv.

Arne Högström. Arkivarie vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Peeter Mark. Enhetschef och arkivarie vid Stockholms stadsarkiv.

Torbjörn Nilsson. Professor i historia vid Södertörns högskola.

Jörgen Skoglund. Arkivarie vid Stockholms stadsarkiv.

Anna-Maria Tiberg Knutas. Arkivarie vid Stockholms stadsarkiv.